

Zin in jeugdhulp

Effect van geestelijke verzorging op jongeren in een behandelverblijf

Majelle Hoek (S2936801)
Masterscriptie Geestelijke Verzorging
Faculteit Godgeleerdheid en Godsdienstwetenschap

Eerste begeleider: dr. A. Visser-Nieraeth
Tweede begeleider: dr. B. Mathijssen

Februari, 2020

*'Daarbij komt nog, dat ik buitengewoon veel levensmoed heb, ik voel mij altijd zo sterk en tot dagen in staat, zo vrij en zo jong! Toen ik dat voor 't eerst op merkte was ik blij, want ik geloof niet dat ik gauw zal buigen voor de slagen die ieder moet opvangen.'*¹

¹ Anne Frank, *Het Achterhuis, Dagboekbrieven 12 juni 1942 - 1 augustus 1944* (Amsterdam: Prometheus, 2016), 291.

Samenvatting

De doelstelling van dit onderzoek was om inzichtelijk te krijgen of begeleiding bij zingeving bijdraagt aan het welbevinden van jongeren die in een behandelsetting van Jeugdhulp Friesland (JHF) verblijven. Hiervoor is middels kwalitatief onderzoek onderzocht welke ervaringen jongeren hebben met het contact met de geestelijk verzorger en welke effecten zij door dit contact ondervinden.

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek was erop gericht inzicht te geven in de behoeften die jongeren hebben als het gaat om zorg bij zingeving, en hoe geestelijke verzorging hierop aan kan sluiten. De beroepsmatige doelstelling bouwt hierop voort door de aandacht voor het belang van begeleiding bij zingeving in de jeugdhulpverlening te vergroten.

In het theoretisch kader is allereerst de focus gelegd op identiteitsontwikkeling tijdens de adolescentie, en de gevolgen op deze ontwikkeling wanneer het vertrouwen in de kindertijd scheuren heeft opgelopen door een onveilige basis. Daarnaast is het concept zingeving toegelicht, en is ingegaan op hoe zingeving een rol speelt in de leefwereld van jongeren. Na het empirisch onderzoek zijn de beperkingen en conclusies van het onderzoek beschreven.

Geconcludeerd kan worden dat de doelstellingen voor een groot deel behaald zijn. Uit de resultaten blijkt dat begeleiding bij zingeving een positief effect heeft op het welbevinden van jongeren die in een behandelsetting van JHF verblijven. Jongeren ervaren verandering in hun zelfbeeld, wereldbeeld, en waar relevant, godsbeeld. De scheppende voorwaarden voor deze effecten beginnen bij de vertrouwelijke houding van de geestelijk verzorger, wat voor jongeren een belangrijke voedingsbodem is voor het op gang brengen van reflectie. Deze uitkomst sluit tevens aan op de maatschappelijke relevantie om in beeld te brengen wat de behoeften van jongeren zijn als het gaat om zorg bij zingeving. De beroepsmatige doelstelling wordt onderbouwd door de waarde die jongeren toekennen aan de vrijplaats die geestelijke verzorging inneemt binnen JHF.

Terugkijkend zijn er een aantal duidelijke thema's uit de data naar voren gekomen, waarbij vertrouwen het hoofdthema is als sleutel tot verbinding met de jongeren. De tendensen die het onderzoek laat zien als het gaat om zingevingsbronnen, sluiten aan bij eerdere onderzoeken: jongeren van JHF zien relaties met anderen als het meest zingevend, wat tegelijkertijd voor een spanningsveld zorgt gezien hun negatieve ervaringen met vertrouwensrelaties.

Hoewel uit de theorie blijkt dat jongeren zingeving meer uit het nu halen, blijkt uit dit onderzoek dat dit voor jongeren in een behandelverblijf anders werkt: zij halen met name hoop uit dromen en verlangens voor de toekomst die volgt na verblijf in een behandelsetting.

Vervolgonderzoek is nodig om meer inzicht te krijgen in de effecten van begeleiding bij zingeving op de lange termijn. Het is onduidelijk in hoeverre deze doorwerken na terugkeer in de maatschappij. De positieve effecten van zorg bij zingeving werpen tevens de vraag op hoe geestelijke verzorging kan investeren in bewustwording van aandacht voor zingeving onder hulpverleners binnen jeugdzorginstanties. Dit is in dit onderzoek onderbelicht gebleven.

Voorwoord

Vanwege mijn werkachtergrond in de (jeugd)hulpverlening heb ik bijzondere interesse in kwetsbare jongeren. In dit onderzoek valt deze interesse samen met de plaats die geestelijke verzorging inneemt in de jeugdzorg. Een voor mij aantrekkelijke combinatie wat maakte dat ik de onderzoeksvraag die al lag bij Jeugdhulp Friesland, graag verder vorm wilde geven.

Tijdens mijn werk in de hulpverlening heb ik ervaren dat oog voor zingeving een onderbelicht aspect is. Het leven 'op orde' krijgen – met daaraan gekoppelde behandeldoelen – heeft vaak prioriteit. De mate waarop hulpverleners inspelen op zingeving-gerelateerde behoeften is vaker dan eens afhankelijk van het eigen bewustzijn van professionals. Door mijn werkachtergrond, deze studie, en mijn persoonlijke, religieuze, overtuiging ben ik van mening dat – professionele – aandacht voor zingeving en spiritualiteit, kwetsbare jongeren kan helpen bij het zoeken en (her)vinden van perspectief in het leven. Dit brengt mij bij de laatste factor van invloed op het doen besluiten van het uitvoeren van dit onderzoek: het vakgebied geestelijke verzorging binnen de jeugdhulpverlening. Om de nut en noodzaak van geestelijke verzorging in de jeugdzorg aan te tonen, en de positie van geestelijk verzorgers in dit werkveld beter te waarborgen, is blijvend onderzoek nodig. Mijn hoop is dat dit onderzoek bijdraagt aan bewustwording over relevantie van de rol van geestelijke verzorging in jeugdhulpinstanties in het algemeen, en bij Jeugdhulp Friesland in het bijzonder.

De afronding van mijn masterscriptie, luidt ook het eind in van mijn studie Geestelijke Verzorging. Heel bewust ben ik na mijn werk als verslaggever een andere weg ingeslagen, een weg die ook onderdeel was van mijn zoektocht naar een deel van mijn identiteit. Ik kijk terug op een bijzondere reis, en ben dankbaar voor alle fijne mensen die samen met mij op wilde reizen. Al die mensen wil ik bedanken voor hun inspiratie, kennis, moed en kwetsbaarheid die ik onderweg heb mogen ervaren. Zowel van docenten van de faculteit, als van studiegenoten.

Anja Visser wil ik bedanken voor haar eindeloze geduld, betrokkenheid, bemoedigingen op het juiste moment en met name haar scherpe onderzoeksgeest. Door haar deskundige begeleiding kon ik steeds weer motivatie (her)vinden om door te gaan. Marco Krop wil ik bedanken voor het zijn van een fijne studiereisgenoot, evenals Sanne Koelewijn, Wilma Klok en Jan Mark Mulder.

In het bijzonder wil ik de jongeren van Jeugdhulp Friesland bedanken die in alle openheid hun verhaal aan mij toevertrouwden. Zij vormen het fundament van dit onderzoek, dat zonder hen niet tot stand was gekomen.

Daarnaast wil ik mijn dierbaren bedanken voor al hun liefde en vertrouwen die zij mij onderweg gaven. In de vorm van praktische hulp, warme woorden, gebed, kritische noten, en soms een stevig gesprek als dat nodig was. In het bijzonder wil ik mijn ouders bedanken voor hun vertrouwen en trots. Nina en Fred voor hun liefdevolle zorg tijdens mijn scriptiebootcamp, en Herman voor het lichter maken van de laatste loodjes. Ter afsluiting wil ik een Bijbeltekst aanhalen die mij kracht geeft tijdens mijn levensreis: 'Wees elkaar niets schuldig, behalve liefde.'²

² Romeinen 13:8 (NBV).

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1. Inleiding	6
1.1. Jeugdhulp Friesland	6
1.2. Inhoudelijke oriëntatie en vraagstelling.....	7
1.2.1. Adolescentie: een kwetsbare periode	7
1.2.2. Jongeren en het zoeken van betekenis	8
1.2.3. Welbevinden	9
1.2.4. Jongeren en een verstoorde basis	10
1.2.5. Zingeving in de Jeugdzorg	11
1.3. Eerder onderzoek	11
1.4. Eerder onderzoek bij Jeugdhulp Friesland	12
1.5. Focus aanvullend onderzoek	16
1.6. Doelstellingen	16
1.7. Onderzoeksvraag en deelvragen	17
1.8. Opbouw scriptie.....	17
Hoofdstuk 2. Ontwikkeling en identiteit	19
2.1 Adolescentie	19
2.1.1. Identiteitsontwikkeling	20
2.1.2. Identiteitsstatussen	21
2.2. Ontwikkeling wanneer de basis wankelt	22
2.3. Aangetaste fundamenten	23
Hoofdstuk 3. Jongeren en zingeving	25
3.1. Beschouwing op concept zingeving.....	25
3.1.1. Alledaagse zingeving	25
3.2.2. Zingeving als antwoord op het leven.....	27
3.1. Zingeving in de leefwereld van jongeren	28
3.3. Werkdefinitie zingeving	30
3.3.1. Besluit.....	31
Hoofdstuk 4. Verantwoording en resultaten	33
4.1. Keuze onderzoeksmethode	33
4.1.1. Deelnemers	33
4.1.2. Procedure.....	34
4.1.3. Betrouwbaarheid en geldigheid	35
4.1.4. Interview	35
4.1.5. Data-analyse.....	37

4.2. Resultaten	38
4.2.1. Reden plaatsing JHF	38
4.2.2. Beweegreden voor contact gv	38
4.2.3. Inhoud contact gv	39
4.2.4. Zelfbeeld	40
4.2.5. Houding en werkwijze gv	41
4.2.6. Verschil andere hulpverleners	42
4.2.7. Effect contact gv	43
4.2.8. Bijdrage herstel	44
4.2.9. Zingevingbronnen.....	45
Hoofdstuk 5. Discussie	47
5.1. Belangrijkste bevindingen	47
5.2. Discussie	48
5.2. Beperkingen onderzoek en aanbevelingen	50
5.4. Conclusie.....	51
Bibliografie.....	53
Bijlagen	58

Hoofdstuk 1. Inleiding

Onderzoek naar de nut en noodzaak van aandacht voor zingeving in de jeugdzorg is schaars, evenals het aantal geestelijk verzorgers in die sector.³ Deze scriptie met als titel: ‘Het effect van geestelijke verzorging op jongeren in een behandelverblijf’, wil bijdragen aan de theorievorming rond de invloed van begeleiding bij zingeving op jongeren die in jeugdzorginstellingen verblijven.

Dit kwalitatieve onderzoek is gedaan bij Jeugdhulp Friesland, waarbij jongeren is gevraagd hoe zij hun contact met de geestelijk verzorger ervaren en hoe dit bijdraagt aan hun welbevinden. Deze vraag vloeit voort uit de onderzoeklijn van het domein zingeving en spiritualiteit van JHF.⁴ Hierin staat dat zij naar geestelijke verzorging streeft die aansluit bij de wensen van de cliënt.⁵

Deze scriptie is geschreven vanuit het vakgebied van de geestelijke verzorging. De VGVZ, Vereniging van Geestelijk VerZorgers, beschrijft geestelijke verzorging als: ‘Professionele begeleiding, hulpverlening en advisering bij zingeving en levensbeschouwing.’ Volgens de beroepsvereniging is het doel het bevorderen van spirituele groei, veerkracht, weerbaarheid, eigen regie en het verminderen van kwetsbaarheid.⁶ Dit onderzoek richt zich op zowel de wijze van professionele begeleiding van de geestelijk verzorger bij zingeving, als de effecten van die begeleiding op het welbevinden van jongeren in een behandelverblijf. Uit de effecten moet blijken of de doelen van geestelijke verzorging zoals de VGVZ ze noemt, overeenkomen met die van de geestelijke verzorging zoals deze bij JHF geboden wordt.

1.1. Jeugdhulp Friesland

De organisatie waar dit onderzoek is uitgevoerd, is Jeugdhulp Friesland (hierna: JHF). JHF biedt specialistische jeugd- en opvoedhulp aan kinderen en jongeren tot 23 jaar. Zij krijgen behandeling van JHF omdat ze in een onveilige omgeving opgroeien, of opgegroeid zijn, en de ontwikkeling hierdoor ernstig belemmerd wordt. Bij kinderen die zij behandelen is bijvoorbeeld sprake van veiligheidsproblemen, psychosociale problemen, psychiatrische problemen, gezin-gerelateerde problemen, psychische problemen, gedragsproblemen of problemen met dreiging, geweld en/of trauma. JHF verleent ambulante hulp, pleegzorg, en heeft ook locaties waar jongeren wonen en specialistische behandeling krijgen. Er zijn open locaties en gesloten locaties, waarbij sprake kan zijn van een door de rechter opgelegde opname.⁷

Sinds 2015 valt de zorg die JHF biedt onder de Jeugdwet, wat betekent dat gemeenten verantwoordelijk zijn voor de invulling van de jeugdzorg. JHF merkt dat complexe problematiek onder hun doelgroep toeneemt, met name binnen behandelcentrum

³ Er zijn acht geestelijk verzorgers werkzaam in de jeugdzorg, en acht in de jeugd detentie. A. Lammers, voorzitter werkveldraad jeugdzorg, persoonlijk mailcontact, 15 mei 2018.

⁴ Over het domein zingeving en spiritualiteit zegt JHF: ‘Jeugdhulp Friesland vindt dat expliciete aandacht aan de spirituele dimensie van het mens-zijn en de zijns-ervaring van jeugdigen en hun (pleeg)ouder(s) noodzakelijk is voor goede (ook ethisch goede) hulpverlening. Om die reden is het domein zingeving en spiritualiteit expliciet benoemd als onderdeel van het leven waar cliënten ondersteuning op mogen verwachten.’ Meerjarenbeleidsplan 2017-2021 (Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2016).

⁵ Onderzoeklijn Jeugdhulp Friesland (Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2017).

⁶ VGVZ, *Beroepsstandaard geestelijk verzorger*, (Amsterdam: VGVZ, 2015), 10. Geraadpleegd 10 december 2019, <https://vgvz.nl/wp-content/uploads/2018/07/Beroepsstandaard-2015.pdf>.

⁷ Meerjarenbeleidsplan 2017-2021 (Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, december 2016).

Woodbrookers waar jongeren afhankelijk zijn van klinische en residentiële behandeling. Jongeren krijgen hier specialistische hulp van onder meer psychologen, psychiaters en verslavingszorg.⁸ In 2018 kregen ruim 2.700 kinderen hulp van JHF. De grootste groep hiervan kreeg specialistische jeugdhulp (1.485).⁹

1.2. Inhoudelijke oriëntatie en vraagstelling

Om het theoretisch kader van dit onderzoek te scheppen wordt een oriëntatie gegeven van de onderwerpen die in dit onderzoek aan bod komen. Het doel hiervan is om een beeld te schetsen van de doelgroep van dit onderzoek, de uitdagingen waaraan zij bloot staan in de levensfase waarin zij verkeren en hoe dit in verband staat met het zoeken naar zin en betekenis. Er is bewust gekozen om van algemeen naar specifiek te werken. Daarom wordt in paragraaf 1.2.1. eerst de fase van adolescentie besproken en de impact hiervan op jongeren. Vervolgens wordt uitgelegd hoe jongeren naar zin en betekenis zoeken. Daarna wordt verder ingegaan op uithuisgeplaatste jongeren en hun problematiek: wat voor invloed heeft een onveilig opvoedklimaat op hun (identiteits)ontwikkeling?

In paragraaf 1.2.5. wordt een beeld geschetst van de plaats die zingeving binnen de Nederlandse jeugdzorg in het algemeen inneemt, en bij JHF in het bijzonder. Daarna wordt gekeken naar eerder onderzoek op het vlak van jongeren en zingeving in de jeugdhulpverlening, om vervolgens de doelstellingen en de onderzoeksvraag te beschrijven. Dit hoofdstuk sluit af met een overzicht van de opbouw van het onderzoek.

1.2.1. Adolescentie: een kwetsbare periode

Tijdens de adolescentie – waar de puberteit een onderdeel van is – maken jongeren grote veranderingen door. Het lichaam transformeert, de hersenen zijn volop in ontwikkeling en het aangaan van sociale relaties wordt belangrijker. Deze veranderingen gaan gepaard met het zoeken naar, en het vormen van identiteit, en het ontdekken van hoe die identiteit past in de wereld in het algemeen, en in sociale structuren waarin een individu zich begeeft in het bijzonder.¹⁰

Het ontwikkelen van identiteit is een dynamisch proces dat blijft voortduren: veranderingen in de maatschappij en levensloop zorgen voor nieuwe levensgebeurtenissen die identiteitsbepalend zijn.¹¹ Ouders zijn in de adolescentie nog steeds van grote betekenis voor het ontwikkelen van identiteit, maar de oriëntatie op leeftijdsgenoten wordt in deze fase groter. Volgens Kohnstamm worden de tienerjaren getekend door veranderingen in verantwoordelijkheid, onafhankelijkheid en vrijheid.¹² Dit maakt de adolescentie tot een kwetsbare periode.

⁸ "Factsheet 5X gezin," Jeugdhulp Friesland, geraadpleegd 25 november 2019, [//jeugdhulpfriesland.nl/media/documenten/Factsheet-5x-gezin/Factsheet-5X-gezin.pdf](https://jeugdhulpfriesland.nl/media/documenten/Factsheet-5x-gezin/Factsheet-5X-gezin.pdf).

⁹ "Aantal cliënten," Jeugdhulp Friesland, geraadpleegd 25 november 2019, <https://jeugdhulpfriesland.nl/over-ons/jaarbericht-2018/aantal-clienten>.

¹⁰ Amy Eva Alberts Warren, Richard M. Lerner, Erin Phelps, *Thriving and Spirituality Among Youth: Research Perspectives and Future Possibilities* (Amerika: John Wiley & Sons, 2011), 2.

¹¹ Gerben Westerhof en Ernst Bohlmeijer, *Psychologie van de levenskunst* (Amsterdam: Boom, 2010), 193.

¹² Rita Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie III. De puberjaren* (Houten: Bohn, Stafleu en Van Loghum, 2009), 73.

De manier waarop hersenen zich ontwikkelen in deze fase laat dit eveneens zien. Hersengebieden ontwikkelen specifieke functies zoals het inschatten van risico's, of het temmen van emoties.¹³ De snelheid waarmee veranderingen doorzetten heeft invloed op de vaardigheden die adolescenten zich eigen maken tijdens diverse ontwikkelingsfasen. Niet alle hersengebieden ontwikkelen zich even snel: zo kan het bijvoorbeeld zijn dat een jongere een impulsieve beslissing neemt – zoals het slikken van een xtc-pil – zonder na te gaan wat de eventuele gevolgen kunnen zijn. Dit komt doordat het deel van de hersenen dat het nadenken over consequenties in gang zet, bijvoorbeeld minder ontwikkeld is dan het hersengebied dat het zoeken naar sensatie aanstuurt.¹⁴

1.2.2. Jongeren en het zoeken van betekenis

Tussen al deze kluwen van transformaties in lijf, hoofd en omgeving zoeken jongeren wegen om hun bestaan te ordenen en de betekenis te vinden van het leven zoals het hen overkomt.¹⁵ Dit kan ook wel omschreven worden als zoeken naar zingeving. Kolen onderscheidt drie vormen van zingeving die op jongeren van toepassing zijn. Allereerst zingeving gebaseerd op een bepaalde zingevende traditie als islam of protestantisme, waaruit jongeren regels en waarden en normen halen. Bij collectieve zingeving vormt de omgeving waarin jongeren zich bewegen het zingevingskader, zoals school, vrienden, en het gezin waarin ze opgroeien. Persoonlijke zingeving gaat om de keuzes die jongeren zelf maken als het gaat om bepaalde waarden en idealen (die overigens ook gebaseerd kunnen zijn op een bepaalde traditie).¹⁶ Vanuit diverse kaders proberen jongeren gebeurtenissen te begrijpen en te verklaren. Dit verklaren en begrijpen gebeurt volgens Gollwitzer elke dag en zelfs elk uur. Hij stelt dat vragen als: 'Wat kan ik weten?', 'Wat moet ik doen?' en 'Wat mag ik hopen?', voortdurend aan de orde zijn. De antwoorden die al klaarliggen vanuit de traditie en het milieu, geven garantie voor zin. Komt deze garantie in het geding, dan pas wordt een persoon zich bewust van het ontbrekende antwoord. Met andere woorden: nadenken over het gebrek aan zin vindt mede plaats als de vanzelfsprekende zingevende kaders onvoldoende antwoorden bieden.¹⁷

Elk mens kent tegenslagen die invloed hebben op het ervaren van zin. Volgens Leijssen slaagt iemand met een gezonde persoonlijkheid er doorgaans in om zogenoemde zinsvermindering te boven te komen door zo te reageren op hetgeen hem overkomt, dat dit het welzijn positief beïnvloedt (positieve coping). Een ongezonde reactie op een bepaalde gebeurtenis (negatieve coping), kan zorgen dat gevoelens van zinsvermindering overgaan in zinloosheid.¹⁸

Diverse onderzoeken wijzen uit dat kwaliteit van relaties de grootste invloed heeft op het ervaren van zin in het leven.¹⁹ De onderzoeken van Tilma, Laseur en De Vreede bevestigen dit als het gaat om de belangrijkste zingevingsbronnen die jongeren in een behandelsetting aanmerken: het contact met ouders, familie, vrienden en partners.²⁰ Dit terwijl een verstoorde

¹³ Eveline Crone, *Het puberende brein* (Amsterdam: Bert Bakker, 2008), 13.

¹⁴ *Ibid.*, 14-15.

¹⁵ Michael Kolen, *Zingeving en ethiek in de Jeugdzorg* (Maarssen: Elsevier, 2001), 14.

¹⁶ *Ibid.*, 14-15.

¹⁷ Helmut Gollwitzer, *Over de zin van het leven* (Kampen: Kok, 1974), 11-12.

¹⁸ Mia Leijssen, "Zingeving en zingevingproblemen vanuit psychologisch perspectief," in *Wetenschappelijk denken: een laboratorium voor morgen? Lessen voor de eenentwintigste eeuw*, red. Bart Raymaekers et al. (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2004): 241-268.

¹⁹ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 153.

²⁰ J.H.I. De Vreede, "Zingeving bij jongeren in de behandelsetting" (Masterscriptie, Universiteit Utrecht, 2014), 76. Jeltje Tilma, "Zingeving bij jongeren in de jeugdhulpverlening" (Ongepubliceerde masterscriptie, Universiteit Utrecht, 2013), 78.

band met ouders en een onveilige opvoeding voor een groot deel juist de reden is dat jongeren niet meer thuis kunnen wonen.

1.2.3. Welbevinden

In dit onderzoek wordt een verband gelegd tussen zingeving en de invloed hiervan op het welbevinden van jongeren in een behandelsetting. In deze paragraaf wordt beschreven vanuit welk licht dat welbevinden gezien kan worden. Met het concept welbevinden wordt in dit onderzoek eveneens de term welzijn bedoeld.

Welbevinden verwijst naar een subjectieve beleving van levensomstandigheden.²¹ Het wordt gezien als onderdeel van positieve geestelijke gezondheid en kan worden verdeeld in emotioneel, psychologisch en sociaal welbevinden. Emotioneel welbevinden gaat dan over de ervaring van geluk, psychologisch welbevinden over zelfrealisatie, en sociaal welbevinden over maatschappelijke integratie.²² De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) focust zich in haar definitie met name op zelfrealisatie en maatschappelijk functioneren en omschrijft geestelijke gezondheid als: 'Een staat van welbevinden waarbij een individu zijn mogelijkheden zelf kan realiseren, de reguliere zwaarte van het leven kan dragen, in staat is productief te werken en een bijdrage kan leveren aan de gemeenschap waarin hij leeft.'²³ De kritiek op deze definitie is dat WHO te veel uitgaat van positieve invloeden waardoor te weinig oog is voor de dynamiek van het leven, waaraan ook het lijden inherent is. Die dynamiek wordt niet alleen beïnvloedt door sociale en culturele aspecten, maar ook door diverse levensfasen - en de daaraan gekoppelde uitdagingen - die een individu doorloopt, zoals de adolescentie.²⁴ Smit formuleert het zo door te stellen dat welzijn het ervaren van leed niet uitsluit doordat een mens van nature geluk nastreeft, juist in dat streven zit ook welzijn.²⁵

Van der Lans stelt dat er een nauw verband is tussen zingeving en psychisch welbevinden. Volgens hem neemt psychisch welbevinden af zodra de zingeving wankelt.²⁶ Dit kan leiden tot gevoelens van zinloosheid.²⁷ Deze gevoelens worden in de adolescentie extra uitgedaagd door alle veranderingen die jongeren ondergaan. Zo staan het karakter en de levensomstandigheden van een jongere in verhouding tot zijn welbevinden: de kwaliteit van sociale relaties, de reactie op moeilijke gebeurtenissen (coping), en het hebben van doelen in het leven, hebben hier allemaal invloed op.²⁸

Daarbij vormen ook psychologische basisbehoeften als liefde, autonomie, het hebben van competenties en het ervaren van verbondenheid een fundament voor het welbevinden. Worden deze behoeften onvoldoende vervuld, dan heeft dit gevolgen voor de persoonlijke groei en het ontwikkelen van doelen.²⁹ Het ervaren van deze persoonlijke groei door eigen

²¹ Ruut Veenhoven, "Welbevinden in Nederland," *Speling* 63, nr. 3 (2011): 8.

²² Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 50.

²³ World Health Organization, *Promoting mental health: concepts, emerging evidence, practice* (Geneva: World Health Organization, 2004), 12, https://www.who.int/mental_health/evidence/en/promoting_mhh.pdf. Originele vertaling: 'A state of well-being in which the individual realizes his or her own abilities, can cope with the normal stresses of life, can work productively and fruitfully, and is able to make a contribution to his or her community.'

²⁴ Silvana Galderisi et. al, "Towards a new definition of health," *World Psychiatry* 14, nr. 2 (2015): 231-232, doi: 10.1002/wps.20231.

²⁵ Job Smit, *Antwoord geven op het leven zelf. Een onderzoek naar de basismethodiek van de geestelijke verzorging* (Delft: Eburon, 2015), 149.

²⁶ Jan van der Lans, *Religie ervaren – Godsdienstpsychologische opstellen* (Nijmegen: KSGV, 2006), 97.

²⁷ *Ibid.*, 81.

²⁸ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 58-66.

²⁹ *Ibid.*, 72-73.

keuzes te maken en doelen te stellen wordt ook wel zelfrealisatie genoemd, een centraal begrip binnen het psychologisch welbevinden. Bij het proces van zelfrealisatie zijn betekenisvolle activiteiten en goede relaties met anderen essentieel.³⁰

De manier waarop een jongere zijn rol in de maatschappij ervaart, heeft eveneens invloed op zijn welzijn. Deze vorm van sociaal welbevinden beschrijft Keyes als het hebben van een positieve houding tegenover anderen en de maatschappij, deelnemen aan een gemeenschap en je daarin thuis voelen. Hij onderscheidt vijf dimensies van sociaal welbevinden: sociale acceptatie, sociale actualisatie, sociale contributie, sociale coherentie en sociale integratie.³¹ Jongeren worstelen met name met sociale acceptatie en integratie (het gevoel erbij te horen).³²

1.2.4. Jongeren en een verstoorde basis

De aanwezigheid van een veilig opvoedklimaat is cruciaal voor de sociale en emotionele ontwikkeling van jongeren. Een kind dat in een veilige omgeving opgroeit, vormt een betrouwbaar beeld van zijn verzorgers. Doen er zich emotionele problemen voor dan kan een kind dit innerlijke beeld van zijn betrouwbare verzorgers oproepen. Dit kan het kind een veilig gevoel geven.³³ Een kind dat in een onveilige omgeving opgroeit is minder capabel een innerlijk gevoel van veiligheid te ontwikkelen en is daardoor genoodzaakt terug te vallen op externe bronnen van troost en aandacht.³⁴

Een groot deel van de kinderen dat in jeugdzorginstellingen verblijft, komt uit een instabiel gezin waar geen veilig opvoedklimaat heerst.³⁵ Vaak wordt alleen tot uithuisplaatsing overgegaan wanneer de ontwikkeling van het kind zwaar bedreigd wordt, in het geval van een ernstig verstoorde gezinssituatie of wanneer gedrag van een kind dermate problematisch is dat de situatie thuis onhoudbaar is.³⁶ Binnen gezinnen van uithuisgeplaatste kinderen is vaker sprake van verwaarlozing, psychische problematiek en verslaving en criminaliteit (van ouders), dan bij kinderen die nog thuis wonen en andere vormen van jeugdzorg ontvangen.³⁷ Uit een analyse van screenings blijkt dat jongeren die aangemeld worden bij Nederlandse jeugdzorginstanties kampen met emotionele problemen als angst, gevoelens van eenzaamheid en depressie.³⁸

Een groot deel van de uithuisgeplaatste kinderen heeft te maken gehad met een vorm van mishandeling.³⁹ Traumatische ervaringen als mishandeling in de kindertijd vormen en vervormen de persoonlijkheid, waardoor de onvoorspelbaarheid van opvoeders om grote

³⁰ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 66-68.

³¹ Corey L.M. Keyes, "Social well-being," *Social Psychology Quarterly* 61, nr. 2 (1998): 121.

³² Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 85.

³³ Judith Lewis Herman, *Trauma en herstel* (Amsterdam: Wereldbibliotheek, 1993), 142.

³⁴ *Ibid.*, 143.

³⁵ Jan D. van der Ploeg, *Knelpunten in de Jeugdzorg* (Rotterdam: Lemniscaat, 2003), 122.

³⁶ Margot Taal, *Handboek kinderen & adolescenten. Problemen en risicosituaties* (Houten: Bohn, Stafleu van Loghum, 2007), F110-16.

³⁷ Van der Ploeg, *Knelpunten*, 122.

³⁸ Jan D. Van der Ploeg en Evert M. Scholte, *Analyse vraag en aanbod jeugdzorg regio Rotterdam* (Rotterdam/Amsterdam: Nippo/GGD, 1997), 11, geraadpleegd 3 december 2019, <https://manapeli1.synology.me/wordpress/data/VraagAanbod96.pdf>.

³⁹ Marianne van Ooyen-Houben et al., *Jonge uithuisgeplaatste kinderen nader bekeken. Een follow-up onderzoek naar hun ontwikkeling* (Den Haag: CWOK, 1990), 29-31, geraadpleegd 3 december 2019, <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/jenj14-jonge-uithuisgeplaatste-kinderen-nader-bekeken.aspx>.

aanpassingsmoeilijkheden vraagt.⁴⁰ Een kind dat opgroeit in een onveilige omgeving kan later problemen houden op het vlak van autonomie, initiatief en basisvertrouwen.⁴¹ Dit heeft invloed op taken die horen bij het volwassen worden: zoals het vormen van identiteit en het aangaan van relaties.⁴² Herman stelt dat dit maakt dat ook het vertrouwen in een natuurlijke of goddelijke orde wordt beschadigd, wat kan leiden tot een existentiële crisis.⁴³

1.2.5. Zingeving in de Jeugdzorg

Aan het begin van dit hoofdstuk is de definitie van de VGVZ te lezen omtrent de begeleidingsdoelen van de geestelijk verzorger. Deze omvat begeleiding bij zingeving, wat in dit onderzoek wordt gekoppeld aan het welbevinden van jeugdigen. De Jeugdwet zegt dat voor jongeren die langer dan 24 uur in een instelling verblijven, geestelijke verzorging beschikbaar moet zijn die aansluit op de godsdienst of levensovertuiging van een jongere. De wet geeft geen kaders over hoe deze geestelijke zorg – kwantitatief – in te delen.⁴⁴ Van 1993 tot 2003 was er de Vereniging van Geestelijk Verzoekers in de Jeugdzorg (VGVJ, deze is opgegaan in de VGVZ), die maximaal twintig leden telde. Dit wijst op de marginale plek die levensbeschouwing binnen de jeugdhulpverlening inneemt. Of zoals Kuyk in Doolaard de aandacht voor levensbeschouwing in de jeugdhulp noemt: ‘Sluitpost van de zorg.’⁴⁵

Bij JHF is op dit moment één fulltime geestelijk verzorger actief. Deze begeleidt jongeren die worstelen met levensvragen als: ‘Waar leidt mijn leven toe en waarom ben ik hier?’⁴⁶ Het eigen levensverhaal van jongeren is vaak aanleiding tot een negatief beeld van de wereld en van zichzelf.⁴⁷ Toekomstperspectieven worden mede gekleurd door het wankele vertrouwen dat is ontstaan door een onveilige jeugd. Mishandeling, zich ongewenst voelen, verwaarlozing en misbruik maken deel uit van de levens van jongeren die de geestelijk verzorger van JHF spreekt. De discrepantie tussen beloftes en verwachtingen van de maatschappij – al dan niet uitgedragen door JHF – enerzijds en de werkelijkheid die teleurstelt anderzijds is een snijvlak waarop de geestelijk verzorger zich in zijn gesprekken met jongeren begeeft. Vragen die uit bovenstaande thema’s voortvloeien en in contact met de jongeren naar voren komen zijn: ‘Waar vind je moed, vertrouwen of hoop? Hoe kan je verder?’⁴⁸

1.3. Eerder onderzoek

Naar de impact van, en behoefte aan, geestelijke verzorging binnen de Nederlandse jeugdhulpverlening is nog weinig onderzoek verricht. In 2008 is door Hogeschool Windesheim onderzoek gedaan bij jeugdzorginstantie Trias – in opdracht van de toenmalige Vereniging voor Jeugd- en Kinderzorg (VJK), nu Kinderperspectief – naar de rol die levensbeschouwing speelt in het werken met jongeren. Uit vraaggesprekken met ruim veertig medewerkers van

⁴⁰ Herman, *Trauma*, 129.

⁴¹ Herman, *Trauma*, 147.

⁴² *Ibid.*, 147.

⁴³ *Ibid.*, 75.

⁴⁴ Jeugdwet. Art. 4.1.1. Lid 2, geraadpleegd 9 juni 2018, <https://wetten.overheid.nl/BWBR0034925/2020-01-01#Hoofdstuk4>.

⁴⁵ Kuyk, E. “Geestelijk verzorgers in de Jeugdzorg,” in *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging*, Jaap Doolaard (Kampen: Kok, 2006), 119-120.

⁴⁶ Meerjarenbeleidsplan 2017-2021 (Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2016).

⁴⁷ Kolen, *Zingeving en ethiek*, 38.

⁴⁸ Tjeerd van der Meer, *Onderzoeksvoorstel voor het domein zingeving en spiritualiteit en geestelijke verzorging* (Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2016).

Trias komt naar voren dat nauwelijks structurele aandacht is voor zingeving-gerelateerde kwesties van jongeren en dat het professionals ontbreekt aan deskundigheid om adequaat te reageren op zingevingsthema's.⁴⁹

Deze uitkomst was voor het RAAK-project Zin in Jeugdzorg, tevens vormgegeven in een gelijknamige beweging, reden om meer bewustzijn te creëren onder jeugdhulpprofessionals wat betreft het herkennen van zingeving behoeften en levensvragen van jongeren. In 2011-2013 resulteerde dit in een empirisch onderzoek bij drie jeugdzorginstellingen – met name gesitueerd in Flevoland en Overijssel – naar hoe professionals (kunnen) inspringen op zingevingvragen van jongeren. Uit de analyse van interviewdata met jongeren en jeugdzorgwerkers blijkt dat het waarnemen van de praktijk vanuit een zingevingsperspectief meer kans geeft op interactie over zingeving. Oftewel: zingeving herkennen en hierop reageren gaat soepeler wanneer professionals zich bewust zijn van de vele gedaanten waarop zingeving zich toont.⁵⁰

Bovenaangevoerde conclusie is een aanzet geweest tot het ontwikkelen van een theoretisch model met praktische hulpmiddelen voor jeugdzorgmedewerkers om competent te worden in het waarnemen van, en reageren op zingevingvragen van jongeren in jeugdhulporganisaties. Zo is een praktijkboek met werkvormen ontwikkeld en een applicatie voor de mobiele telefoon.⁵¹ De zogenaamde ZinZien-app kan helpen gesprekken op het gebied van zingeving op gang te brengen. De app doet bijvoorbeeld suggesties voor vragen over zingeving.⁵² In hoeverre de app en het werkboek gebruikt worden en of dit de hulpverleners en jongeren helpt, is nog niet onderzocht. Bovengenoemde onderzoeken en een platform als Zin in Jeugdzorg laten een tendens zien dat behoefte is aan theoretische en praktische kaders rondom aandacht voor zingeving binnen de jeugdzorg.

1.4. Eerder onderzoek bij Jeugdhulp Friesland

Een geestelijk verzorger is deskundig op het gebied van zorg voor zingeving. Binnen JHF is onderzoek gedaan naar de toegevoegde waarde van deze zorg voor het welzijn van jongeren. Hiervoor is JHF een samenwerking aangegaan met universiteiten. Vanuit de Universiteit Utrecht zijn in 2012 twee onderzoeken verricht naar de rol die zingeving speelt bij jongeren die behandeld worden door JHF, en naar de bevindingen van deze jeugdigen over de hulp die geestelijke verzorging biedt. Laseur en Tilma hebben hiervoor twaalf cliënten uit 24-uursvoorzieningen van JHF gevraagd naar hun toekomstbeelden, dromen en ideeën over (on)zinnig leven en religieuze overtuigingen.⁵³ Hun doel was mede bij te dragen aan de constructie van een meetinstrument voor zingeving in de jeugdhulpverlening.

Laseur en Tilma komen na een beschouwing van de literatuur eerst tot een eigen definitie van

⁴⁹ André Mulder, "Op zoek naar zingevinggerichte interactie in de jeugdzorg," *Psyche & Geloof* 25, nr. 3 (2014): 167-176.

⁵⁰ André Mulder en Ans Vrerink, "Speelruimte voor zin. Jeugdzorgwerkers bekwamen zich in levensbeschouwelijke communicatie," *Kind en Adolescent Praktijk* 14, nr. 2 (2015): 40.

⁵¹ André Mulder, *Rapport zingeving in de praktijk. Metaperspectief op basis van elf casussen* (Zwolle: Windesheim Lectoraat Theologie & Levensbeschouwing, 2013), 3, geraadpleegd 9 juni 2018, <https://www.windesheim.nl/onderzoek/onderzoeksthemas/theologie/zin-in-jeugdzorg/>.

⁵² "Zin in Jeugdzorg", Windesheim, geraadpleegd 9 juni 2018, <https://www.windesheim.nl/onderzoek/onderzoeksthemas/theologie/zin-in-jeugdzorg/>.

⁵³ J.H.I. De Vreede, "Zingeving bij jongeren in de behandelsetting" (Masterscriptie, Universiteit Utrecht, 2014), 4.

zinggeving die als raster fungeert voor hun onderzoek: *“Zinggeving betreft de cognitieve en affectieve processen van oriënteren, interpreteren en evalueren, om zinvolheid en onzinvolheid van elkaar te scheiden, in zowel alledaagse als “diepere” (existentiële) ervaringen. Deze processen worden gedreven door zowel bewuste als onbewuste motivaties, waaronder doelgerichtheid, hanteerbaarheid, waarderingen en eigenwaarden, van een individu. Zinggeving verschilt per individu, maar is wel beïnvloedbaar door sociale structuren van buitenaf, waaronder cultuur, generatie en gemeenschap verstaan worden. Zinggeving kan leiden tot een bepaald gedrag, maar het kan ook het gedrag an sich zijn, vormend voor de identiteit. Zinggeving kan zich zowel in psychisch welbevinden uiten, dat is zinbeleving, maar ook in psychisch onwelbevinden, dat is een zinggevingcrisis.”*⁵⁴

Zij onderschrijven met deze definitie dat zinggeving een veelomvattend fenomeen is, en hebben met hun definitie recht willen doen aan die gelaagde term. Wel merken zij op dat dit niet maakt dat alles in het leven zinggeving is, maar dat het een proces is dat tot resultaat kan leiden, of zonder resultaat kan blijven. En daarbij is zinggeving voor ieder iets anders. Niet iedereen put uit dezelfde bronnen.⁵⁵

De jongeren uit het onderzoek van Laseur en Tilma halen zinggeving voornamelijk uit familie, vrienden, muziek en vrijheid. Met name het relationele aspect is belangrijk voor deze jongeren, ook als het om onstabiele relaties met ouders gaat.⁵⁶ Laseur en Tilma spreken van een ‘spanningsvol web van zinggeving’ aangezien dat wat jongeren als zinggeving beschouwen voor een groot deel niet bereikbaar is, of beschadigd, omdat ze uithuisgeplaatst zijn.⁵⁷

Laseur en Tilma maken uit de antwoorden van jongeren op dat hun zinggevingsniveau zich met name op onbewust en alledaags niveau afspeelt. Hierbij merken ze op dat wat als alledaags wordt beschouwd – als contact met familie, vrienden, het hebben van een baan en gezin – voor de jongeren van JHF juist niet alledaags is. Laseur en Tilma spreken dan ook van ‘primaire zinggeving’: dat wat jongeren aanduiden als zinvol, is voor hen een primaire behoefte. Juist omdat hetgeen wat ze zinvol vinden voor hen niet alledaags is.⁵⁸

Het beeld dat de onderzochte jongeren van geestelijk verzorging hebben loopt uiteen. Jongeren associëren het geloof met de geestelijk verzorger en vinden het ‘irritant’ dat hij doorvraagt en zich met hun leven bemoeit.⁵⁹ Anderen noemen hem ‘chill’ en vinden het fijn om hun hart te luchten, of om samen een levensverhaal te maken. Ook vinden ze het prettig als ze dingen mogen die op de groep niet kunnen, bijvoorbeeld gebruikmaken van sociale media.⁶⁰ Laseur en Tilma noemen het een taak voor de geestelijk verzorger zich te onderscheiden van andere hulpverleners door zijn specifieke rol te verhelderen. Mede doordat sommige jongeren de geestelijk verzorger als een van de hulpverleners/begeleiders zien, en zij hier negatieve associaties bij hebben; in de interviews laten de jongeren zich negatief uit over hulpverleners en het moeten verblijven in een instelling.⁶¹

⁵⁴ Jeltje Tilma, *“Zinggeving bij jongeren in de jeugdhulpverlening”* (Ongepubliceerde masterscriptie, Universiteit Utrecht, 2013), 14.

⁵⁵ *Ibid.*, 15.

⁵⁶ *Ibid.*, 70.

⁵⁷ *Ibid.*, 65.

⁵⁸ *Ibid.*, 62.

⁵⁹ *Ibid.*, 58.

⁶⁰ Tilma, *“Zinggeving in jeugdhulpverlening,”* 72.

⁶¹ *Ibid.*, 89.

De vraag is echter of het afgeven op hulpverleners verandert wanneer de geestelijk verzorger zich scherper zou positioneren, of dat dit inherent is aan de cultuur in een behandelverblijf en het gedrag van jongeren. Overigens zijn jongeren die individueel contact hadden met de geestelijk verzorger positiever dan jongeren die op hun leefgroep met de geestelijk verzorger spraken. De manier van contact (in een groep of individueel), heeft dus invloed op het beeld van jongeren over de geestelijk verzorger. De focus van het onderzoek van Laseur en Tilma is gericht op wat jongeren belangrijk vinden in hun leven en wat hun verlangens en (toekomst)dromen zijn. Informatie over de werkwijze en houding van de geestelijk verzorger, en dus ook de manier van positionering, blijft hierdoor gering.

Het tweede onderzoek bij JHF vanuit Universiteit Utrecht is gedaan door De Vreede. Hij heeft de interviewdata van Laseur en Tilma geanalyseerd om te onderzoeken of en hoe existentiële – als geloof in een God – en alledaagse – als sport en muziek – zingevingscomponenten het welzijn van jeugdigen in een behandelsetting beïnvloeden. Deze kwalitatieve data heeft De Vreede gekoppeld aan de kwantitatieve data van een afgenomen enquête, waarin 51 jongeren is gevraagd naar de betekenis van alledaagse zingeving.⁶² Zo blijkt vooral muziek een betekenisvolle waarde te hebben onder driekwart van de jeugdigen: muziek helpt een verdrietige bui beter te doorleven, of een blijde stemming te versterken.⁶³

In zijn discussie vraagt De Vreede zich af of muziek wel bij alledaagse zingeving thuishoort, en niet bij existentiële, gezien de grote waarde die het heeft voor jongeren.⁶⁴ Deze vraag maakt duidelijk dat het voor zowel Laseur en Tilma (zij spreken van ‘primaire zingeving’ als vervanger van alledaagse zingeving) als De Vreede zoeken is naar de juiste toon van zingeving die jongeren ervaren. Het geeft wederom aan, zoals Laseur en Tilma al eerder constateerden, dat zingeving zich niet in één definitie laat vangen.

Bij De Vreede komt eveneens het zoeken naar verbinding met familie naar voren als zingevingsfactor: familie neemt een belangrijke plek in bij toekomstbeelden en dromen van jongeren.⁶⁵ De Vreede koppelt deze vorm van zin aan het zingevingsprocesmodel van Van der Lans.⁶⁶ Aan de hand van dit model beschrijft Van der Lans het ervaren van zin als een resultaat van psychische processen waarbij een persoon kijkt of hij een situatie kan begrijpen (oriëntatie) en aan kan (evaluatie). Lukt dit niet door een bepaalde gebeurtenis dan kan een zingevingsprobleem ontstaan waardoor iemand op zoek gaat naar bronnen – als godsdienst, filosofie – om antwoorden te zoeken en eventuele doelen te herformuleren. De motivatie tot heroriënteren kan ook ontbreken waardoor gevoelens van zinloosheid aanhouden en een zingevingscrisis ontstaat. Deze processen vinden plaats in interactie met de omgeving.⁶⁷ De Vreede plaatst familie ook in deze omgeving en stelt dat gerichtheid op familie in zin voorziet.⁶⁸ Dit kan tevens in de herkenning van collectieve denkbeelden liggen: de manier waarop jongeren naar de wereld kijken, is voor een groot deel gevormd door de manier waarop ouders hun zingeving hebben ‘voorgedaan’. Dit maakt dat de motivatie tot contact

⁶² De Vreede, “Zingeving in behandelsetting,” 4.

⁶³ *Ibid.*, 74.

⁶⁴ *Ibid.*, 75.

⁶⁵ *Ibid.*, 76.

⁶⁶ Van der Lans, *Religie ervaren*, 81-83.

⁶⁷ Van der Lans, *Religie ervaren*, 82.

⁶⁸ De Vreede, “Zingeving in behandelsetting,” 76.

met familie, in verband staat met dat wat Kolen collectieve zingeving noemt: er is behoefte terug te keren naar een omgeving waar herkenbare zingevingstaal is (ontstaan).⁶⁹ Bij de conclusie van De Vreede is het echter van belang het ‘spanningsvolle web van zingeving’ waarvan Laseur en Tilma spreken, niet over het hoofd te zien.⁷⁰ Hoewel gerichtheid op familie kan bijdragen aan zinvolheid, kan diezelfde familie ook een factor zijn voor gevoelens van zinloosheid bij jongeren.

In beide onderzoeken ligt de focus scherp op diverse copingmechanismen die de onderzochte jongeren hanteren, waarbij wordt geput uit theorieën van Van der Lans. Waar Laseur en Tilma zich meer richten op coping bij negatief welbevinden, richt De Vreede zich meer op positieve effecten van coping, en hoe (alledaagse) zingeving daaraan bijdraagt. De manier waarop een jongere naar zichzelf en de wereld kijkt, bepaalt mede hoe hij een probleem inschat en ermee omgaat. Van der Lans noemt deze factoren, gebaseerd op het transactionele stressmodel van Lazarus en Folkman, zingevingbronnen (Lazarus en Folkman noemen het coping resources).⁷¹ De Vreede gaat dieper in op reacties van jongeren op tegenslagen door ze te scheiden in twee categorieën: moeilijke gebeurtenissen die niet bestrijdbaar zijn, en tegenslagen door dingen die je wilt, maar niet lukken. In beide gevallen wordt muziek vaak ingezet (hoewel minder bij moeilijke gebeurtenissen), evenals praten met vrienden of familie. Opvallend is dat 1 op de 3 jongeren aangeeft alcohol of drugs te gebruiken in reactie op hun problemen.

Volgens Laseur en Tilma kan met name agressief coping gedrag (gelabeld als niet-productief gedrag) – als ‘weglopen, opsluiten in kamer en keihard muziek luisteren, slapen, sigaretten roken, tegen boksbal slaan, dingen kapotslaan, mezelf verrot schelden’⁷² – een signaal zijn dat jongeren hulp nodig hebben bij problemen die ze zelf niet kunnen overzien. De geestelijk verzorger kan instrumenten aanreiken die kunnen helpen bij het ontwikkelen van gezonde copingmechanismen.⁷³

Een andere manier om aandacht voor zingeving te hebben is om te kijken naar het levensverhaal van jongeren. Baarsen deed, eveneens vanuit de Universiteit Utrecht, onderzoek naar de functie van narratieve interventies door de geestelijk verzorger en de invloed hiervan op het welzijn van jongeren van JHF.⁷⁴ Hij koppelt theorieën over ontwikkelingspsychologie en levensloopspsychologie aan de ontwikkeling van jongeren in de adolescentie. Naar aanleiding van zijn literatuurstudie veronderstelt Baarsen dat jongeren door een verstoorde ontwikkeling in veel gevallen een troebel beeld hebben van wie ze zijn.⁷⁵ Oog hebben voor het verhaal van jongeren in de jeugdhulpverlening kan helpen betekenis geven aan wat ze hebben meegemaakt in het verleden. Dit kan inzicht geven in waar ze staan in hun huidige leven, waardoor meer ruimte ervaren kan worden voor gehoopte toekomstperspectieven.⁷⁶

⁶⁹ Kolen, *Zingeving en ethiek*, 15.

⁷⁰ Tilma, “Zingeving in jeugdhulpverlening,” 65.

⁷¹ Van der Lans, *Religie ervaren*, 105.

⁷² Tilma, “Zingeving in jeugdhulpverlening,” 83.

⁷³ *Ibid.*, 83, 90.

⁷⁴ Arend van Baarsen, “Narratieve geestelijke verzorging binnen de jeugdhulpverlening” (Masterscriptie, Universiteit Utrecht, 2014), 2.

⁷⁵ *Ibid.*, 81.

⁷⁶ Baarsen, “Narratieve geestelijke verzorging,” 82.

Baarsen heeft in kaart gebracht of het narratieve interventieprogramma dat JHF gebruikt, Digging up Life, effecten heeft op het welzijn van jongeren. Gezien het geringe aantal deelnemers – twee – aan het onderzoek, was het lastig te peilen hoe jongeren het interventieprogramma beoordelen. Baarsen merkt hierbij op dat jongeren nauwelijks cognitief reageerden, maar voornamelijk affectief door het gebruik van woorden als ‘leuk’ en ‘gezellig’.⁷⁷ Hij doet dan ook voorzichtige uitspraken – die zich in tegenstelling tot de affectieve reacties van jongeren wel op cognitief niveau bevinden – over de invloed van het interventieprogramma: door de bijeenkomsten kregen de betreffende deelnemers meer zicht op het verleden en toekomst, een duidelijker zelfbeeld en inzicht in de eigen identiteit. Naar de invloed van de interventie op lange termijn is het echter gissen.⁷⁸ Vervolgonderzoek met meer deelnemers is nodig voor een scherper beeld van de effecten van narratieve interventies bij jongeren in de jeugdhulpverlening.

1.5. Focus aanvullend onderzoek

Dit onderzoek sluit aan op de onderzoekslijn die JHF heeft uitgezet naar de invloed van begeleiding bij zingeving op jongeren die bij hen onder behandeling staan. Het onderzoek van Laseur en Tilma is gericht op de zingevingsbronnen van jongeren en hun mening over de geestelijk verzorger. Hoewel dit het nodige inzicht biedt in de leefwereld van jongeren en wat zij daarin belangrijk vinden, is weinig bekend over de effecten van de hulp die de geestelijk verzorger biedt.

Wel wordt benoemd hoe zingeving bijdraagt aan een positief welbevinden, maar is de vertaalslag naar de geestelijk verzorger en zijn begeleidingstaken mijns inziens gering. Meer inzicht in diens houding en werkwijze geeft ook meer inzicht in de reden waarom jongeren baat hebben bij contact met een geestelijk verzorger en hoe deze zich onderscheidt van andere hulpverleners.

De Vreede noemt in zijn conclusie eveneens dat dit een vraag is die meer aandacht verdient. In zijn onderzoek wordt de expliciete rol van de geestelijk verzorger voor een groot deel buiten beschouwing gelaten, evenals de motivatie van jongeren om met de geestelijk verzorger te praten, en de effecten van dit contact. Door juist hier de nadruk op te leggen, ontstaat meer kennis over de impact van aandacht voor zingeving bij jongeren in de jeugdhulpverlening. Dit is eveneens relevant voor het beter afstemmen van de huidige zingevingszorg aan jongeren die onder behandeling staan van JHF.

1.6. Doelstellingen

Dit brengt mij bij het doel van dit onderzoek: om middels kwalitatief onderzoek in kaart te brengen of en hoe het contact met de geestelijk verzorger bijdraagt aan het welbevinden van jongeren die 24-uurszorg van JHF ontvangen. Om tot dat doel te komen wordt gekeken naar de motivatie van jongeren om contact met de geestelijk verzorger te zoeken, en naar de ervaringen jongeren hebben met dit contact. Heeft het effect op hun welbevinden?

⁷⁷ *Ibid.*, 70.

⁷⁸ *Ibid.*, 83.

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek richt zich op het geven van inzicht in wat jongeren nodig hebben als het om zorg bij zingeving gaat en hoe geestelijke verzorging aan kan sluiten op deze behoeften. Het doel van jeugdzorg in het algemeen, en JHF in het bijzonder, is om kinderen in een veilige en gezonde omgeving te laten opgroeien die ze voldoende veerkracht geeft voor een zelfstandig leven in de maatschappij wanneer ze volwassen zijn. De levens van jongeren in de jeugdhulpverlening zijn vaak getekend door traumatische gebeurtenissen. Dat maakt dat vertrouwen in zichzelf en de omgeving broos is, waardoor begeleiding nodig is bij het zoeken naar bronnen die jongeren weer vertrouwen geven in nieuwe, hoopgevende, perspectieven.

Hieruit volgt de beroepsmatige doelstelling: door het belang van geestelijke verzorging en de effecten hiervan op het welbevinden van jongeren inzichtelijk te maken, kan dit – en aanvullend – onderzoek bijdragen aan het versterken van de positie van geestelijke verzorging voor kwetsbare jongeren binnen de Nederlandse jeugdhulpverlening.

1.7. Onderzoeksvraag en deelvragen

In dit onderzoek staat de vraag centraal hoe jongeren die onder behandeling staan van JHF het contact met de geestelijk verzorger ervaren en hoe dit bijdraagt aan hun welbevinden. Aan de hand van vijf deelvragen wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag. Bewust is gekozen te onderzoeken waar de behoefte van jongeren om specifiek met de geestelijk verzorger in contact te willen komen, vandaan komt (1). Dit zegt enerzijds iets over beweegredenen van jongeren, en tevens over hoe zij de geestelijk verzorger zien binnen de hulpverlening en al haar disciplines. De vraag naar de inhoud van het contact geeft inzicht in de leefwereld van jongeren in een jeugdzorginstelling en problemen waar zij mee kampen (2). Het reflecteren op de werkwijze van de geestelijk verzorger geeft informatie over diens houding en competenties. Wat vinden jongeren hieraan belangrijk, en werkt het voor hen? Hierbij is ook gevraagd naar hoe jongeren de positie van de geestelijk verzorger zien ten opzichte van andere hulpverleners (3). Op wat voor vlakken onderscheidt hij zich? Hieraan gekoppeld is de invloed van de werkwijze en houding van de geestelijk verzorger op het contact met de jongeren (4). Voelen zij zich geholpen door de gesprekken? Jongeren verblijven doorgaans tijdelijk in jeugdzorginstanties. Het is de bedoeling dat ze weer op eigen benen komen te staan. Vanuit dat oogpunt is een deelvraag opgesteld of begeleiding bij zingeving de jongeren helpt in hun terugkeer naar de maatschappij (5).

1.8. Opbouw scriptie

Nu de onderzoeksvraag- en deelvragen in beeld zijn gebracht, volgt hieronder een uiteenzetting van de opbouw van het verdere onderzoek:

In hoofdstuk twee wordt vanuit diverse theoretische perspectieven de uitdagingen beschreven die het vormen van identiteit in de adolescentieperiode met zich meebrengt. Gekeken wordt welke factoren invloed hebben op het vormen van een identiteit en wat dit betekent voor het vertrouwen in het zelf en de omgeving. Deze context is belangrijk om inzicht te krijgen in de doelgroep die in dit onderzoek centraal staat en de manier waarop zij zich verhouden tot hun identiteit, hun plek in de maatschappij, en het leven an sich.

In hoofdstuk drie wordt uiteengezet welke plaats zingeving in de leefwereld van jongeren heeft. Vervolgens wordt het begrip zingeving nader besproken en een definitie geformuleerd. Die definitie zal zich begeven binnen de kaders die voor dit onderzoek relevant zijn.

In hoofdstuk vier vindt de verantwoording plaats voor het gebruiken van een kwalitatieve onderzoeksmethode. Er wordt uiteengezet hoe het onderzoek is uitgevoerd om de betrouwbaarheid en geldigheid van dit onderzoek te onderbouwen. Eveneens wordt uitgelegd waarom en hoe gebruik is gemaakt van semigestructureerde interviews. Deze interviews met jongeren van JHF vormen de belangrijkste onderzoeksbron. Het hoofdstuk sluit af met de resultaten van de data-analyse van de interviews.

Hoofdstuk vijf vormt de discussie waarin, aan de hand van het theoretisch kader, de betekenis van de onderzoeksresultaten wordt besproken. Gekeken wordt naar de knelpunten van het onderzoek en naar de punten die nadere beschouwing verdienen. Volgend op de discussie vormt de conclusie. Hier wordt een samenvattend antwoord gegeven op de hoofdvraag: of het contact met de geestelijk verzorger bijdraagt aan het welbevinden van jongeren die onder behandeling van JHF staan. Tot slot worden suggesties gedaan voor verder onderzoek. Het onderzoek eindigt met een overzicht van de gebruikte literatuur en bijlagen.

Hoofdstuk 2. Ontwikkeling en identiteit

Hoofdstuk een beschrijft wat voor kwetsbare periode adolescentie is, met puberteit als onderdeel van deze fase. Hoewel adolescentie met puberteit – en alle lichamelijke en cognitieve veranderingen die dat met zich meebrengt – begint, dekt het begrip niet de hele lading van alle veranderingen die jongeren in de adolescentiefase doorlopen.⁷⁹ In dit hoofdstuk ligt de focus met name op het ontwikkelen van de identiteit van een jongere en wat voor uitdagingen dit geeft voor jongeren die jeugdzorg ontvangen. Vanuit verschillende theoretische perspectieven wordt gekeken welke factoren invloed hebben op het vormen van een identiteit en wat dit betekent voor het vertrouwen in het zelf en de omgeving.

2.1 Adolescentie

De fase van adolescentie wordt gezien als overgangperiode van kindertijd naar volwassenheid. De leeftijdsjaren die onder adolescentie vallen verschillen per cultuur en (theoretische) visie. Zo stelt de World Health Organisation (WHO) dat de adolescentieperiode loopt van tien tot negentien jaar.⁸⁰ Ondanks deze afbakening vindt de WHO eveneens dat leeftijd een te eenzijdige manier is om het concept adolescentie te definiëren. De gehanteerde adolescentieleeftijd zegt met name iets over de biologische veranderingen die elk kind ondergaat – in de puberteit – en minder over de sociale veranderingen die vooral afhankelijk zijn van de omgeving waarin een jongere opgroeit.⁸¹ Australische wetenschappers achten de tijdsperiode van tien tot negentien jaar achterhaald en stellen dat de fase van adolescentie in de huidige tijd meer correspondeert met de leeftijd van tien tot 24 jaar. Zij schrijven dit toe aan de combinatie van een vroeger begin van de puberteit en het later vervullen van traditionele ‘volwassen’ rollen als trouwen en kinderen krijgen. Als oorzaken hiervan noemen zij globalisering, industrialisering, en de rol van sociale media. Met name sociale media maken dat bemoeienis van ouders en gemeenschappen naar de achtergrond verdwijnt. Overigens komt deze trend in ontwikkelingslanden in mindere mate voor.⁸² Dit laat zien dat de ontwikkeling en duur van adolescentie als voorbereidingstijd op het volwassen bestaan bepaald wordt door de eisen en verwachtingen die een omgeving stelt. Zo heeft een cultuur waarin verwacht wordt dat een jongere gaat werken om zijn familie mede te onderhouden, een andere invloed op de fase van adolescentie dan wanneer een jongere onderwijs mag volgen en de ruimte krijgt zelf een loopbaan te kiezen.⁸³

De fase van adolescentie staat niet alleen voor lichamelijke en cognitieve veranderingen, maar ook voor het ontwikkelen van een sociale structuur. Die is terug te zien in de houding tegenover leeftijdgenoten of ouders; het wereldbeeld van een individu heeft hier invloed op.⁸⁴ In de adolescentie leert een kind op eigen benen te staan en te ontdekken wie het zelf is. De band met leeftijdgenoten (peer group) versterkt en de focus op ouders neemt af.⁸⁵ Dit

⁷⁹ Rita Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie III. De adolescentie* (Houten: Bohn Stafleu Van Loghum, 2002), 17.

⁸⁰ “Infographics on adolescent health”, World Health Organization, geraadpleegd 24 juli 2018, http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/graphics/en/.

⁸¹ “Adolescent development”, World Health Organization, geraadpleegd 2 augustus 2018, http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/development/en/.

⁸² Janet McDonagh, “The age of adolescence...and young adulthood,” *The Lancet Child and Adolescent Health* 2, nr. 4 (2018): 6, doi:10.1016/S2352-4642(18)30079-8.

⁸³ Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, 64.

⁸⁴ Gerrit Breeuwsma, *De constructie van de levensloop* (Amsterdam: Boom, 1994), 238.

⁸⁵ Jan Bijlstra en Jeannette Doornenbal, “Relaties met leeftijdgenoten,” in *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie*, red. Caroline Braet et al. (Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 2014), 169.

betekent niet dat jongeren geen behoefte meer hebben aan ouderlijke betrokkenheid en zorg, maar de behoefte aan autonomie wordt groter.⁸⁶

2.1.1. Identiteitsontwikkeling

Deze scriptie wordt ingeluid met een passage uit het dagboek van Anne Frank die op haar onderduikadres schrijft over haar sterke levensmoed waardoor ze zich, hoewel opgesloten, 'zo vrij en zo jong!' voelt.⁸⁷ Frank is wellicht de bekendste tiener van de wereld door haar dagboeken die ze tijdens haar onderduikperiode in de Tweede Wereldoorlog bijhield. Haar relaas geeft een intieme inkijk in het leven van een puber die vanuit allerlei rollen – als kind, vriendin, zus, oorlogsslachtoffer, Jodin, verliefde tiener – probeert haar leven te duiden en te ontdekken wat haar identiteit is.

Een adolescent wordt aan allerlei uitdagingen blootgesteld die helpen een identiteit te vormen. Identiteit kan worden gezien als overkoepelend begrip, waaronder alle facetten van de ontwikkeling in adolescentie kunnen worden geplaatst. Bij het ontdekken van identiteit vormt een individu een beeld van zichzelf, zijn karaktereigenschappen, idealen, relaties en perspectieven. Naarmate de persoonlijkheid van een adolescent stabiel wordt, groeit het 'gevoel van innerlijke identiteit', zoals Erikson dat noemt.⁸⁸ Erikson beschrijft dat gevoel van identiteit als volgt: 'Selfsameness and continuity of one's existence in time and space and the perception of the fact that others recognize one's sameness and continuity.'⁸⁹ Hiermee bedoelt Erikson dat het besef van een identiteit ontstaat door het 'zelf' te ervaren als zowel een eenheid als continuïteit. En door de (h)erkenning van zijn uniekheid die een adolescent ervaart in verbinding met anderen.⁹⁰

Volgens Erikson is het ontwikkelen van identiteit de grootste uitdaging voor jongeren.⁹¹ Erikson heeft het over een psychosociale identiteit die volgens hem drie componenten bevat die elkaar aanvullen: de persoonlijke samenhang van het ik, de rol die het ik in zijn groep aanneemt, en de overtuigingen waarnaar het individu zich voegt, beïnvloedt door de tijd waarin het individu leeft.⁹² Jongeren proberen te zoeken naar hoe ze zichzelf kunnen blijven door alle veranderingen heen, en in alle rollen – kind, vriend(in), leerling, teamgenoot – die zich voordoen.⁹³ Zij proberen zich normen, waarden en idealen eigen te maken die beïnvloed worden door de wereld waarin ze opgroeien. Antwoorden op vragen die hun leefwereld met zich meebrengt worden uit de traditie en het milieu waarin ze zich begeven gehaald.⁹⁴

Voor het gezond vormen van een identiteit heeft een jongere tijd en ruimte nodig. Deze exploratiefase labelt Erikson als een moratorium. Dit moratorium, afkomstig van het Latijnse woord voor uitstel, is belangrijk voor het onderzoeken van denkbeelden, inzicht krijgen in relaties, in de rol in het gezin, school en samenleving.⁹⁵ Erikson typeert de fase van moratorium als een identiteitscrisis, waarin jongeren zichzelf proberen te zoeken en te

⁸⁶ Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, 79.

⁸⁷ Anne Frank, *Het Achterhuis, Dagboekbrieven 12 juni 1942 - 1 augustus 1944* (Amsterdam: Prometheus, 2016), 291.

⁸⁸ Erik H. Erikson, *Identity, youth and crisis* (New York: W.W. Norton Company, 1968), 87.

⁸⁹ *Ibid.*, 50.

⁹⁰ H.A. Bosma en T.L.G. Graafsma, *De ontwikkeling van identiteit in de adolescentie* (Nijmegen: Dekker & van de Vegt, 1982), 11.

⁹¹ Erikson, *Identity, youth and crisis*, 50.

⁹² Erik H. Erikson, *Levensgang en historisch moment* (Utrecht: Spectrum, 1977), 15.

⁹³ Franz J. Mönks en Fons M.P. Knoers, *Ontwikkelingspsychologie. Inleiding tot de verschillende deelgebieden* (Assen: Koninklijke Van Gorcum, 2009), 224.

⁹⁴ Gollwitzer, *Zin van het leven*, 11.

⁹⁵ Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, 66-67.

vinden.⁹⁶ Pakt deze fase ongunstig uit, dan staat dit volgens Erikson een goede identiteitsontwikkeling in de weg, wat kan leiden tot het moeilijk kunnen aangaan van verbindingen.⁹⁷ De identiteitscrisis ziet Erikson als hét conflict in de adolescentiefase: bewustwording van de eigen uniekheid aan de ene kant, versus verwarring over wie te zijn en hoe dit te zijn aan de andere kant. Hoe minder de rolverwarring, hoe meer ruimte er is voor het vormen van een stabiele identiteit.⁹⁸

Andriessen voegt hieraan toe dat het vormen van identiteit – ook in het geval van identiteitsverwarring – altijd gepaard gaat met het her-evalueren van verworvenheden in de kindertijd om ze zo op een persoonlijke manier eigen te maken.⁹⁹ Het ontwikkelen van een identiteit wordt dus, ongeacht de omstandigheden, ‘geactualiseerd’. Rutter stelt dat levensloopontwikkelingen gegoten in voorspelbare stadia als die van Erikson, misleidend zijn om vanuit die visie de ontwikkeling te bekijken. De meeste ontwikkelingen zijn immers niet universeel: niet iedereen trouwt, heeft kinderen, of werkt. Daarbij zijn veel ontwikkelingen die puur individueel zijn: denk aan mensen die vluchten, geadopteerd zijn, lid van een sekte, of er juist uitstappen.¹⁰⁰

2.1.2. Identiteitsstatussen

Wordt de identiteit goed gevormd, dan heeft dit ook invloed op de latere ontwikkeling in de volwassenheid. De Amerikaanse onderzoeker Marcia gaat uit van vier typen van identiteit, zogenaamde identiteitsstatussen (identity statuses), waarin adolescenten zich kunnen bevinden.¹⁰¹ Marcia baseert deze statussen op de mogelijkheid om zelf beslissingen te maken op het gebied van activiteiten, werk, religie, en ideologieën.¹⁰²

Marcia onderscheidt de achievement-, foreclosure-, moratorium-, en diffusion-status. In de achievement-status (hier gaat Marcia ervan uit dat jongeren een afgeronde identiteit hebben) hebben adolescenten hun zoektocht naar hun identiteit – Marcia spreekt van een ‘crisisperiode’ – achter de rug. Zij durven zich te verbinden met anderen en zijn in grote mate in staat beslissingen te maken zonder zich te veel te laten leiden door ouders en andere belangrijke personen.¹⁰³ In de moratorium-status (afwachtende identiteit) zijn adolescenten nog aan het onderzoeken wat ze willen en gaan ze, in tegenstelling tot de achievement-status, nog geen definitieve bindingen aan.¹⁰⁴ Ideologische opvattingen zijn in deze status nog niet duidelijk afgekaderd.¹⁰⁵ De ontwikkeling van de identiteit is nog volop in beweging, en definitieve verbindingen kunnen zwak of sterk uitpakken.¹⁰⁶ In het geval van een foreclosed-identity gaan jongeren wel verbindingen aan, maar hangen keuzes vaak op aan denkbeelden en verwachtingen van ouders of andere belangrijke volwassenen in hun leven. De keuzes die zij maken zijn minder bewust.¹⁰⁷ Een groep die zich niet verbindt valt onder de diffusion-

⁹⁶ Herman C.I. Andriessen, *Volwassenheid in perspectief* (Assen: Dekker & van de Vegt, 1991), 38.

⁹⁷ *Ibid.*, 40-41.

⁹⁸ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 190.

⁹⁹ Andriessen, *Volwassenheid in perspectief*, 38.

¹⁰⁰ Michael Rutter, “Pathways from childhood to adult life,” *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 30, nr. 1 (1989): 25.

¹⁰¹ Bosma en Graafsma, *Ontwikkeling identiteit*, 39.

¹⁰² James E. Marcia, “Identity six years after: A follow-up study,” *Journal of Youth and Adolescence* 5, nr. 2 (1976): 146.

¹⁰³ *Ibid.*, 146.

¹⁰⁴ *Ibid.*, 146.

¹⁰⁵ Bosma en Graafsma, *Ontwikkeling identiteit*, 39.

¹⁰⁶ Mönks en Knoers, *Ontwikkelingspsychologie*, 224.

¹⁰⁷ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 167.

status (diffuse identiteit). Adolescenten in deze status kampen met angst en een lage zelfwaardering.¹⁰⁸ Ze gedragen zich afhankelijk van anderen en zijn ambivalent in het maken van keuzes in hun leven.¹⁰⁹

Bij het model van Marcia is het de vraag of de status daadwerkelijk het eindpunt is. Marcia deelde de adolescenten in in de termen van de identiteitsstatus die zij bereikt hadden, met als achterliggend idee dat een eenmaal bereikte status niet snel anders zou worden.¹¹⁰ In een vervolgstudie concludeert Marcia echter dat in zijn identiteitsstatussen toch beweging zit: binnen zijn onderzoeksgroep – zes jaar later – was in enkele gevallen toch sprake van personen die van status waren gewisseld.¹¹¹ Dit wijst in de richting van wat Andriessen her-evalueren noemt; het ontwikkelen van een identiteit blijft in beweging. Een ander bezwaar komt uit de hoek van Bosma en Graafsma: zij vragen zich terecht af of de beroepsmatige en ideologische verbindingen waarop Marcia zijn statussen baseert, representatief genoeg zijn voor identiteitsontwikkeling, en wat dit zegt over andere verbindingen.¹¹²

In verdere uitwerkingen van Marcia's model ligt de focus meer op de processen van de identiteitsontwikkeling. Onder meer Crocetti heeft het model van Marcia uitgebreid, en stelt dat de manier waarop individuen hun identiteit (her)vormen, afgeleid kan worden uit de wijze waarop zij zichzelf en hun relaties onderzoeken en heroverwegen. De context van een individu heeft een grote invloed op de manier waarop adolescenten een stabiele identiteit vormen en is nauw verwant met het (psychosociale) welbevinden van adolescenten. Zo blijkt uit onderzoek dat Nederlandse adolescenten meer moeite hebben met het aangaan van verbindingen vanwege problematische relaties binnen het gezin dan Italiaanse adolescenten, waarbij familiebanden een belangrijke(re) rol spelen.¹¹³

2.2. Ontwikkeling wanneer de basis wankelt

Een belangrijk onderdeel tijdens de ontwikkeling van jongeren is de vorming van het zelfbeeld. Dit heeft betrekking op de ideeën die een adolescent over zichzelf heeft. Jongeren zijn meer in staat tot zelfreflectie in deze fase, het relationele aspect – hoe iemand is in de omgang – weegt hierbij zwaar.¹¹⁴ Een zelfbeeld heeft te maken met het gevoel dat het eigen handelen van waarde is, oftewel met zelfvertrouwen. De mate van zelfvertrouwen heeft invloed op de manier waarop een jongere inspeelt op de eisen die door het leven gesteld worden.¹¹⁵

Zelfwaardering wordt gezien als onderdeel van het concept zelfbeeld. Het zelfbeeld is een complex concept waarbij cognitieve, affectieve en gedragsmatige aspecten te onderscheiden zijn. Deze komen tot uiting in vragen als: 'Wie ben ik?', en 'Hoe denken anderen over mij?' Deze vragen kunnen gesteld worden op het vlak van sociale relaties, uiterlijk, karakter, (innerlijke) overtuigingen, en vrijetijdbestedingen. Met name het relatieaspect heeft een grote invloed op de zelfwaardering: mensen met sterke sociale relaties hebben vaak een hoger

¹⁰⁸ Bosma en Graafsma, *Ontwikkeling identiteit*, 41.

¹⁰⁹ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 167.

¹¹⁰ *Ibid.*, 167.

¹¹¹ Marcia, "Identity", 152.

¹¹² Bosma en Graafsma, *Ontwikkeling identiteit*, 47-48.

¹¹³ Elisabetta Crocetti, "Identity dynamics in adolescence: Processes, antecedents, and consequences," *European Journal of Developmental Psychology* 15, nr. 1 (2018): 16-18, doi:10.1080/17405629.2017.1405578.

¹¹⁴ Kohnstamm, *Kleine ontwikkelingspsychologie*, 90.

¹¹⁵ *Ibid.*, 93.

zelfbeeld en meer vertrouwen in anderen. Mensen met een lage zelfwaardering zijn vaker onzeker en somber en hebben minder vertrouwen in contacten met anderen.¹¹⁶

Harter et al. stellen dat een laag zelfbeeld invloed heeft op gevoelens van somberheid en vice versa. Uit een onderzoek onder 300 middelbare scholieren naar de relatie tussen eigenwaarde en somberheid, schuift zij vier oorzaken naar voren die het meeste impact hebben op de mate van zelfwaardering: problemen met leeftijdsgenoten (buitengesloten voelen, ruzie maken), ruzie met ouders, verlies (overlijden dierbaren, scheiding), en de persoon zelf die denkt iets niet goed te kunnen of dingen doet die hij eigenlijk niet wil.¹¹⁷

Hoe jongeren zich in de adolescentie verhouden tot zichzelf en de buitenwereld komt mede door de opvoeding van primaire gehechtheidsfiguren als ouders en verzorgers. Te weinig betrokkenheid en warmte van ouders kan zorgen voor verwijdering van anderen, met als gevolg dat jongeren zich meer richten op hun eigen belang.¹¹⁸ Onderzoek toont aan dat een veilige hechting bescherming biedt tegen het ontwikkelen van probleemgedrag. Jongeren met een onveilige hechting laten tijdens de adolescentie vaker probleemgedrag zien dan jongeren waarvan de ouders meer veiligheid boden in de kindertijd.¹¹⁹ Overigens stelt Rutter dat lange termijneffecten van tegenslagen op vroege leeftijd in grote mate afhangen van de omgeving waarin een kind later terecht komt. Als het latere milieu genoeg stabiliteit biedt, dan wordt het risico op blijvende (emotionele) schade minder.¹²⁰

Is er sprake van een veilige hechting, dan vormt een kind een beeld van zichzelf dat hij ontleent aan de veilige zorg van de primaire – en secundaire - hechtingspersonen. Bowlby noemt dit beeld dat kinderen op basis van ervaringen met primaire gehechtheidsfiguren ontwikkelen, het intern werkmodel. Dit interne model bepaalt volgens Bowlby of kinderen met vertrouwen en positieve verwachtingen naar anderen kijken of juist met meer onzekere blik. In het laatste geval is de zorg die ouders dan bieden niet veilig.¹²¹

2.3. Aangetaste fundamenten

Het interne werkmodel van Bowlby heeft overeenkomsten met de visie van Janoff-Bulman die beschrijft dat in de kern van onze interne wereld fundamentele visies over onszelf en de wereld zijn gegrift. Deze basisovertuigingen van hoe wij de wereld en onszelf zien noemt zij 'basic assumptions'. Volgens Janoff-Bulman ervaart de mens de wereld in de basis als goedaardig, betekenisvol en het zelf als waardevol.¹²² Janoff-Bulman bouwt met haar drie basisaannames verder op wat Erikson in zijn ontwikkelingspsychologie 'basic trust', basisvertrouwen, noemt.¹²³

¹¹⁶ Han Diesfeldt, "Zelfwaardering en dementie," in *Ontwikkeling en levensloop*, red. Luc Goossens et al. (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2004), 412.

¹¹⁷ Susan Harter en Bradley K. Jackson, "Young Adolescents' Perceptions of the Link between Low Self-Worth and Depressed Affect," *The Journal of Early Adolescence* 13, nr. 4 (1993): 393.

¹¹⁸ Mönks en Knoers, *Ontwikkelingspsychologie*, 222.

¹¹⁹ Joseph P. Allen et al., "Attachment and Adolescent Psychosocial Functioning," *Child Development* 69, nr. 5 (1998): 1406, 1416. Met name bij jongeren uit lage inkomens-gezinnen was deze tendens zichtbaar.

¹²⁰ Michael Rutter, "Pathways from childhood to adult life," *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 30, nr. 1 (1989): 24.

¹²¹ Breeuwsma, *Constructie levensloop*, 170-171.

¹²² Ronnie Janoff-Bulman, *Shattered assumptions. Towards a new psychology of Trauma* (New York: Free Press, 1992), H1: 8, e-book.

¹²³ Janoff-Bulman, *Shattered assumptions*, H1: 25-26.

Het fundament van hoe wij als mens in de wereld staan – met de basisovertuigingen als leidraad – wordt onderuitgehaald wanneer ingrijpende gebeurtenissen plaatsvinden. Bij jongeren die in de jeugdzorg terechtkomen, zijn die basisvoorwaarden vaak aangetast. Door traumatische gebeurtenissen – als (seksuele) mishandeling, uithuisplaatsing, verlies – ervaren zij de wereld niet als een betekenisvol geheel dat hen goedgezind is, en zien zij zichzelf niet als waardevol. De traumatische gebeurtenissen maken dat het fundamentele vertrouwen wankel wordt, waardoor de wereld overkomt als een onveilige plek waarin geen bescherming wordt ervaren.¹²⁴ Volgens Janoff-Bulman is dat onveilige gevoel – in de lijn van Bowlby - te herleiden naar onze vroegste interacties die in het geval van onveilige hechting een wankel bodem hebben gelegd voor het hebben van vertrouwen dat gebeurtenissen goed uitpakken.¹²⁵ In het – liefdevol – antwoorden op de behoeften van een kind, heeft het kind door dat er iemand is die goed voor hem is, waardoor het kind ervaart het waard te zijn om zorg te ontvangen en op de wereld te zijn. Ontbreekt die warme zorg, dan wordt dit gevoel van waardigheid minder ervaren.¹²⁶ De manier hoe een jongere naar zichzelf kijkt (self-worth), is volgens Janoff-Bulman direct gekoppeld aan hoe zijn fundamentele assumpties in de kindertijd gevormd zijn.¹²⁷

De assumpties van Janoff-Bulman komen overeen met wat Antonovsky als voorwaarden voor psychische gezondheid ziet. Zijn definitie heeft Van der Lans vertaald als: “Een min of meer blijvend, maar tegelijkertijd dynamisch gevoel van vertrouwen dat resulteert uit het feit dat de werkelijkheid (zowel de binnen- als buitenwereld) voor de betrokken persoon 1) begrijpelijk is, 2) hanteerbaar is, 3) betekenisvol is.”¹²⁸ Evenals Antonovsky ziet ook Erikson het basisvertrouwen als de meest belangrijke voorwaarde voor mentale gezondheid.¹²⁹ Het meemaken van traumatische gebeurtenissen kan zorgen voor terughoudendheid in het vertrouwen van mensen. De diverse symptomen die op traumatisering wijzen – hyperalertheid, ontwijkend gedrag, wantrouwen, schaamtegevoelens – noemt Ganzevoort uitingen van het in duigen vallen van de grondslagen, die eveneens weer te koppelen zijn aan de drie basisfundamenten van Janoff-Bulman.¹³⁰

In dit hoofdstuk is ingegaan op de identiteitsontwikkeling van jongeren en het verloop hiervan. Jongeren zoeken in de adolescentie naar wie ze zijn en hoe ze zichzelf kunnen zijn in verhouding tot anderen. Jongeren die bij jeugdzorg verblijven, zijn vaak geconfronteerd geweest met gebeurtenissen waardoor hun basisvertrouwen scheuren heeft opgelopen, wat invloed heeft op hoe ze naar zichzelf, anderen en hun omgeving kijken. De vraag is hoe dit vertrouwen in hun zelf, de wereld en anderen hersteld kan worden en in hoeverre hier plaats voor is binnen de muren van JHF. Dit onderzoek hoopt hier antwoord op te geven.

¹²⁴ Janoff-Bulman, *Shattered assumptions*, H3: 34-37.

¹²⁵ *Ibid.*, H1: 39.

¹²⁶ *Ibid.*, H1: 28.

¹²⁷ *Ibid.*, H1: 24.

¹²⁸ Van der Lans, *Religie ervaren*, 97.

¹²⁹ Erikson, *Identity*, 96.

¹³⁰ Ruard Ganzevoort, “Als de grondslagen vernield zijn... Over trauma, religie en pastoraat,” *Praktische Theologie* 32, nr. 3 (2005): 344.

Hoofdstuk 3. Jongeren en zingeving

In dit onderzoek komt het concept zingeving regelmatig aan bod, met name in relatie tot het begeleidingsdomein van de geestelijk verzorger van JHF, en de manier waarop jongeren zijn ervaren in hun leven. In dit hoofdstuk wordt het concept zingeving verder uiteengezet. Allereerst worden diverse theorieën en definities besproken, vervolgens wordt beschreven hoe jongeren zich verhouden tot zingeving en waaraan zij zijn ontleend in hun leven. Tot slot wordt een werkdefinitie geformuleerd, passend binnen de kaders van dit onderzoek.

3.1. Beschouwing op concept zingeving

Voorafgaand aan het voorwoord van dit hoofdstuk wordt Anne Frank aangehaald die aangeeft zich 'sterk' te voelen. Het zegt iets over haar positieve zelfbeeld en de zin die zij ervaart in het leven, of zoals ze zelf zegt: 'levensmoed.'¹³¹ Volgens de Weense psychiater Frankl, die zingeving in een psychologisch discours plaatste, kan een mens niet leven zonder zingeving. Het bestaan als mens op zichzelf heeft zin, en het zoeken naar zin zit in de aard van de mens verweven. Frankl noemt het streven naar zin een primaire motivatiekracht die hij vertaalt als 'Wille zum Sinn', wil-tot-betekenis.¹³²

Waar de meeste theoretici het in de kern over eens zijn, is dat zingeving te maken heeft met het zoeken – en (hopen te) vinden – van richting in het leven. In de literatuur wordt zingeving vanuit diverse perspectieven benaderd. Zo wordt zingeving vanuit psychologisch oogpunt gezien als een verzameling processen die cognitief van aard zijn.¹³³ Van der Lans beschouwt zingeving als een cognitieve basisfunctie die universeel en biologisch noodzakelijk is.¹³⁴ Smaling en Alma plaatsen zingeving binnen de humanistische traditie en komen tot de volgende definitie: "Een persoonlijke verhouding tot de wereld waarin het eigen leven geplaatst wordt in een breder kader van samenhangende betekenissen, waarbij doelgerichtheid, waardevolheid, verbondenheid en transcendentie worden beleefd, samen met competentie en erkenning, zodat ook gevoelens van gemotiveerd zijn en welbevinden worden ervaren."¹³⁵

3.1.1. Alledaagse zingeving

Met deze definitie begeven Smaling en Alma zich in een breder kader van betekenisgeving waarbij niet alleen cognitieve processen leidend zijn, maar de nadruk ligt op ervaringen en belevingen van het individu en de betekenis die deze hieraan geeft.¹³⁶ De auteurs maken hierbij onder meer onderscheid tussen alledaagse- en existentiële zingeving, waarbij alledaagse zingeving zich uit in hoe mensen zich bewegen in het leven van alledag: in het contact met anderen, het luisteren naar muziek, het lezen van een boek. Volgens Smaling en Alma is dit een onbewust proces van zingeving waar mensen niet op reflecteren omdat de manier van betekenis geven vanzelfsprekend gaat en hierdoor hanteerbaar is.¹³⁷

¹³¹ Frank, *Het Achterhuis*, 291.

¹³² Victor E. Frankl, *De zin van het bestaan. Een inleiding tot de logotherapie* (Rotterdam: Donker, 2009), 123.

¹³³ Hans Alma en Adri Smaling, *Waarvoor je leeft. Humanistische bronnen van zin* (Amsterdam: SWP, 2009), 18.

¹³⁴ Van der Lans, *Religie ervaren*, 85.

¹³⁵ Alma en Smaling, *Waarvoor je leeft*, 23.

¹³⁶ *Ibid.*, 23.

¹³⁷ *Ibid.*, 17.

Van existentiële zingeving is sprake wanneer het leven wordt geplaatst in een groter verband van betekenissen. Het overstijgt als het ware de alledaagse zingeving die in het hier en nu plaatsvindt.¹³⁸ Smaling en Alma noemen dat existentiële zingeving aan de orde is wanneer het eigen leven als zinvol gezien wordt: wanneer een doel of richting ervaren wordt. Vragen die hierbij gesteld worden zijn onder meer: 'Wie ben ik, waar kom ik vandaan en hoe kan ik goed leven?'¹³⁹ Overigens zijn dit ook vragen die gesteld worden wanneer zinloosheid ervaren wordt, en richting en perspectief ontbreekt.¹⁴⁰

Westerhof en Bohlmeijer voegen nog een perspectief aan de visie op alledaagse zingeving van Smaling en Alma toe: zij vinden onderscheid tussen existentiële en alledaagse zingeving noodzakelijk, doordat zingeving in de huidige tijd steeds meer gericht is op het individu.¹⁴¹ Keuzes met betrekking tot werk, relaties, persoonlijke ontwikkeling en religie horen steeds meer tot de eigen verantwoordelijkheid van mensen. Volgens hen maakt dit proces van individualisering mede dat mensen meer op zichzelf aangewezen zijn wat betreft het antwoord vinden op de vraag hoe zij zin uit hun eigen leven halen.¹⁴² Anders dan Smaling en Alma noemen Kuin en Westerhof expliciet de sociaal-culturele context als invloed hebbende factor op het zingevingsproces. Dit maakt zingeving volgens hen tot een proces dat aan verandering onderhevig is, doordat mensen in diverse fasen van hun leven weer voor andere uitdagingen komen te staan. Op deze manier wordt de betekenisgeving voortdurend geherevalueerd, wat voortkomt uit de aanpassingen die plaatsvinden in de sociaal-culturele context.¹⁴³

Dit is in de lijn met hoe Westerhof en Bohlmeijer alledaagse zingeving koppelen aan de individualisering van de huidige samenleving, en dus de veranderende context. Persoonlijke zingeving overstijgt dat alledaagse niveau doordat mensen hun ervaringen in een breder verband plaatsen. Westerhof en Bohlmeijer koppelen twee betekenissen aan persoonlijke zingeving. Allereerst 'zin van', waarbij mensen ordening aan proberen te brengen in de gebeurtenissen die in hun leven plaatsvinden, ook wel betekenisverlenging genoemd. Anders dan 'zin van', verwijst 'zin in' naar doelen en plannen die richting geven aan het eigen leven en het verlangen daar iets mee te doen.¹⁴⁴ Deze vorm van zingeving sluit aan op de omschrijving van Kolen over persoonlijke zingeving bij jongeren: met het zelf keuzes maken in belangrijke waarden en idealen, vormen zij hun persoonlijke zingevingskader.¹⁴⁵

Westerhof en Bohlmeijer noemen vijf domeinen waarop persoonlijke zingeving plaatsvindt, en die elk weer hun eigen specifieke zingevingsbronnen hebben: individualiteit (autonomie, zelfacceptatie), fysieke integriteit (lichamelijke en geestelijke gezondheid), materiële behoeftes (eten, dak boven je hoofd) activiteiten (werk, ontspanning), en sociale verbondenheid (relaties, intimiteit).¹⁴⁶ In de vijf domeinen is eveneens de relatie met de drie dimensies van welbevinden terug te zien. Zo hebben activiteiten betrekking op het sociaal welbevinden, individualiteit en sociale verbondenheid op het psychologisch welbevinden en materiele behoeftes en fysieke integriteit op het emotioneel welbevinden. Overigens kan

¹³⁸ Alma en Smaling, *Waarvoor je leeft*, 17.

¹³⁹ *Ibid.*, 17.

¹⁴⁰ Hans Alma, *Geloven in de leefwereld van jongeren* (Kampen: Kok, 1993), 151-153.

¹⁴¹ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 161.

¹⁴² *Ibid.*, 133.

¹⁴³ Kuin en Westerhof, *Ouderenpsychologie*, 178-179.

¹⁴⁴ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 137-138.

¹⁴⁵ Kolen, *Zingeving en ethiek*, 15.

¹⁴⁶ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 144-145.

emotioneel welbevinden ook een gevolg van psychologisch en sociaal welbevinden zijn (en vice versa). Westerhof en Bohlmeijer voegen nog een overstijgend domein toe dat zij aanduiden met 'het leven in het algemeen'. Dit domein biedt plaats aan zingevingbronnen als normen en waarden, idealen, religieuze levensovertuigingen en tradities.¹⁴⁷ Dit komt overeen met wat Kolen in hoofdstuk 1 een zingevede traditie noemt: deze reikt jongeren handvatten aan voor het begrijpen van bepaalde gebeurtenissen in het leven.¹⁴⁸

Wat bij Westerhof en Bohlmeijer opvalt, evenals bij Smaling en Alma, is dat zij spiritualiteit en levensbeschouwing niet zien als specifiek domein van een zingevingproces, maar dit kenmerken als bronnen waaraan mensen zin ontleen. Hoewel Smaling en Alma spirituele zingeving specifiek als onderdeel van existentiële zingeving noemen, beschrijven zij niet expliciet wat zij hieronder verstaan. Zij spreken van een verlangen naar bezieling, dat zich uit in sterke verbondenheid met de werkelijkheid.¹⁴⁹ Smaling en Alma merken dan ook op dat zingeving geen kant-en-klaar recept is, maar iets is dat ieder individu op zijn eigen manier zoekt, vindt, en vertaalt.¹⁵⁰ Zingeving noemen zij tevens zinvinding, dat ook in een levensbeschouwing gevonden kan worden.¹⁵¹

3.2.2. Zingeving als antwoord op het leven

In tegenstelling tot bovenstaande auteurs plaatst Smit het concept zingeving in een meer levensbeschouwelijke context door het te koppelen aan het transcendente.¹⁵² Dat zingevingstradities onze normen en waarden beïnvloeden, en daardoor alleen cognitief van aard zijn, vindt Smit te eenzijdig. Volgens hem kan het transcendente aspect niet los worden gezien van zingevingstradities, omdat ze juist bodem geven om contact te leggen met het transcendente: de plaats van de mens in een groter geheel.¹⁵³ Smit noemt de wil om te zoeken naar zin, in navolging van Frankl, een belangrijke dimensie in de discussie over wat zingeving inhoudt. Zin leidt tot menselijk handelen en kan worden gezien als de innerlijke aanjager van dat handelen.¹⁵⁴ Dit motivationele aspect vormt voor Smit de grond voor zijn definitie van zingeving. Volgens Smit doet het feit dat wij bestaan een appel op ons als mens. Dat appel begint met de fundamentele vraag: 'Ik leef, en wat nu?'¹⁵⁵ Hieruit kunnen andere levensvragen voortvloeien, als: 'Wie ben ik, hoe zie ik anderen, hoe verhoud ik mij tot lijden?'¹⁵⁶ De antwoorden die op deze vragen worden gegeven, leiden volgens Smit tot een manier van handelen, een levenspraktijk, waarmee betekenis wordt gegeven aan het leven. Hij definieert zingeving dan ook als "een proces waarin een mens antwoord geeft op 'het leven zelf'".¹⁵⁷ Fundamentele ervaringen die een mens maken tot wie ze zijn, duidt Smit aan als spiritualiteit. Hij beschrijft dit als iets dat de mens raakt, vormt en richting geeft.¹⁵⁸

¹⁴⁷ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 146-147.

¹⁴⁸ Kolen, *Zingeving en ethiek*, 14.

¹⁴⁹ Alma en Smaling, *Waarvoor je leeft*, 18.

¹⁵⁰ *Ibid.*, 49.

¹⁵¹ *Ibid.*, 18.

¹⁵² Harry Stroeken, *Zoeken naar zin. Psychotherapie en existentiële vragen* (Amsterdam: Boom, 1999), 93.

¹⁵³ Smit, *Antwoord geven*, 72.

¹⁵⁴ *Ibid.*, 87-88.

¹⁵⁵ *Ibid.*, 65.

¹⁵⁶ Annelies van Heijst en Henry Rijkse, *Levensvragen in de hulpvraag* (Eindhoven: Damon, 1999), 36-44.

¹⁵⁷ Smit, *Antwoord geven*, 65.

¹⁵⁸ Smit, *Antwoord geven*, 69.

Van der Lans stelt dat de samenhang tussen zingeving en levensbeschouwing niet zo sterk is als wordt beoogd door theoretici. Dit komt doordat mensen pas uit hun levensbeschouwing putten wanneer zich een zingevingsprobleem voordoet en andere, alledaagse bronnen, ontoereikend zijn geworden.¹⁵⁹ Van der Lans ziet, evenals Smaling en Alma, levensbeschouwing dan ook als een manier om op een zingevingsprobleem te reageren en daarmee als onderdeel van een psychologisch proces.

3.1. Zingeving in de leefwereld van jongeren

Hoewel zingeving vaak in verband wordt gebracht met religie en levensbeschouwing, zijn steeds minder mensen aangesloten bij een kerk of andere levensbeschouwelijke institutie. Deze tendens is ook binnen de jeugdhulpverlening te zien: jongeren hebben minder vaak een kerkelijke binding en zijn minder gewend om op levensbeschouwelijke taal te reflecteren.¹⁶⁰ Volgens het CBS beschouwt 41 procent van de jongeren van 18 tot 25 jaar – in 2015 – zich als godsdienstig (in 2010 was dit nog 49 procent). Bij jongeren tussen de vijftien en achttien jaar, noemt 45% zich in 2015 godsdienstig, tegen 51 procent in 2010.¹⁶¹

Zingeving van jongeren richt zich meer op het hier en nu; zij zijn op zoek naar hoe en waar zij in hun huidige leven zin aan kunnen ontleen.¹⁶² Dit is tevens terug te zien in het onderzoek van Alma: hoewel de levensbeschouwelijke achtergrond van jongeren in haar onderzoek een grote rol speelt, concludeert zij dat het christelijk geloof een geïsoleerde plek inneemt in hun leefwereld. Belangrijke anderen en alledaagse activiteiten vormen een grotere zingevingsbron voor jongeren.¹⁶³

Jongeren vinden het lastig hun leven in perspectief te plaatsen, en richting te vinden. Dit terwijl ze wel sterke verlangens hebben als het gaat om het vervullen van doelen.¹⁶⁴ Tijdens de adolescentie denken jongeren steeds meer na over wat zij zinvol en onzinvol vinden in hun leven.¹⁶⁵ Dit heeft mede te maken met de mogelijkheid tot reflectie die in de adolescentie meer tot uiting komt.¹⁶⁶ Hoe meer een jongere inzicht krijgt in zichzelf, hoe scherper deze ziet wat belangrijk is in het leven.¹⁶⁷ Jongeren zoeken naar antwoorden op vragen als: 'Wie ben ik, waarom besta ik en waar hoor ik bij?'¹⁶⁸ Dergelijke zingevingsvragen worden geactiveerd wanneer bepaalde ervaringen zich voordoen, of in het gedrang komen. Zoals ervaringen van eindigheid (bij confrontatie met de dood), falen (bij hoge verwachtingen van anderen en zelf), verantwoordelijkheid (bij het op eigen benen moeten staan), het goede (welvaart, geluksgevoelens), en kwaad en lijden.¹⁶⁹

¹⁵⁹ Van der Lans, *Religie ervaren*, 83.

¹⁶⁰ Kuyk in Doolaard, J., *Ibid.*, 127.

¹⁶¹ "Aandeel godsdienstige jongeren gedaald," Centraal bureau voor de Statistiek, geraadpleegd 12 juli 2019,

<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/08/aandeel-godsdienstige-jongeren-gedaald>.

¹⁶² Hans Alma en Jacques Janssen, "Jeugd en zingeving: een open vraag," in *Zin op school, zingeving in het voortgezet onderwijs* (Nijmegen: KSGV, 2000), 20.

¹⁶³ Alma, *Geloven*, 43.

¹⁶⁴ Nancy van Ranst en Alfons Marcoen, "Meaning in life of young and elderly adults: An examination of the factorial validity and invariance of The Life Regard Index," *Personality and Individual Differences* 22, nr. 6 (1997): 877, 882-883.

¹⁶⁵ Van Spaendonck, *De verborgen tiener*, 17.

¹⁶⁶ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 164.

¹⁶⁷ Van Spaendonck, *De verborgen tiener*, 17.

¹⁶⁸ Alma en Janssen, *Zin op school*, 21.

¹⁶⁹ Alma, *Geloven*, 151-153.

Volgens Van der Lans ontstaan zingevingproblemen wanneer mensen worstelen met identiteitsproblemen, of wanneer ze onlustgevoelens ervaren die worden veroorzaakt door het gevoel niets waard te zijn en het ontbreken van grip op het leven.¹⁷⁰ Debats omschrijft het ervaren van zinvolheid of zinloosheid in het leven als: *'Presence or absence of the feeling that one can make sense, order or coherence of one's existence.'*¹⁷¹ Hij volgt hiermee de visie van Battista en Almond dat personen die hun leven als zinvol beleven, gekenmerkt worden door twee factoren: (1) zij kunnen hun leven zien vanuit een betekenisvol perspectief waaraan zij levensdoelen ontleen, en, (2) zij zien zichzelf als personen die deze doelen hebben verwezenlijkt, hiertoe in staat zijn, of al mee bezig zijn.¹⁷²

Deze voorwaarden voor het ervaren van het leven als zinvol, zijn te verbinden aan de fundamentele basisovertuigingen zoals Janoff-Bulman ze schetst. Jongeren van wie het basisvertrouwen is beschadigd hebben moeite met het kijken naar het leven vanuit een betekenisvol perspectief.¹⁷³ De idee dat de wereld hen goedgezind is, en een betekenisvol geheel vormt waarin zij zichzelf het waard vinden zich te begeven, is vertroebeld door (traumatische) gebeurtenissen uit het verleden. Jongeren die door jeugdzorg worden opgevangen zijn vaak geconfronteerd geweest met situaties die leiden tot veranderingen als uithuisplaatsing. Het vertrek van bekende, maar onveilige, grond naar een nieuwe situatie die eveneens dreigend voelt, kan zorgen voor (nog) minder grip op het voelen van perspectief.¹⁷⁴ Kolen stelt dat het levensverhaal van een jongere grote invloed kan hebben op het ervaren van weinig perspectief. Jongeren in de jeugdzorg zijn – en worden – vaak geconfronteerd met gebeurtenissen die tot breuken leiden, als uithuisplaatsing. Dit kan vragen oproepen als: 'Wat heeft het leven voor zin?'¹⁷⁵ Als het om persoonlijke vragen gaat is het eigen bestaan voor een jeugdige zijn enige uitgangspunt. Hier vormt hij zijn ideeën die rechtstreeks in contact staan met de werkelijkheid. Gedachten over bredere verbanden, zoals de samenleving of de geschiedenis, toetst de jongere aan eigen belevenissen.¹⁷⁶ Voor jongeren in de jeugdzorg kan hun narratief aanleiding zijn tot een negatief beeld van de wereld en van zichzelf, wat gevoelens van zinloosheid kan oproepen.¹⁷⁷ Volgens Smit ontstaat zinloosheid wanneer jongeren geen verbinding meer voelen met dat wat zij verlangen. Dit uit zich in emoties als leegte, gemis en eenzaamheid.¹⁷⁸

In een Duits onderzoek naar wat het ervaren van zin stagneert, ontdekten Read et al. dat een negatief zelfbeeld het ervaren van zin bij jongeren belemmert. Terwijl bij mensen van middelbare leeftijd stress, financiële problemen en tijdgebrek juist beperkend werken. Voor ouderen is dit de achteruitgang van gezondheid en het minder worden van het hebben van plannen in het vooruitzicht.¹⁷⁹ Hieruit kan worden opgemaakt dat de fase van het leven invloed heeft op het perspectief van ervaren van zin.

¹⁷⁰ Van der Lans, *Religie ervaren*, 73.

¹⁷¹ Dominique L. Debats, "An inquiry into existential meaning: Theoretical, Clinical and phenomenological perspectives," in *Exploring Existential meaning, optimizing human development across the life span*, red. Gary T. Reker et al. (Thousand Oaks: Sage publications, 1999), 100. Vertaling: 'Aanwezigheid of afwezigheid van het gevoel dat iemand zin, orde of samenhang kan toevoegen aan zijn bestaan.'

¹⁷² Dominique L. Debats, *Meaning in Life, Psychometric, clinical and phenomenological aspects* (Groningen: Dissertatie Rijksuniversiteit Groningen, 1996), 9.

¹⁷³ Janoff-Bulman, *Shattered assumptions*, H3: 34.

¹⁷⁴ Van der Ploeg, *Knelpunten in de Jeugdzorg*, 120.

¹⁷⁵ Kolen, *Zingeving en ethiek*, 13.

¹⁷⁶ Van Spaendonck, *De verborgen tiener*, 78.

¹⁷⁷ Kolen, *Zingeving en ethiek*, 38.

¹⁷⁸ Smit, *Antwoord geven*, 93.

¹⁷⁹ Sanna Read, Gerben J. Westerhof, en Freya Dittman-Kohli, "Degree and Content of Negative Meaning in Four Different Age Groups in Germany," *Aging and human development* 61, nr. 2 (2005): 96-99.

Zinvolheid wordt door adolescenten gekenmerkt door verschillende vormen van contact (met anderen, zichzelf, en de wereld) terwijl zinloosheid juist wordt gekenmerkt door typen van isolatie (van anderen, zichzelf en de wereld).¹⁸⁰ Onderzoeken naar zingeving bevestigen dit: de relatie met anderen komt constant naar voren als significante zingevende factor. Dit komt ook naar voren uit de andere onderzoeken – zie hoofdstuk 1 – naar jongeren en zingeving in de jeugdhulpverlening: aan relaties ontleen jongeren het meeste zin.

Zo toont ander Duits onderzoek aan dat jongeren tussen de 16 en 19 jaar vriendschappen als het meest zinvol ervaren in hun leven. Voor jongvolwassenen (20-29) is dit een relatie, dertigers halen hun zingeving vooral uit hun werk, en mensen tussen de 60 en 69 jaar vinden belangeloosheid en gezondheid zinvolle elementen. Mensen vanaf 70 jaar en ouder geven aan zin te halen uit religie, spiritualiteit en ervaring met natuur en dieren.¹⁸¹ De zingevingsdomeinen die in de diverse leeftijdscategorieën belangrijk gevonden worden, komen overeen met de laatste vier psychosociale ontwikkelingsstadia die Erikson beschrijft. Zo is het stadium 'identiteit versus rolverwarring' te koppelen aan het zingevingsdomein dat de jongeren (16-19) het meest belangrijk achten: vriendschappen. Dit geldt voor de 20 tot 29-jarigen voor relaties ('intimiteit versus isolatie') en bij de 30 tot 39-jarigen voor het stadium 'generativiteit versus stagnatie'. Na de werkzame jaren wordt gezondheid en altruïsme een groter goed voor ouderen. Dit gaat samen met het psychosociale stadium van 'ego-integriteit versus wanhoop'.¹⁸²

Volgens Alma en Janssen ervaren jongeren van nu steeds minder houvast in een samenleving die sociaal complexer wordt.¹⁸³ De samenleving stelt hogere eisen en de normen en waarden van het gezin – als ijkpunt van hoe te leven – krijgen minder ruimte tussen alle andere levensdomeinen waarop een jongere zich begeeft (school, werk, vrije tijd, leeftijdsgenoten, kerk).¹⁸⁴¹⁸⁵ Alma en Janssen beschrijven dit als een zogenaamde 'flexgeneratie'.¹⁸⁶ Dit vraagt om een flexibele houding van jongeren waarbij het zoeken naar richting kan leiden tot stress en gevoelens van zinloosheid.¹⁸⁷ Alma en Janssen spreken zelfs van een zogenaamd identiteitsvacuüm waarin een jongere kan belanden bij het ontbreken van vaste referentiekaders en rolmodellen.¹⁸⁸

3.3. Werkdefinitie zingeving

Nu inzicht is verkregen in diverse theorieën over zingeving en in hoe dit een rol speelt bij jongeren, wordt in deze paragraaf naar een werkdefinitie van zingeving toegeschreven. Samenvattend kan worden gezegd dat zingeving gaat om een innerlijke motivatie die aanzet tot het (willen) zoeken van richting en het nastreven van doelen. Hierbij speelt de culturele context een grote rol evenals de relatie met anderen. Dit heeft invloed op de gebeurtenissen die iemand meemaakt en hoe hier betekenis aan gegeven wordt. Volgens Andriessen is voor

¹⁸⁰ Debats, "Meaning in life," 152-153.

¹⁸¹ Martin J. Fegg, et al., "Meaning in life in the Federal Republic of Germany: results of a representative survey with the Schedule for Meaning in Life Evaluation (SMILE)," *Health and Quality of Life Outcomes* 5, nr. 59 (2007): 1.

¹⁸² *Ibid.*, 6-7.

¹⁸³ Alma en Janssen, *Zin op school*, 18.

¹⁸⁴ Hoewel te scharen onder leeftijdsgenoten of vrije tijd, wil ik de invloed van sociale media op het zoeken naar richting en identiteit hier niet onbenoemd laten.

¹⁸⁵ Alma en Janssen, *Zin op school*, 18-19.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 11.

¹⁸⁷ *Ibid.*, 18.

¹⁸⁸ *Ibid.*, 20.

het nastreven van doelen en idealen wel inzet nodig. Ontbreekt dit, dan blijft zin iets onbelangrijks.¹⁸⁹ Smit spreekt in dit verband van verstoorde zingeving, als weerzin tegen het leven. Volgens hem is dit een sterk aanwezig kenmerk als het gaat om depressie. Het ervaren van zin kan helpen om crises te boven te komen en door te gaan met het leven.¹⁹⁰

Zoals eerder beschreven hebben jongeren in de adolescentiefase moeite met het vinden van richting en perspectief.¹⁹¹ In paragraaf 3.1. wordt genoemd dat jongeren meer leven in het hier en nu en zin halen uit alledaagse activiteiten en contacten met anderen. Een breder verband, als een levensbeschouwelijk kader, speelt in het hier en nu een kleinere rol onder jongeren.¹⁹² Deze vorm van zinbeleving sluit aan op de eerder beschreven alledaagse zingeving zoals Smaling en Alma deze uiteenzetten. Gezien dit perspectief volg ik voor dit onderzoek de definitie van zingeving van Smaling en Alma: “Een persoonlijke verhouding tot de wereld waarin het eigen leven geplaatst wordt in een breder kader van samenhangende betekenissen, waarbij doelgerichtheid, waardevolheid, verbondenheid en transcendentie worden beleefd, samen met competentie en erkenning, zodat ook gevoelens van gemotiveerd zijn en welbevinden worden ervaren.”¹⁹³

Aan deze definitie wil ik – in de lijn van Janoff-Bulman – beschrijvend toevoegen dat de fundamentele overtuigingen ten grondslag liggen aan hoe jongeren zin ervaren in hun leven. Volgens Janoff-Bulman ervaart de mens de wereld in de basis als goedaardig, betekenisvol en het zelf als waardevol.¹⁹⁴ Zoals in hoofdstuk 2 beschreven kan een kind dat opgroeit in een onveilige omgeving in de adolescentie problemen ervaren op het gebied van autonomie, initiatief en basisvertrouwen.¹⁹⁵ Dit heeft invloed op het vormen van identiteit en het aangaan van (stabiele) relaties.¹⁹⁶ Zijn de fundamentele overtuigingen beschadigd, dan heeft dit invloed op de manier waarop jongeren zin ervaren. De assumpties van Janoff-Bulman komen terug in de voorwaarden die Smaling en Alma noemen om zin te ervaren: doelgerichtheid, waardevolheid, verbondenheid, transcendentie, competentie, en erkenning. Uit het theoretisch kader komt met name verbondenheid naar voren als zingevende factor voor jongeren. Relaties met anderen komen steeds centraler te staan, en hebben invloed op het vormen van de identiteit. Identiteit en zin hangen dus nauw samen, wat volgens Van der Lans naar voren komt in de vraag: ‘Wie ben ik?’.¹⁹⁷ Bij Erikson komt diezelfde vraag terug in het ontwikkelingsstadium ‘identiteit versus rolverwarring’.

3.3.1. Besluit

In de verbondenheid die als het meest zingevend wordt ervaren, hebben jongeren die uithuisgeplaatst zijn vaak deuken opgelopen. Hierdoor is het basisvertrouwen beschadigd, wat de kijk van jongeren op wie ze zijn, op de wereld en hoe anderen naar hen kijken, negatief kleurt. Daar komt bij dat voor jongeren in een behandelsetting het hier en nu – waar ze zin uit halen – anders is vormgegeven dan voor een jongere die thuis woont. Jongeren kunnen zich

¹⁸⁹ Andriessen, *Volwassenheid in perspectief*, 199.

¹⁹⁰ Smit, *Antwoord geven*, 99.

¹⁹¹ Van Ranst en Marcoen, “Meaning in life of young and elderly adults,” 883.

¹⁹² Alma, *Geloven in de leefwereld van jongeren*, 43.

¹⁹³ Alma en Smaling, *Waarvoor je leeft*, 23.

¹⁹⁴ Janoff-Bulman, *Shattered assumptions*, H1: 8.

¹⁹⁵ Herman, *Trauma*, 147.

¹⁹⁶ *Ibid.*, 147.

¹⁹⁷ Van der Lans, *Religie ervaren*, 73.

minder vrij bewegen in de vijf domeinen van persoonlijke zingeving die Bohlmeijer en Westerhof beschrijven.¹⁹⁸ Deze domeinen corresponderen met de dimensies van psychologisch, sociaal en emotioneel welbevinden.

Het doel van dit onderzoek is om te kijken of zingeving, als taak van de geestelijk verzorger, effect heeft op het welbevinden van jongeren die 24-uurszorg van JHF ontvangen. Merken zij door deze vorm van begeleiding weer herstel van vertrouwen en identiteit? In het volgende hoofdstuk wordt hier antwoord op gegeven door de resultaten van de data-analyse te bespreken.

¹⁹⁸ Westerhof en Bohlmeijer, *Psychologie*, 144-145.

Hoofdstuk 4. Verantwoording en resultaten

In dit hoofdstuk wordt inzicht gegeven in de totstandkoming van dit onderzoek. Er wordt toegelicht waarom bepaalde – ethische – keuzes zijn gemaakt en wat voor invloed deze mogelijk hebben gehad. De onderzoeksgroep wordt beschreven, waarna de procedure wordt behandeld, en vervolgens de betrouwbaarheid en geldigheid. Daarna wordt de manier van data verzamelen beschreven, gevolgd door de data-analyse.

In het tweede deel van dit hoofdstuk worden de resultaten van de data-analyse besproken. Dit wordt ingedeeld aan de hand van de deelvragen, ondersteund door quotes uit de interviews met jongeren.

4.1. Keuze onderzoeksmethode

Alvorens in te gaan op de verdere verantwoording, volgt eerst een toelichting voor de keuze van de manier van onderzoeken. In de inleiding werd al duidelijk dat weinig onderzoek gedaan is naar het effect van zingeving op jongeren in de jeugdhulpverlening. Dit maakte de voorkennis over het onderwerp gering. Het doel van dit onderzoek was om inzichten te verkrijgen in de motivatie van jongeren om met een geestelijk verzorger te praten, de manier hoe zij dit contact ervaren en wat voor effect dit heeft op hun welbevinden. Om zoveel mogelijk informatie over bovenstaande te krijgen, is dan ook gekozen voor kwalitatief onderzoek door middel van het houden en analyseren van individuele interviews. Deze onderzoekswijze vroeg om een open houding: de manier van onderzoeken maakt het onderzoek beweeglijk, doordat de data dit ook is. Dit maakte dat de onderzoeksvraag gaandeweg kon worden bijgesteld en dat al onderzoekende nieuwe inzichten werden ontwikkeld: deze stonden niet van tevoren vast (wat bij kwantitatief onderzoek wel het geval is). Voor het doen van kwalitatief onderzoek zijn diverse benaderingen mogelijk als grounded theory, narratieve analyse en thematische analyse.¹⁹⁹ Voor het interpreteren van de data is gekozen voor een thematische analyse: door het coderen van de interviewteksten ontwaren zich (hoofd)thema's die inzicht geven in de data en hoe deze te interpreteren (zie ook 4.1.5.).

4.1.1. Deelnemers

In totaal hebben zes jongeren deelgenomen aan dit onderzoek: drie mannen en drie vrouwen tussen de 13 en 18 jaar. Om jongeren van JHF voor dit onderzoek te werven is van tevoren een informatiebrief opgesteld om jongeren, waar nodig hun ouders, en begeleiders op de hoogte te stellen van het doel van dit onderzoek.²⁰⁰ De brieven zijn verspreid – zowel fysiek als via de email – onder diverse woongroepen van JHF, om begeleiders en jongeren (aantal onbekend) te informeren over wat eventuele deelname inhoudt. Omdat op de brieven geen directe respons kwam is ervoor gekozen jongeren actiever te benaderen door de geestelijk verzorger. De overweging om de geestelijk verzorger te laten bemiddelen in het eerste contact met jongeren en begeleiders is voornamelijk pragmatisch: hij is bekend bij de jongeren en begeleiders. De uiteindelijke selectie is ontstaan door het contact van de geestelijk verzorger met jongeren en begeleiders tijdens de bezoeken aan woongroepen, of tijdens persoonlijke

¹⁹⁹ Alan Bryman, *Social research methods* (Oxford: Oxford university press, 2016), 570.

²⁰⁰ Informatiebrief jongeren, ouders en begeleiders: zie bijlage 1, 3 en 5.

gesprekken met jongeren waarin hen de vraag voor deelname aan dit onderzoek is voorgelegd. De vertrouwensband die de geestelijk verzorger met jongeren heeft kan mogelijk hebben bijgedragen in de beslissing van de jongere deel te nemen aan het onderzoek.

Van de zes deelnemende jongeren wonen vier op behandelcentrum Woodbrookers, een 24uurs-voorziening waar gesloten opvang wordt geboden. Jongeren volgen hier een intensief programma dat bestaat uit verblijf en behandeling.²⁰¹ Zij mogen niet zomaar het terrein af, onderwijs en behandeling vindt dan ook op het terrein plaats. De overige twee geïnterviewden wonen op een open 24uurs-locatie van JHF in Drachten waar behandeling en verblijf geboden wordt.

4.1.2. Procedure

Een eis voor deelname was dat de jongere minimaal één keer op afspraak – dus niet in het voorbijgaan – met de geestelijk verzorger moest hebben gesproken. Niet alle jongeren wisten hoeveel gesprekken zij met de geestelijk verzorger hebben gevoerd. Het gemiddelde van hun schattingen komt op veertien gesprekken per jongere, variërend van vijf gevoerde gesprekken met de geestelijk verzorger, tot dertig.

Om jongeren extra te motiveren voor deelname aan het onderzoek is voor iedere deelnemer een VVV-bon van 7,50 euro beschikbaar gesteld door JHF. Deze waardebon hebben jongeren na het interview ontvangen. In hoeverre de bon invloed heeft gehad om wel of niet mee te doen aan het onderzoek is niet bekend. Wel is de beloning bewust als prikkel ingezet om de jongeren overtuigen mee te doen aan het onderzoek.

Tijdens het werven van jongeren door de geestelijk verzorger is benadrukt dat wat de jongere vertelt in het interview, niet door hem wordt gezien. Alleen volledig geanonimiseerde bevindingen worden aan de geestelijk verzorger teruggekoppeld. Of totale anonimisering bereikt kan worden, is echter de vraag. Vermeld dient te worden dat het waarschijnlijk niet te voorkomen is dat de geestelijk verzorger bepaalde uitlatingen van jongeren in het onderzoek herkent doordat hij meerdere gesprekken met hen heeft gevoerd. Hiervoor kan gezegd dat ook in dit geval het beroepsgeheim opgaat en de geestelijk verzorger eventuele informatie waarin hij geïnterviewde jongeren herkent, niet aan derden verstrekt.

Tevens is benoemd aan de jongeren dat zowel weigering van medewerking aan het onderzoek als deelname, geen invloed heeft op de begeleidingsrelatie tussen jongere en geestelijk verzorger. Deze informatie is herhaald in de informatiebrief die de jongeren hebben ontvangen. Voorafgaand aan de interviews is nogmaals toegelicht wat het doel van het onderzoek is en is benadrukt dat vertrouwelijk wordt omgegaan met de informatie die jongeren delen. Vervolgens hebben jongeren een toestemmingsverklaring ondertekend waarin zij akkoord gaan met deelname aan het onderzoek.²⁰² Van één jongere heeft ook een ouder toestemming gegeven voor deelname aan het onderzoek, omdat deze jonger dan zestien jaar was. Van alle interviews is voor de jongeren een samenvatting gemaakt (member check) om te verifiëren of de interpretatie van het interview klopt. Vijf van de zes interviews zijn via de mail verstuurd naar de jongeren, waarvan een naar een ouder van een jongere.

²⁰¹ “JeugdZorgPlus,” Jeugdhulp Friesland, geraadpleegd 25 juli 2019, <https://jeugdhulpfriesland.nl/jeugdzorgplus>.

²⁰² Toestemmingsbrief jongeren: zie bijlage 2.

Op samenvattingen van drie jongeren is reactie gekomen dat zij akkoord gaan met de samenvatting (een via de mail, en twee via WhatsApp). Met twee jongeren waarvan antwoord uitbleef is later contact gezocht met hun nieuwe verblijfplaats. De samenvattingen zijn in overleg met begeleiders en jongeren nogmaals, ditmaal per post, opgestuurd. Ook hier is geen reactie op gekomen. Een jongere kon niet getraceerd worden, omdat deze niet meer in beeld was bij JHF. Deze samenvatting heeft de jongere dan ook niet bereikt.

4.1.3. Betrouwbaarheid en geldigheid

Om de geldigheid van de antwoorden van de jongeren zoveel mogelijk te garanderen, is geprobeerd de jongeren op hun gemak te stellen om zo vrijuit mogelijk te kunnen spreken. Mede door hen anonimiteit en vertrouwelijkheid te verzekeren, hen duidelijk de regie te geven over wat ze wel kwijt willen en wat niet, en te zorgen voor een toegankelijke sfeer (bijvoorbeeld door drinken en wat lekkers op tafel te zetten). Ook is bewust gekozen het interview een op een te doen zodat jongeren geen invloed ondervonden van derden.

Hoewel gepoogd is als onderzoeker zo transparant mogelijk te blijven, is het onmogelijk geweest bepaalde vooringenomenheid helemaal uit te sluiten. Dit vanwege de persoonlijke betrokkenheid dat kwalitatief onderzoek met zich meebrengt. Daarbij vroeg de interactie met jongeren een bepaalde houding – empathie, vertrouwelijkheid – die eventueel (positief) effect kan hebben gehad op de manier van reageren van jongeren. Wellicht dat ze zich meer op hun gemak voelde en zich op deze manier meer openstelde. Dit blijft echter eigen invulling.

De manier van het analyseren van de data – zie ook het kopje data-analyse – maakte echter dat de nodige afstand tot het onderwerp bewaard bleef. Doordat het verwerken van de resultaten bij elke jongeren hetzelfde is geweest, evenals de aanpak van het interview, heeft dit voor consistentie gezorgd in de resultaten van het onderzoek.

De resultaten van dit kwalitatieve onderzoek zijn gebaseerd op gesprekken met zes jongeren. Hoewel tijdens elk interview hetzelfde interviewschema is aangehouden, is niet met zekerheid te zeggen of bij herhaling dezelfde resultaten verkregen zouden worden. De invloed van de jongere op het onderzoek hierbij is groot: elke jongere heeft zijn eigen verhaal en reageert vanuit een ander referentiekader op de vragen. Ook de specifieke ervaringen met de geestelijk verzorger verschillen per jongere. Wel zijn de ervaringen van de jongeren gekoppeld aan één geestelijk verzorger van JHF, Tjeerd van der Meer. Dit zorgde enerzijds voor veel informatie en inzicht over de werkwijze van de geestelijk verzorger, en de ervaring van jongeren met het contact. Anderzijds is er voor de jongeren – en onderzoeker – geen ander referentiekader gezien dit de enige geestelijk verzorger van JHF is. Wel is de jongeren gevraagd naar de positie van de geestelijk verzorger ten opzichte van andere hulpverleners binnen JHF, om te kijken hoe deze zich onderscheidt van andere hulpverleners.

4.1.4. Interview

Voor het afnemen van interviews is gebruik gemaakt van de opzet van een semigestructureerd interview. Bij de werkwijze van een semigestructureerd interview staan met name de visie en ervaringen van de geïnterviewden centraal.²⁰³ Door deze werkwijze te hanteren hebben de

²⁰³ Bryman, *Social research methods*, 466.

ondervraagde jongeren zoveel mogelijk ruimte gekregen voor hun persoonlijke opvattingen en belevingen. De structuur van een semigestructureerd interview biedt deze flexibiliteit doordat de onderzoeker ingaat op wat de geïnterviewde biedt aan informatie en al vragende inschat wat relevant is en niet.²⁰⁴

Ter voorbereiding zijn vragen in een interviewschema geplaatst die als leidraad dienden voor het interview. Hierbij is eerst gekeken welke informatie nodig is om antwoord te geven op de centrale vraag van dit onderzoek en de deelvragen. De vragen zijn dan ook tot stand gekomen naar aanleiding van de vijf opgestelde deelvragen: de beweegreden om contact te zoeken met de geestelijk verzorger, de inhoud van het contact van de geestelijk verzorger, ervaringen met de houding en werkwijze van de geestelijk verzorger, effect van het contact, en effect van het contact op eventueel herstel en terugkeer naar de maatschappij. Uit deze vragen zijn specifiekere vragen voortgevloeid om inzicht te krijgen in de deelvragen.²⁰⁵

Voorafgaand aan het interview is de jongeren gevraagd naar hun leeftijd, de periode dat ze bij JHF verblijven, en het aantal gesprekken dat ze met de geestelijk verzorger gevoerd hebben. Het daadwerkelijke interview begon met een introductievraag over de reden van plaatsing bij JHF. Dit om een kort beeld te schetsen van de (thuis)situatie waaruit de jongeren komen.

In het verlengde van de deelvragen is bewust gevraagd naar zingevingbronnen van jongeren, vanwege de focus van de begeleiding van de geestelijk verzorger, namelijk zingeving. Het doorvragen tijdens de interviews gebeurde waar verdieping of verduidelijking nodig werd geacht. Voor het opstellen van de vragen is rekening gehouden of ze te begrijpen zijn voor de doelgroep. Een voorbeeld hiervan is dat het begrip zingeving en/of zingevingbronnen niet als zodanig benoemd zijn. Gevraagd is bijvoorbeeld: 'Wat geeft jou moed, of waar haal jij hoop vandaan?' Waar dit werd gevraagd vanuit de jongeren is tijdens de interviews verduidelijking gegeven aan de vragen. Om te verifiëren of dat wat de jongeren zeiden, begrepen werd door de onderzoeker, is de informatie van de jongeren meerdere malen samengevat gedurende het interview. Waar jongeren duidelijk hun grenzen aangaven en aangaven niets te willen vertellen over een bepaald thema, is hier niet verder op ingegaan.

Voorafgaand aan de interviews is er geen contact geweest tussen de jongeren en de onderzoeker. Om de jongeren op hun gemak te stellen en alvast kennis te maken, is daarom gekozen ze persoonlijk van de groep op te halen voor het interview. Om vervolgens samen naar de ruimte te lopen waar het interview plaatsvond. Alle interviews zijn afgenomen op de locatie en/of het terrein waar de jongeren wonen (vier in Kortehemmen, twee in Drachten). De ruimtes waren van tevoren gereserveerd (bij Woodbrookers) om de kans op onderbreking te voorkomen. Een keer is het voorgekomen dat er iemand kort binnenkwam. Of dit invloed heeft gehad op het gesprek wat toen gaande was, is niet bekend.

De zes interviews duurden minimaal een half uur en maximaal vijftig minuten. De audio-opnamen zijn in hun geheel uitgeschreven en vervolgens thematisch verwerkt om inzicht te krijgen in de motivatie, beleving en gevolgen van het contact van de jongeren met de geestelijk verzorger. In de transcripties zijn namen van jongeren en anderen die worden genoemd (als familie, behandelaren, etc.), geanonimiseerd. Voor de naam van de geestelijk

²⁰⁴ Bryman, *Social research methods*, 467.

²⁰⁵ Interviewschema: zie bijlage 6.

verzorger is bewust gekozen deze openbaar te laten. Dit omdat duidelijk is dat het onderzoek over de geestelijke verzorging en de invloed hiervan op jongeren gaat, en er tijdens het onderzoek maar één geestelijk verzorger bij JHF actief was.

4.1.5. Data-analyse

Voor het analyseren van de interviews is gebruikt gemaakt van de werkwijze van de thematische analyse. Voor de thematische analyse bestaan geen vaste technieken, mede doordat de benadering nog geen lange geschiedenis kent.²⁰⁶ Wel kent de manier van analyseren bepaalde stappen die een thematische analyse kenmerken. Zo wordt voor het ontdekken van thema's onder meer gekeken naar onderwerpen die zich blijven herhalen, de manier waarop geïnterviewden taal gebruiken en de duiding hiervan (bijvoorbeeld symbolische taal). Daarbij wordt gekeken naar welke onderwerpen in transcriptie, coderen en analyseren overeind blijven staan, en de overeenkomsten en verschillen tussen de data van diverse geïnterviewden.²⁰⁷

Een thema kan uitgelegd worden als een categorie die de onderzoeker heeft gevonden in zijn data, door terugkerende patronen (inclusief eerdergenoemde stappen).²⁰⁸ De uitkomst hiervan is afhankelijk van de onderzoeksfocus; in dit onderzoek liggen de vijf eerdergenoemde deelvragen ten grondslag aan die focus.

Om de data van dit onderzoek goed in kaart te brengen is allereerst een transcriptie gemaakt van de opgenomen interviews. Waar de gesproken tekst niet goed gehoord werd, is dit met vraagtekens aangegeven. Hoewel een tijdrovende klus, kwamen juist door het woord voor woord uitschrijven van de interviews diverse hoofdthema's al bovendrijven. Evenals overeenkomsten en verschillen tussen de geïnterviewde jongeren. Dit zorgde voor een eerste schets van de thema's (als vertrouwen en identiteit)

Er is met name van algemeen (deductie) naar specifiek (inductie) gewerkt. Na het uitschrijven van de tekst is aan de hand van de gebruikte deelvragen gekeken welke tekstfragmenten bruikbaar waren voor het onderzoek en welke niet. Hierbij is de oorspronkelijke tekst wel bewaard gebleven, mocht deze later nog van pas komen.

De fragmenten zijn in tabellen ingedeeld om inzicht te krijgen in de onderwerpen die besproken zijn. De bruikbare fragmenten zijn eerst in korte, kernachtige omschrijvingen samengevat, waarbij dichtbij de tekst van de jongere is gebleven. Om een voorbeeld te geven. Een jongere reageert op de vraag hoe hij bij JHF terecht is gekomen met 'dat het thuis niet zo goed ging', en er 'veel ruzie was'.²⁰⁹ Dit is vervolgens samengevat als 'veel ruzie thuis'. Op deze manier zijn alle bruikbare tekstfragmenten samengevat. De uitkomst van al deze fragmenten zijn naast elkaar gelegd en vervolgens in codes samengevat. Deze codes slaan weer terug op de deelvragen. Zo staat de code 'effect gv' bijvoorbeeld voor de veranderingen die jongeren aangeven te ervaren door de gesprekken met de geestelijk verzorger: zoals 'rust'. Ook kwamen er thema's naar voren waar niet specifiek naar gevraagd is in de interviews, maar die door de fragmenten te coderen duidelijk kwamen bovendrijven: zo was vertrouwen een

²⁰⁶ Bryman, *Social research methods*, 584.

²⁰⁷ *Ibid.*, 586.

²⁰⁸ *Ibid.*, 584.

²⁰⁹ Quote uit interview met J2.

thema dat regelmatig terugkwam, evenals zelfbeeld.

Voor het verwerken van de resultaten is gekeken naar de relatie tussen de diverse labels en de overkoepelende thema's. In een aantal gevallen zijn er bij jongeren labels die specifiek van toepassing zijn op één jongere, maar die wel relevant geacht worden voor het onderzoek. De thema's hebben eveneens de basis gelegd voor de focus op de literatuur.

4.2. Resultaten

De resultaten die hieronder besproken worden, worden per deelvraag weergegeven. Aanvullend worden de resultaten onderbouwd met quotes van de geïnterviewde jongeren.

4.2.1. Reden plaatsing JHF

Om inzicht te krijgen in de situatie waarvanuit jongeren bij JHF zijn terechtgekomen, is hen gevraagd dit eerst kort toe te lichten. De zes geïnterviewde jongeren verblijven gemiddeld 2,1 jaar bij JHF, uiteenlopend van 8 maanden tot 3,5 jaar. Als jongeren het over hun uithuisplaatsing hebben, noemt een groot deel als reden dat het niet goed ging thuis. De meeste jongeren wijzen hierbij op hun eigen gedrag als reden: boosheid, agressie, niet kunnen omgaan met emoties, ruzie thuis, drugsgebruik, niet meer naar school gaan.

Meer dan de helft van de jongeren noemt ook hun instabiele thuissituatie als reden voor uithuisplaatsing. Er is bijvoorbeeld sprake (geweest) van mishandeling door ouders, verslavingsproblematiek, of een sfeer waarbij regelmatig ruzie is. Dit kan betekenen dat een thuissituatie niet veilig (meer) is. Wat opvalt is dat de meeste jongeren al een langer verleden hebben in de jeugdzorg. Sommigen zijn al jong uithuisgeplaatst en in een pleeggezin terechtgekomen. Anderen hebben op meerdere jeugdzorglocaties gewoond. Zowel binnen JHF, als daarbuiten. In sommige gevallen heeft de jongere geen contact meer met ouder(s).²¹⁰ Wat opvalt is dat van de helft van de jongeren een van de (pleeg)ouders overleden is.

4.2.2. Beweegredenen voor contact gv

Bij een groot deel van de jongeren heeft de begeleiding bemiddeld in het contact met de geestelijk verzorger, naar aanleiding van de hulpvraag van jongeren. Wat opvalt is dat de geïnterviewde jongeren die op Woodbrookers verblijven, in veel gevallen gehoord hebben van groepsgenoten over de geestelijk verzorger. Het is bekend dat er een man is die wel eens gesprekken voert met jongeren buiten het terrein. De jongeren geven aan dat het ze aanspreekt wanneer er iemand is die met ze het terrein afgaat en aandacht voor hen heeft.

*'Het is gewoon eruit gaan, het praten met iemand waar ik gewoon normaal mee kan praten, die gewoon onafhankelijk van de dingen staat.'*²¹¹

Anderen associaties die de jongeren hebben met een geestelijk verzorger zijn: iemand die iets met het geloof te maken heeft en een zielenknijper is. Deze associaties koppelden de

²¹⁰ Waar ouders geschreven wordt, kan ook verzorgers gelezen worden.

²¹¹ Quote uit interview met J4.

geïnterviewden niet direct aan de geestelijk verzorger van JHF, maar aan het idee dat zij in eerste instantie hadden wanneer zij dachten aan de term geestelijk verzorger.

Een groot deel van de jongeren weet niet duidelijk te omschrijven wat de functie van geestelijk verzorger precies inhoudt. Een aantal geeft aan dat hij hen ‘gewoon helpt’. Ze kennen vooral kenmerken aan de functie toe die ze zelf hebben ervaren: iemand die onafhankelijk is van JHF, waar je je verhaal bij kwijt kunt en die je kunt vertrouwen. Opvallend is dat een groot deel van de jongeren aangeeft dat de geestelijk verzorger geen onderdeel is van JHF. Kwalificaties als hij ‘hoort niet bij Jeugdhulp’, of ‘hij is onafhankelijk’ komen meerdere keren voorbij in de interviews.

Contact gv

De jongeren geven aan behoefte te hebben aan een geestelijk verzorger als ze zich slecht voelen, willen praten over hun problemen, vragen hebben over het (christelijk) geloof, of als er iets op de woongroep is gebeurd waarover ze hun hart willen luchten. In een aantal gevallen speelt verlies ook een rol: meerdere jongeren noemen dat ze een belangrijk steunfiguur hebben verloren, als een (pleeg)ouder of een oma. Uit de interviews blijkt dat er behoefte is hierover te praten.

‘Als ik mijn moeder weer heel erg mis, of ik heb weer hele erge ruzie met mijn vriend of met iemand anders. En dan ik denk: oké, nou wil ik wel weer even met Tjeerd praten.’²¹²

Een jongere geeft nadrukkelijk aan voor het ervaren van meer rust in gesprek te gaan met de geestelijk verzorger. Wat opvalt is dat in een aantal gevallen het begin van het contact met de geestelijk verzorger ontstaat door angsten bij jongeren. Slecht kunnen slapen, of bang zijn in het donker, is dan de achterliggende reden.

‘En toen ben ik ook om een soort rust in mezelf te creëren in gesprek gegaan met Tjeerd.’²¹³

4.2.3. Inhoud contact gv

Op de vraag waar de jongeren over spreken met de geestelijk verzorger wilde niet iedereen inhoudelijk antwoord geven. Toch kwamen gedurende het gesprek – in antwoord op andere vragen – meerdere onderwerpen voorbij die zij bespreken met de geestelijk verzorger. Dit zijn onder meer: verlieservaringen, relaties, drugsgebruik, school, werk, kijk op de dood en het leven, kijk op zichzelf, kijk op de wereld, situatie thuis, het verleden, de toekomst, God en geloofsvragen, muziek, verlangens en wensen, goed en kwaad, (geloofs)identiteit, afkomst, overlijden van dierbaren, gevoelens, situatie op de groep, slaapproblematiek, traumatische gebeurtenissen. De meeste jongeren geven aan overal over te praten met de geestelijk verzorger en alles aan hem kwijt te kunnen. Een aantal noemt dat de geestelijk verzorger meestal begint met vragen hoe het gaat en dat zo het contact op gang komt. Bij meerdere jongeren komt naar voren dat zij behoefte hebben om te bespreken wat er op de groep gebeurt. Een aantal jongeren geeft aan behoefte te hebben om te praten over de dood met de geestelijk verzorger, met name wanneer dierbaren zijn overleden. In enkele gevallen komt dit ook tot een spiritueel niveau door vragen over het weer tegenkomen van dierbaren, het

²¹² Quote uit interview met J5.

²¹³ Quote uit interview met J1.

wel of niet bestaan van de hemel, of het voelen van aanwezigheid van overledenen.

*'Ja, ook gewoon dingen die je hebt meegemaakt. Of wat je hier op de groep hebt meegemaakt, die je niet bevielen. Zulk soort dingen. Daar praat je ook over.'*²¹⁴

4.2.4. Zelfbeeld

Een thema dat naar voren komt tijdens de gesprekken met de geestelijk verzorger is het zelfbeeld van jongeren. Met zelfbeeld wordt hier bedoeld hoe jongeren naar zichzelf kijken, denken wat anderen van hen vinden, en in een enkel geval ook hoe God naar hen kijkt. Doordat zes jongeren met zes verschillende achtergronden geïnterviewd zijn, zijn onderwerpen rond het zelfbeeld uiteenlopend. Een deel van de geïnterviewde jongeren heeft (traumatische) gebeurtenissen meegemaakt als geestelijke en lichamelijke mishandeling, ouder(s) met verslavingsproblematiek, vroege uithuisplaatsing, overlijden van ouder(s), en adoptie. Wat opvalt is dat dit invloed heeft op het zelfvertrouwen en de zelfwaardering van de jongeren, en hoe zij zich verhouden tot anderen en het aangaan van (vertrouwens)relaties. Een ander thema dat bij diverse jongeren naar voren komt is schuld. Een jongere vraagt zich expliciet af niet te weten of hij een goed of slecht mens is. Een andere jongere geeft aan wellicht te hebben verdiend wat hem door anderen – zoals ouders – is aangedaan. Van de helft van de jongeren wordt duidelijk dat zij onbetrouwbare hechtingsfiguren hebben. Zij hebben niet kunnen bouwen op stabiele ouder(s) en niet altijd veiligheid ervaren.

*'Ik heb zeg maar nooit echt dingen goed kunnen doen in mijn leven.'*²¹⁵

Jongeren bij JHF moeten op veel vlakken inleveren. Met name de geïnterviewde jongeren die op Woodbrookers, dat gesloten opvang biedt, verblijven, vinden dat ze een deel van hun autonomie kwijtraken door de behandeling die zij krijgen: ze hebben minder vrijheden en er wordt veel op hen gelet. Dit heeft invloed op het toekomstperspectief van de jongeren. Zij hebben dromen en verlangens, maar ervaren tegelijkertijd ook dat die nu nog lastig te verwezenlijken zijn door de situatie waarin ze verkeren. Een jongere geeft duidelijk aan haar leven niet de moeite waard te vinden en voelt weinig om voor te leven. Wat hierbij meespeelt is de worsteling met de oude levensstijl die blijft trekken.

Een groot deel van de jongeren geeft aan momenten te hebben gevoeld dat het leven niet de moeite waard was. Tegelijkertijd geeft een deel ook aan hierin een verandering van perspectief te hebben ervaren doordat er keerpunten in hun leven plaatsvinden die positief uitpakken (zoals zelfstandig gaan wonen, of samenwonen). Zij hebben hierdoor nieuwe moed hervonden. Andere jongeren ervaren moed door hoop te hebben dat het in de toekomst beter wordt en dat ze dingen bereiken (zie ook zingevingbronnen).

*'Ik had nooit verwacht dat het zo goed met mij zou gaan.'*²¹⁶

²¹⁴ Quote uit interview met J2.

²¹⁵ Quote uit interview met J1.

²¹⁶ Quote uit interview met J1.

4.2.5. Houding en werkwijze gv

De geestelijk verzorger wordt in de meeste gevallen niet gezien als hulpverlener. De jongeren kennen eigenschappen aan hem toe als vriend, vertrouwenspersoon, gelovig iemand, een fijn iemand, een prater, iemand die lief is, leuk is, en die helpt. Zij koppelen dit over het algemeen aan het gevoel dat ze bij de geestelijk verzorger ervaren tijdens en/of na de gesprekken. Bijna alle jongeren maken hierbij duidelijk onderscheid tussen de geestelijk verzorger en andere hulpverleners van JHF.

Wat opvalt is dat een aantal jongeren noemen dat ze ‘normaal’ behandeld worden door de geestelijk verzorger, en dat hij ‘normaal’ met hen praat. Hiermee bedoelen ze onder meer dat hij geen ‘hulpverlenerstaal’ gebruikt en niets doorvertelt. Met name aan dit laatste hechten jongeren grote waarde: het niet doorvertellen van de informatie die zij geven draagt bij aan het vertrouwen dat zij in de geestelijk verzorger hebben. Evenals de frequentie en de duur van de gesprekken: jongeren geven aan dat doordat ze meerdere gesprekken met de geestelijk verzorger voeren, er een vertrouwensband ontstaat. Een aantal jongeren geeft hierbij aan dat het begin van het contact even wennen was.

‘De geestelijk verzorger is een soort vriend die gewoon vraagt van: ‘Hé, hoe gaat het?’ Alleen Tjeerd gaat er net wat meer op in.’²¹⁷

Jongeren voelen zich serieus genomen door de geestelijk verzorger doordat hij goed luistert en ook dieper op de dingen ingaat. Het goed kunnen luisteren wordt door meerdere jongeren benadrukt als prettige eigenschap van de geestelijk verzorger. Jongeren geven aan dat hij er ‘echt’ voor je is. ‘Je kunt je verhaal bij hem kwijt, je hart luchten, en praten als er iets in je hoofd zit’, zijn omschrijvingen die jongeren noemen.

‘Het is niet ofzo dat ik hem als hulpverlener zie. Dat gevoel heb ik nooit als ik met hem wegga. Want ik kan alles wel bij hem kwijt.’²¹⁸

Daarbij zien bijna alle jongeren de geestelijk verzorger als iemand die raad geeft. Alle jongeren noemen als positieve eigenschap dat de geestelijk verzorger hen meeneemt naar bijvoorbeeld de McDonald’s, de stad, of met hen gaat wandelen. In het geval van jongeren bij Woodbrookers, een gesloten opvang, noemen een aantal dat ze het fijn vinden het terrein af te zijn. Jongeren ervaren dat het bijdraagt aan de sfeer door in een andere omgeving te zijn en ergens wat te drinken en/of te eten.

Op de vraag of jongeren tegen de gesprekken met de geestelijk verzorger opzien, geeft geen van de jongeren aan dat dit het geval is. Een jongere noemt dat hij dacht dat praten met de geestelijk verzorger voornamelijk over het geloof zou gaan. De jongere zegt dat dit enigszins invloed had op de keuze om wel of niet met de geestelijk verzorger te gaan praten, maar het hem uiteindelijk niet tegen heeft gehouden vanwege zijn eigen interesse in het geloof.

²¹⁷ Quote uit interview met J1.

²¹⁸ Quote uit interview met J2.

Houding gv

De meeste jongeren vinden dat de geestelijk verzorger een luisterende houding heeft. Zij voelen ruimte om te zeggen wat ze willen, en hebben het gevoel alles met de geestelijk verzorger te kunnen delen. Een aantal jongeren noemt dat de geestelijk verzorger hen bemoedigd en zijn vertrouwen in hen uitspreekt. Dit ervaren ze als positief. Ook merken jongeren dat de geestelijk verzorger op voorgaande gesprekken terugkomt, en nog weet wat er besproken is. Een aantal jongeren koppelt dit met aan betrouwbaarheid van de geestelijk verzorger.

*'Hij heeft een luisterend oor. En dat vind ik fijn, als mensen echt naar mij luisteren. Dat heb ik niet altijd bij iedereen dat ik denk van oké, die heeft echt naar mij geluisterd.'*²¹⁹

Wat opvalt is dat een groot deel van de jongeren aangeeft dat de geestelijk verzorger adviezen aanreikt om anders te leren kijken naar een bepaalde situatie. Een aantal jongeren noemt expliciet te kunnen lachen en ouwehoeren met de geestelijk verzorger.

Bij een aantal jongeren voert de geestelijk verzorger rituelen uit, als een gebed of een zegen. Jongeren geven aan dat hij hier eerst toestemming voor vraagt. Een jongere merkt op niet over het geloof te willen praten met de geestelijk verzorger omdat hij hier niets mee heeft. Dit gebeurt dan ook niet, aldus de jongere.

*'Hij behandelt mij niet als een kind van Jeugdhulp, hij behandelt mij gewoon als ik. Als een normaal persoon.'*²²⁰

4.2.6. Verschil andere hulpverleners

Om inzicht te geven in de rol van de geestelijk verzorger ten opzichte van andere hulpverleners, is jongeren gevraagd wat de geestelijk verzorger van hen onderscheidt. Met andere hulpverleners bedoelen jongeren met name de begeleiders die dagelijks zorgdragen voor hen en op de diverse woongroepen werken. Volgens jongeren onderscheidt de geestelijk verzorgers zich met vertrouwen en geheimhouding van informatie het meest van begeleiders en andere hulpverleners waar zij mee te maken hebben. De geestelijk verzorger is te vertrouwen en vertelt niets door, is een uitspraak die alle jongeren delen. Jongeren geven aan het gevoel te hebben bij begeleiders dat ze niet altijd kunnen zeggen wat ze willen. Ze hebben het gevoel dat informatie soms 'tegen hen' gebruikt kan worden. Met name omdat begeleiders onderdeel zijn van JHF, en zij ook rapporteren wat een jongere doet in hun persoonlijk dossier. Tegen de begeleiding zeggen jongeren andere dingen die ze aan de geestelijk verzorger wel toevertrouwen.

*'Dingen die ik zeg wat leiding ofzo hier bij Woodbrookers niet weet, dat weet hij wel en hij zegt het niet door. Dat blijkt altijd wel.'*²²¹

²¹⁹ Quote uit interview met J5.

²²⁰ Quote uit interview met J1.

²²¹ Quote uit interview met J4.

De begeleiders en andere hulpverleners van JHF hebben duidelijk een andere rol dan de geestelijk verzorger, volgens de jongeren. Zij hebben een bepaalde zeggenschap over de jongeren, leggen regels op, en ook consequenties van bepaald gedrag als dit nodig is. Daarbij zien de jongeren hun begeleiders regelmatig, en de geestelijk verzorger af en toe. Jongeren geven aan dat dit ook anders voelt in het contact met de geestelijk verzorger. De geestelijk verzorger is er op het moment van spreken ook helemaal voor hen. Jongeren noemen dat ze het gevoel hebben dat hulpverleners meer oordelen over bepaald gedrag. De geestelijk verzorger doet dit niet: hij draagt wel adviezen aan, maar laat de regie wat hiermee te doen bij de jongere.

Een ander groot verschil volgens jongeren is dat de geestelijk verzorger beter luistert dan begeleiders. Begeleiders luisteren wel, maar vertellen dan ook wat je moet doen. Bij de geestelijk verzorger is dit niet het geval: deze legt geen regels op en heeft geen oordeel. Daarbij hebben de begeleiders vaak ook meerdere dingen te doen, en niet altijd de volle aandacht voor de jongeren. Een aantal jongeren noemt dat de taal en houding van de geestelijk verzorger anders is. Hulpverleners moeten soms dingen zeggen vanuit hun functie, een geestelijk verzorger niet. Een jongere noemt dat hij merkt dat begeleiders minder van het geloof afweten en hij met bepaalde geloofsvragen dan niet bij de begeleiders terecht kan.

4.2.7. Effect contact gv

In deze paragraaf wordt beschreven welke invloed de gesprekken met de geestelijk verzorger hebben op de jongeren. Opvallend is dat geen enkele jongere zegt een negatieve invloed te ervaren door de gesprekken met de geestelijk verzorger. Alle jongeren geven aan dat ze zich na een gesprek met de geestelijk verzorger opgewekter voelen. Ze ervaren een actiever gevoel, hebben meer energie, en voelen zich opgelucht en positiever.

*'Nou kijk, dan zit je misschien in een situatie en zit je er doorheen, maar kijk dan ben je omlaag. Dan ben je eigenlijk zeg maar een beetje down. Hij probeert je eigenlijk weer omhoog te praten.'*²²²

Wat opvalt is dat het woord rust regelmatig terugkeert in interviews met jongeren. Een groot deel van de jongeren geeft aan rust te voelen na een gesprek met de geestelijk verzorger. Dit voelen zij bijvoorbeeld aan door hoe zij weer op de groep terugkeren op een gesprek: zij voelen zich dan rustiger in lichaam en hoofd.

*'Het geeft een soort van opluchting, een rustig-gevoelachtig-iets. En je bent blijer als je terugkomt. Meer energie zeg maar. Ik weet niet precies hoe ik dat moet omschrijven.'*²²³

Een groot deel van de jongeren geeft aan zich opgelucht te voelen na een gesprek met de geestelijk verzorger. De opluchting schrijven jongeren voor een groot deel toe aan het kunnen doen van hun verhaal. Ook geeft een aantal jongeren aan beter met tegenslagen om te kunnen gaan. Door de gesprekken ervaren zij meer ruimte voor zelfreflectie, wat hen helpt om bijvoorbeeld niet gelijk op te geven als er iets misgaat, of vaker tot tien te tellen.

Bijna alle jongeren geven aan dat de geestelijk verzorger advies geeft en dat ze hierover

²²² Quote uit interview met J4.

²²³ Quote uit interview met J2.

nadenken. Een groot deel van de jongeren noemt dat ze situaties hierdoor ook van een andere kant leren bekijken, of anders leren te reageren. Zij bedoelen onder meer dat zij meer reflectie ervaren en leren inzien in wat zij in een bepaalde situatie – bijvoorbeeld een ruzie op de woongroep – anders hadden kunnen doen. Jongeren noemen dat de geestelijk verzorger met ze praat over hoe dingen anders op te kunnen lossen. De meeste jongeren geven aan hier na het gesprek nog over na te denken. Een aantal jongeren geeft aan negatieve en positieve gedachten beter te kunnen onderscheiden, en situaties positiever te kunnen benaderen.

*'Ik merk gewoon aan mezelf dat het me rustig maakt. Dan zit ik op mijn kamer muziek te luisteren. Ga ik een beetje nadenken over wat Tjeerd heeft gezegd.'*²²⁴

Een aantal jongeren noemt ook praktische opdrachten van de geestelijk verzorger te krijgen. Zoals het opschrijven van fijne herinneringen aan een overleden dierbare, het opschrijven van bepaalde songteksten en op te schrijven wat je raakt, of hoe om te gaan met bang zijn in het donker. Hoe de opdrachten effect hebben, wordt niet helemaal duidelijk. Een jongere geeft wel aan dat de opdrachten helpen aan leukere dingen te denken.

Een groot deel van de jongeren geeft diverse keren aan dat het luisteren van de geestelijk verzorger naar hun verhaal, 'fijn' voelt. Ook ervaren zij een gevoel van vertrouwdheid tijdens de gesprekken. Een jongere noemt dat het contact met de geestelijk verzorger heeft geholpen meer vertrouwen in mannen te krijgen.

Een jongere geeft aan dat het contact met de geestelijk verzorger ervoor gezorgd heeft meer vertrouwen in God te krijgen. Hij ziet God nu anders door de gesprekken: als een meer betrokken God, in plaats van een God die veel kwaad toelaat.

Effect rituelen gv

Omdat het opvalt dat meerdere jongeren aangeven dat de geestelijk verzorger rituelen gebruikt in het contact met hen, is hier een apart label van gemaakt. Twee van de zes jongeren noemen dat de geestelijk verzorger voor hen bidt. Zij geven aan na het gebed of een zegen, rust te ervaren. De geestelijk verzorger vraagt toestemming voor dit gebed. Jongeren geven aan dat ze er rustig van worden en er extra energie door krijgen. Een jongere vraagt zich wel af of het nou echt is wat hij voelt, of dat hij zichzelf voor de gek houdt, maar hij voelt wel rust.

*'Dan bidt hij voor mij dat het goed gaat. En dat voelt best wel fijn als hij dat doet. Dat geeft me wel rust.'*²²⁵

4.2.8. Bijdrage herstel

Aan de hand van de deelvraag of jongeren door het contact met de geestelijk verzorger bijdrage ervaren aan hun herstel en terugkeer naar de maatschappij, is jongeren gevraagd of de gesprekken met de geestelijk verzorger ook invloed hebben op de toekomst. De meeste jongeren geven aan dit te ondervinden – zie ook effect gv –, maar hoe precies, dat vinden ze lastig om aan te geven. Jongeren denken met name op korte termijn: ze merken dat de gesprekken op dit moment helpen en invloed heeft op hun gedrag en denken. Een deel van

²²⁴ Quote uit interview met J5.

²²⁵ Quote uit interview met J5.

de jongeren geeft wel duidelijk aan dat ze de dingen die ze nu bereikt hebben – dat ze hun leven meer op orde hebben – niet zonder hulp hadden gered. Hierbij wordt de geestelijk verzorger als schakel van die hulp gezien.

*'Ik denk ik los het altijd maar zelf op, maar ik redde het gewoon niet.'*²²⁶

Daarnaast geven de meeste jongeren aan dat de geestelijk verzorger motiveert om te ontdekken dat er meerdere perspectieven bestaan. Wat opvalt is dat een groot deel van de jongeren ook aangeeft verandering te ervaren in hun manier van denken. Hoe dit precies in de praktijk uitpakt, wordt niet heel expliciet gemaakt. Wel geven ze aan in bepaalde situaties (achteraf) te denken: hier had ik anders kunnen reageren, of kunnen ze beter negatieve gedachten van positieve onderscheiden.

*'Ik heb ook gezien dat het anders kan in het leven en dat je niet continu hoeft te piekeren, zorgen te maken, maar dat je ook gewoon leuke dingen kunt gaan doen.'*²²⁷

4.2.9. Zingevingbronnen

In de interviews is aan jongeren gevraagd waar zij hoop uithalen en wat hen moed geeft in het leven. Hier is geen deelvraag van gemaakt, maar omdat zingeving een dimensie is waarop de begeleiding van de geestelijk verzorger plaatsvindt, is hier gericht naar gevraagd tijdens de gesprekken. Een groot deel van de jongeren geven aan voornamelijk zin te halen uit relaties met anderen. Broers en zussen noemen zij als belangrijk, evenals een vriend, vriendin of ouder(s). Een jongere geeft aan dat haar overleden moeder een motivatie is om goed haar best te doen en in zichzelf te geloven.

*'Zonder hoop houd je het niet lang vol volgens mij.'*²²⁸

Uit de interviews komt naar voren dat jongeren worstelen met hoop, met name door de situatie waarin zij verkeren, of waaruit zij komen. Zo hebben de meeste jongeren al in meerdere jeugdzorginstanties gewoond en/of komen uit een instabiele thuissituatie waar zij niet veilig meer waren. Door traumatische gebeurtenissen en de beschadigingen die zij hierdoor hebben opgelopen, geven jongeren aan niet altijd hoop te ervaren in hun leven. Eveneens speelt mee dat zij door uithuisplaatsing afscheid hebben moeten nemen van dingen die ze vroeger wel bereikt hebben, en nu niet meer kunnen doen omdat ze bij JHF verblijven.

Wat opvalt is dat de meeste jongeren echter wel moed halen uit de gedachte dat het beter wordt dan het nu is. Zij ontlenen dit vooral aan dromen en verlangens over de toekomst. Jongeren noemen dat een (toekomstige) baan, een relatie en zelfstandig een eigen leven opbouwen hen hoop geeft. Een aantal jongeren geeft aan al uitzicht te hebben op een eigen huisje en JHF gaan verlaten: het feit dat ze dit bereikt hebben, geeft hen motivatie.

*'Nou het feit dat ik het toch gered heb, dat ik een eigen huis heb.'*²²⁹

²²⁶ Quote uit interview met J1.

²²⁷ Quote uit interview met J1.

²²⁸ Quote uit interview met J2.

²²⁹ Quote uit interview met J1.

Andere zingevingsfactoren die jongeren noemen zijn naast relationele contacten: online gamen en muziek maken. Een jongere geeft aan moed te halen uit drugs.

De helft van de jongeren geeft vroeger wel eens aan gedachten te hebben gehad dat het leven niet meer hoeft, maar dat deze nu naar de achtergrond verdwenen zijn door het ervaren van meer perspectief, of een veranderende wereld. Een enkeling zegt wel eens een poging te hebben gedaan tot zelfmoord, en die neiging nog steeds te voelen. Het eigen leven niet waardig vinden, en niet of nauwelijks hoop voelen, is hiervan een van de oorzaken.

*'Ik leef gewoon per dag, ik zie gewoon. Verder heb ik niet zoveel om voor te leven.'*²³⁰

Eén jongere geeft aan hoop te halen uit het christelijk geloof: de gedachte dat God een plan heeft en het beste met iedereen voorheeft, geeft deze jongere rust.

²³⁰ Quote uit interview met J3.

Hoofdstuk 5. Discussie

Omdat nog weinig bekend is over het effect van begeleiding bij zingeving op het welbevinden van jongeren in een behandelsetting, is het doel van dit onderzoek om in kaart te brengen of en hoe contact met de geestelijk verzorging bijdraagt aan het welbevinden van jongeren die 24-uurszorg van JHF ontvangen. Hier is antwoord op gegeven door middel van literatuur- en empirisch onderzoek. In paragraaf 5.1. worden de belangrijkste bevindingen besproken, waarna deze vervolgens gekoppeld worden aan concepten uit het theoretisch kader. Gekeken wordt welke beperkingen en tendensen dit oplevert. De conclusie vormt het slot van dit onderzoek.

5.1. Belangrijkste bevindingen

In het theoretisch kader is beschreven dat jongeren die jeugdzorg ontvangen worstelen met (zelf)vertrouwen, doordat zij onveiligheid in hun jeugd hebben ervaren. Jongeren ervaren hierdoor een wankele identiteit en vragen zich af wie zij zijn en waarom zij op de wereld zijn.²³¹ De taak van een geestelijk verzorger in de jeugdhulpverlening is om te begeleiden bij dergelijke zingevingsvragen die gekleurd worden door het levensverhaal van een jongere. Uit de interviews blijkt dat deze vorm van zorg bij zingeving inderdaad bijdraagt aan het welbevinden van jongeren van JHF, gezien de ervaringen die zij beschrijven. Zij geven aan zich na de gesprekken energiek, opgewekt, en opgelucht te voelen, en tevens rust te ervaren. Zij merken dit met name door hoe zij terugkeren op de groep na een gesprek: met een rustig gevoel in lijf en hoofd.

Advies dat de geestelijk verzorger geeft, vindt een weg in het reflectieproces van jongeren en wordt geïnternaliseerd in gedrag en gedachten. Zij reageren anders op situaties die zich voordoen op bijvoorbeeld de woongroep: ze raken minder snel geagiteerd, en kunnen situaties positiever benaderen. Daarbij geven de jongeren aan zichzelf, de wereld, en in een enkel geval God in een ander – positiever – perspectief te kunnen plaatsen door de gesprekken. Deze verschuivingen lijken voort te komen uit de verbondenheid die jongeren ervaren door de vertrouwelijke sfeer die ontstaat door het contact met de geestelijk verzorger. Jongeren noemen hierbij de geheimhouding van informatie die zij delen als belangrijkste vertrekpunt van dat vertrouwen. Door het toenemende vertrouwen krijgt de geestelijk verzorger zicht op de vragen en problemen waarmee de jongeren worstelen en ontstaat er ruimte voor reflectie. Jongeren schrijven deze beweging mede toe aan de houding en werkwijze van de geestelijk verzorger: hij luistert goed, geeft advies, legt de regie bij de jongere, gaat dieper op de zaken in en spreekt vertrouwen in jongeren uit. Jongeren voelen zich hierdoor gezien en gehoord.

De omgeving waarin jongeren verblijven heeft een grote impact op het ervaren van zin. Een ruimte binnen de instellingsmuren waar niets van hen wordt verwacht, geeft hen letterlijk en figuurlijk de ruimte hun hart te luchten. Jongeren bevestigen dit door de geestelijk verzorger als ‘onafhankelijk’ van JHF te bestempelen. Hierdoor ervaren ze duidelijk onderscheid tussen de geestelijk verzorger en andere hulpverleners. Het verschil in benadering benadrukt dit: jongeren geven aan dat de geestelijk verzorger geen ‘behandeldoel’ heeft en hun gedrag niet

²³¹ Van der Meer. *Onderzoeksvoorstel*.

beoordeelt, wat voor hen versterkend werkt voor een vertrouwensrelatie.

In de lijn met andere onderzoeken, bevestigt dit onderzoek eveneens dat jongeren het meeste zin aan relaties met anderen ontlenen. Dit is tevens een terugkerend thema in gesprekken met de geestelijk verzorger: doordat de jongeren gescheiden zijn van hun bekende omgeving, ervaren zij in een behandelsetting een grote afstand tot het 'normale leven', wat gevoelens van zinloosheid kan bevorderen.

5.2. Discussie

Uit de theorie komt naar voren dat jongeren moeite hebben met het zoeken en vinden van richting en perspectief in hun leven.²³² Het hebben en verwezenlijken van doelen geeft betekenis aan hun bestaan. Hoewel de literatuur in hoofdstuk 3 beschrijft dat jongeren hun zingeving vooral uit het hier en nu halen, lijkt dit accent voor jongeren van JHF iets anders te liggen.²³³ Uit de resultaten blijkt dat jongeren door hun verblijf in een instelling meer gefocust zijn op dromen en verlangens in de (nabije) toekomst dan in het nu, omdat dit 'nu' zich in de omgeving van een behandelsetting plaatsvindt, waardoor jongeren minder, en anders, toegang hebben tot hun bronnen van zin.

Hierdoor worden de vijf dimensies van persoonlijke zingeving waar Westerhof en Bohlmeijer van spreken in hoofdstuk 3, anders ingekleurd en komen deze zelfs in het gedrang. Dit is op te maken wanneer de dimensies van welbevinden aan de vijf domeinen van zingeving worden gekoppeld. In het theoretisch kader komen drie dimensies van welbevinden terug: psychologisch, sociaal en emotioneel. Hoewel de diverse dimensies invloed op elkaar hebben, lijken jongeren van JHF de meeste beperkingen op het vlak van sociaal welbevinden te ervaren (wat invloed heeft op alle domeinen van persoonlijke zingeving). Dit is op te maken uit de wijze waarop een deel van de jongeren hun plek in de maatschappij ziet: verlangens als het hebben van een baan, relatie, en het zelfstandig een eigen leven opbouwen, liggen verder buiten hun bereik dan jongeren die thuis wonen. Volgens Keyes heeft het gebrek aan sociale acceptatie en integratie een negatieve invloed op het sociaal welbevinden, dat versterkt wordt door het gevoel nergens bij te horen.²³⁴

Dit blijkt eveneens uit wat jongeren, in de lijn met andere onderzoeken over zingeving, als belangrijkste zingevende factor aanduiden: relaties met anderen. Doordat toegang tot deze zingevingsbronnen ontbreekt, beperkt is, of beschadigd doordat jongeren niet thuis wonen, worden zij onvoldoende voorzien in hun zinbehoeften. Laseur en Tilma spreken in hun onderzoek dan ook van 'een spanningsvol web van zingeving'.²³⁵ Dit spanningsvolle web klinkt eveneens sterk door in het contact van jongeren met de geestelijk verzorger. De meeste jongeren geven aan hoop te halen uit een toekomstperspectief waarbij zij meedoen in de maatschappij. Ze noemen hierbij een relatie, samenwonen, werk, het hebben van een auto en huis als voorbeelden. Het hebben van deze idealen en waarden zegt iets over het persoonlijke zingevingskader van jongeren, en de dingen waaraan zij zin aan ontlenen.²³⁶ Die waarden komen tevens terug in de werkdefinitie die wordt gebruikt voor dit onderzoek (zie

232 Ranst en Marcoen, "Meaning in life of young and elderly adults," 877, 882-883.

233 Alma en Janssen, *Zin op school*, 20.

234 Keyes, "Social well-being," 121.

235 Tilma, *Zingeving in de jeugdhulpverlening*, 65.

236 Kolen, *Zingeving en ethiek*, 15-17.

3.3.), waarbij Smaling en Alma doelgerichtheid, waardevolheid, verbondenheid en transcendentie, samen met competentie en erkenning, als voedingsbodems voor het ervaren van zin en welbevinden zien.²³⁷ Uit de interviews blijkt dat juist dit thema's zijn waarop jongeren van JHF minder grip ervaren.

Dit vertaalt zich onder meer in belangrijke thema's die in gesprekken met de geestelijk verzorger naar voren komen als het zelfbeeld van jongeren en de relatie hiermee met hun basisvertrouwen. Aan de hand van de theorie kan hieruit opgemaakt worden dat jongeren worstelen met de drie basisovertuigingen die Janoff-Bulman beschrijft - dat de mens de wereld in de basis als goedaardig, betekenisvol en het zelf als waardevol ziet.²³⁸ Bij een kind zijn die 'basis building blocks' zoals Janoff-Bulman de drie assumpties noemt, volop in ontwikkeling. Traumatische ervaringen hebben invloed op de manier waarop kinderen de wereld, en hoe zij zich hiertoe verhouden, duiden. Jongeren van JHF twijfelen hierdoor aan hun eigenwaarde: zij ervaren schuld en vragen zich af waarom bepaalde gebeurtenissen hen (zijn) overkomen. Volgens Janoff-Bulman zorgt dit ervoor dat het lastiger wordt om aan te nemen dat de wereld zinvol is, en bepaalde gebeurtenissen een goede reden hebben.²³⁹ De reacties van jongeren komen overeen met wat in de literatuur staat over de invloed van een negatief zelfbeeld: het belemmert het ervaren van zin.²⁴⁰ Dit bevestigt eveneens de theorie van Van der Lans dat het welbevinden afneemt zodra gevoelens van zinloosheid toenemen, die zich onder meer uiten in problemen met identiteit.²⁴¹

Marcia plaatst jongeren met een negatief zelfbeeld en een onstabiele identiteit in de diffuse identiteitsstatus: moeite met keuzes maken en verbindingen aangaan is in deze status de tendens. Jongeren van JHF worstelen hier inderdaad mee en zouden onder deze status geschaard kunnen worden: de theorie van Marcia biedt echter te weinig oog voor de context van deze specifieke doelgroep, wat het niet geheel toepasbaar maakt.

Begeleiding bij zingevingsvragen die te maken hebben met identiteit, is een belangrijk onderdeel van het werk van de geestelijk verzorger bij JHF. Met name in relatie tot vertrouwen, zo blijkt uit de resultaten. Jongeren geven aan moeite met vertrouwen te hebben door wat zij in het verleden hebben meegemaakt. Daar komt bij dat zij in de behandelsetting met veel verschillende hulpverleners te maken krijgen, waardoor verbindingen vaak oppervlakkig blijven. Uit wat jongeren aangeven te delen met de geestelijk verzorger, blijkt dat zij de geestelijk verzorger inzicht durven te geven in hun zingevingslaag. Dit kan worden opgemaakt door de inhoud van het contact met de geestelijk verzorger (zie ook 4.2.2. en 4.2.3.) te koppelen aan diens houding: aandacht hebben, niets doorvertellen, terugkomen op gesprekken, een vertrouwensband opbouwen. Volgens Kolen helpt het aanspreken van deze zingevingslaag een verhaal van een jongere beter te duiden en meer inzicht te krijgen in zijn hulpvraag.²⁴²

Het vertrouwen dat ontstaat tussen jongere en geestelijk verzorger, blijkt nodig voor het op gang brengen van reflectie. Hierdoor zijn jongeren in staat te (her)evalueren wie ze zijn, wat

²³⁷ Alma en Smaling, *Waarvoor je leeft*, 23.

²³⁸ Janoff-Bulman, *Shattered assumptions*, H1: 8.

²³⁹ *Ibid.*, H3: 34.

²⁴⁰ Sanna Read, Gerben J. Westerhof, en Freya Dittman-Kohli, "Degree and Content of Negative Meaning", 96-99.

²⁴¹ Van der Lans, *Religie ervaren*, 97.

²⁴² Kolen, *Zingeving en ethiek*, 17.

aansluit op de theorie van Andriessen die zegt dat een identiteit zich blijft actualiseren (in tegenstelling tot wat Marcia hierover zegt). In de praktijk van de jongeren bij JHF uit zich dit in het bijstellen van hun zelfbeeld, wereldbeeld en in een enkel geval godsbeeld. Jongeren noemen dat ze door hulp van de geestelijk verzorger anders, en positiever, leren kijken naar zichzelf en de wereld om hen heen. In hoeverre deze manier van coping beklijft, is lastig te zeggen.

Laseur en Tilma noemden het aanreiken van instrumenten voor ontwikkelen van gezonde copingmechanismen als aanbeveling richting de geestelijke verzorging.²⁴³ Hoewel in dit onderzoek niet specifiek is gevraagd naar copingmechanismen van jongeren, komt uit de interviews wel naar voren dat de geestelijk verzorger hier inmiddels in voorziet.

5.2. Beperkingen onderzoek en aanbevelingen

Hoewel dit onderzoek helder maakt dat begeleiding bij zingeving voorziet in een behoefte onder de onderzochte jongeren, kent het onderzoek een aantal beperkingen die hieronder worden gedeeld. Waar nodig worden aanbevelingen gedaan die uitnodigen tot vervolgacties en/of verder onderzoek.

Allereerst acht ik het relevant te noemen dat resultaten in dit onderzoek het best met kennis over de context van de doelgroep gelezen kan worden. In een aantal gevallen laten jongeren zich negatief uit over hulpverleners van JHF. Hoewel dit in de resultaten genuanceerd is weergegeven, moet bij het lezen in ogenschouw worden gehouden in welke situatie deze jongeren verkeren. In de meeste gevallen komen zij uit onstabiele thuissituaties, is er sprake van gedragsproblematiek en hebben zij niet zelf gekozen voor een situatie als deze.

Dit kwalitatieve onderzoek is gebaseerd op interviews met zes jongeren van JHF. Een kanttekening bij dit onderzoek is dat de jongeren hun ervaringen ophangen aan één geestelijk verzorger. Omdat dit hun enige referentiekader is, maakt dit dat de resultaten mede gekleurd zijn door de persoonlijkheid van de geestelijk verzorger zelf. Onbekend is in hoeverre de jongeren hetzelfde zouden hebben gezegd over een andere geestelijk verzorger. Hierbij moet tegelijkertijd gezegd worden dat de eigenschappen die de jongeren toekennen aan de geestelijk verzorger, onderling weinig van elkaar verschillen en niet alleen terugslaan op de persoon van de geestelijk verzorger, maar eveneens op diens (beroeps)houding. Wel is het voor de kwaliteit van geestelijke zorg raadzaam regelmatig kritisch te reflecteren op eigen handelen, bij gebrek aan collega's. In eventueel vervolgonderzoek zouden competenties van geestelijk verzorgers binnden de jeugdhulpverlener naast elkaar kunnen worden gelegd voor een evenwichtiger beeld.

Overigens dekken de doelen van begeleiding bij zingeving zoals de VGVZ die omschrijft, niet geheel de lading van geestelijke zorg voor jongeren in de jeugdhulpverlening. Volgens de beroepsvereniging is het doel van professionele zorg voor zingeving het bevorderen van spirituele groei, veerkracht, weerbaarheid, eigen regie en het verminderen van kwetsbaarheid.²⁴⁴ Vanuit dit onderzoek wil ik hier het herstel van vertrouwen en identiteit aan toevoegen, wat de doelen toereikender maakt voor een breder werkveld.

²⁴³ Tilma, "Zingeving in jeugdhulpverlening," 83, 90.

²⁴⁴ VGVZ, *Beroepsstandaard*, 10.

Hoewel jongeren duidelijk aangeven dat zij positieve effecten op hun welbevinden ervaren, is lastig na te gaan of en hoe deze op de lange termijn doorwerken. De deelvraag of het contact van de geestelijk verzorger bijdraagt aan herstel en terugkeer in de maatschappij, is hiermee niet helemaal beantwoord. Jongeren ervaren duidelijk gedragsveranderingen door contact met de geestelijk verzorger, maar in hoeverre dit beklijft is onduidelijk. Inzicht in de langetermijneffecten van zorg bij zingeving kan helpen dit in kaart te brengen. Hoewel dit extra onderzoek vergt, kan dit wel vruchtbare data opleveren over intensievere effecten van zingeving.

In dit onderzoek is met name de focus gelegd op theorieën met een psychodynamische benadering, als Erikson, Marcia en Janoff-Bulman. Hoewel de theorie grotendeels aansluit op de resultaten, kunnen door deze benadering verbanden over het hoofd zijn gezien die met behulp van andere theorieën (als een narratieve benadering), wel naar voren hadden kunnen komen. Dit is ook terug te zien in de kritische voetnoot bij de theorie van Marcia: de psychodynamische benadering is algemener van aard en houdt minder rekening met context.

In de inleiding is beschreven dat JHF streeft naar geestelijke verzorging die aansluit op de behoeften van jongeren. Uit dit onderzoek blijkt dat jongeren – met name in een gesloten setting als Woodbrookers – grote behoefte hebben aan een veilige plek waar ze hun verhaal kunnen doen. Daarbij wordt de relatie tussen begeleiding bij zingeving en gedrag duidelijk zichtbaar: het effect nemen jongeren mee naar de groep, ze keren rustiger terug en reflecteren meer op hun gedrag. Dit maakt geestelijke verzorging een belangrijk onderdeel van de behandeling. Hoewel een geestelijk verzorger deskundig is op het gebied van zingeving, zou scholing onder hulpverleners om beter op zingevingsvragen te letten, kunnen helpen beter aan te sluiten op zingevingsbehoeften van jongeren van JHF.

5.4. Conclusie

De centrale vraag in dit onderzoek is of en hoe contact met de geestelijke verzorging bijdraagt aan het welbevinden van jongeren die 24-uurszorg van JHF ontvangen. Jongeren ervaren herstel in vertrouwen en identiteit door het contact met de geestelijk verzorger: zij merken dit door positieve verandering in hun gedrag, zelfbeeld, wereldbeeld en godsbeeld. De scheppende voorwaarden voor deze effecten beginnen bij de vertrouwelijke houding van de geestelijk verzorger, wat voor jongeren een belangrijke voedingsbodem is voor het op gang brengen van reflectie.

Doordat jongeren met een verstoorde (basis)ontwikkeling meer moeite met vertrouwen en identiteit hebben, kan de geestelijk verzorger bijdragen aan het welbevinden door op basis van vertrouwen bronnen van zingeving aan te spreken. Het beroepsgeheim dat een geestelijk verzorger heeft blijkt hierbij een belangrijke basis voor dit vertrouwen.

Jongeren lijken het belangrijk te vinden met iemand te kunnen praten die geen behandeldoel heeft. Hierin komt duidelijk de functie van de 'vrijplaats' van een geestelijk verzorger naar voren. Geestelijke verzorging zorgt voor een rustplaats binnen een behandel sfeer waarbij de focus ligt op ontwikkeling van gedrag.

Zin ervaren jongeren met name door contact met anderen. Tevens ontlene zij hoop aan verlangens en toekomstdromen die zich afspelen buiten jeugdhulp. Hoewel de aanleiding voor zingevingsvragen van jongeren niet weg kan worden genomen, maakt geestelijke verzorging de kleur van het verblijf in een behandelsetting anders. Zij zorgt ervoor dat jongeren zich gezien en gehoord voelen in hun noden, waardoor ruimte ontstaat om samen op zoek te gaan naar bronnen van veerkracht. De hoop is dat jongeren hierdoor minder snel buigen voor slagen die een ieder moet opvangen, om af te sluiten met de woorden van Anne Frank.

Bibliografie

Allen, Joseph P., Cynthia Moore, Gabriel P. Kuperminc, en Kathy Bell. "Attachment and Adolescent Psychosocial Functioning." *Child Development* 69 (1998): 1406-1419.

Alma, Hans. *Geloven in de leefwereld van jongeren*. Kok: Kampen, 1993.

Alma, Hans en Jacques Janssen. "Jeugd en zingeving: een open vraag." In *Zin op school. Zingeving in het voortgezet onderwijs*, red. Alma, Hans, Jacques Janssen, Jan van Lier, Siebren Miedema en Jan van Speendonck, 9-25. Nijmegen: KSGV, 2000.

Alma, Hans en Adri Smaling. *Waarvoor je leeft. Humanistische bronnen van zin*. Amsterdam: SWP, 2009.

Andriessen, Herman C.I. *Volwassenheid in perspectief*. Assen: Dekker & van de Vegt, 1991.

Baarda, Ben. *Dit is onderzoek! Handleiding voor kwantitatief en kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff, 2014.

Baarsen, A. van. *Narratieve geestelijke verzorging binnen de jeugdhulpverlening*. Utrecht: Masterscriptie Universiteit Utrecht, 2014.

Bijlstra, Jan, en Jeannette Doornenbal. "Relaties met leeftijdgenoten." In *Handboek klinische ontwikkelingspsychologie*, red. Caroline Braet en Pier Prins, 167-186. Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 2014.

Borg, Meerten T. van. *Waarom geestelijke verzorging? Zingeving en geestelijke verzorging in de moderne maatschappij*. Nijmegen: KSGV, 2000.

Bosma, H., en T.L.G. Graafsma. *De ontwikkeling van identiteit in de adolescentie*. Nijmegen: Dekker & van de Vegt, 1982.

Breeuwsma, Gerrit. *De constructie van de levensloop*. Amsterdam: Boom, 1994.

Centraal Bureau voor de Statistiek. "Aandeel godsdienstige jongeren gedaald." Geraadpleegd 12 juli 2019. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/08/aandeel-godsdienstige-jongeren-ge-daald>.

Crocetti, Elisabetta. "Identity dynamics in adolescence: Processes, antecedents, and consequences." *European Journal of Developmental Psychology* 15 (2018): 11-23. doi:10.1080/17405629.2017.1405578.

Crone, Eveline. *Het puberende brein*. Amsterdam: Bert Bakker, 2008.

Diesfeldt, Han. "Zelfwaardering en dementie." In *Ontwikkeling en levensloop*, red. Goossens, Luc, Dirk Hutsebaut en Karine Verschueren, 411-429. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2004.

Dijk-Groeneboer, Monique van. *Handboek jongeren en religie. Katholieke, protestante en Islamitische jongeren in Nederland*. Almere: Pathenon, 2010.

Debats, Dominique L. "Sources of meaning: an investigation of significant commitments in life." *Humanistic Psychology* 39 (1999): 30-57.

Dominique L. Debats. *Meaning in Life, Psychometric, clinical and phenomenological aspects*. Groningen: Dissertatie Rijksuniversiteit Groningen, 1996.

Debats, Dominique L. "An inquiry into existential meaning: Theoretical, Clinical and phenomenological perspectives." In *Exploring Existential meaning, optimizing human development across the life span*, red. Gary T. Reker en Kerry Chamberlain. Thousand Oaks: Sage publications, 1999.

Erikson, Erik H. *Identity, youth and crisis*. New York: W.W. Norton Company, 1968.

Erikson, Erik H. *Levensgang en historisch moment*. Utrecht: Spectrum, 1977.

Fegg, Martin J., Claudia Bausewein, Mechtild Kramer en Gian D. Borasio. "Meaning in life in the Federal Republic of Germany: results of a representative survey with the Schedule for Meaning in Life Evaluation (SMiLE)." *Health and Quality of Life Outcomes* 5 (2007): 1-8.

Frank, Anne. *Het Achterhuis, Dagboekbrieven 12 juni 1942 - 1 augustus 1944*. Amsterdam: Promotheus, 2016.

Frankl, Victor E. *De zin van het bestaan. Een inleiding tot de logotherapie*. Rotterdam: Donker, 2009.

Galderisi, Silvana, Andreas Heinz, Marianne Kastrup, Julian Beezhold, en Norman Sartorius. "Towards a new definition of health." *World Psychiatry* 14 (2015): 231-233. doi: 10.1002/wps.20231.

Ganzevoort, Ruard R. "Als de grondslagen vernield zijn... Over trauma, religie en pastoraat." *Praktische Theologie* 32 (2005): 344-361.

Gollwitzer, Helmut. *Over de zin van het leven*. Kok: Kampen, 1974.

Harter, Susan, en Bradley K. Jackson. "Young Adolescents' Perceptions of the Link between Low Self-Worth and Depressed Affect." *The Journal of Early Adolescence* 13 (1993) 383-407.

Herman, Judith L. *Trauma en herstel. De gevolgen van geweld – van mishandeling thuis tot politiek geweld*. Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2002.

Janoff-Bulman, Ronnie. *Shattered assumptions. Towards a new psychology of trauma*. New York: The Free Press, 1992. E-book.

Jeugdhulp Friesland. "Aantal cliënten." Geraadpleegd 25 november 2019. <https://jeugdhulpfriesland.nl/over-ons/jaarbericht-2018/aantal-clienten>.

Jeugdhulp Friesland. "Factsheet 5X gezin." Geraadpleegd 25 november 2019. [//jeugdhulpfriesland.nl/media/documenten/Factsheet-5x-gezin/Factsheet-5X-gezin.pdf](https://jeugdhulpfriesland.nl/media/documenten/Factsheet-5x-gezin/Factsheet-5X-gezin.pdf).

Jeugdhulp Friesland. "JeugdzorgPlus." Geraadpleegd 25 juli 2019.
<https://jeugdhulpfriesland.nl/jeugdzorgplus>.

Jeugdhulp Friesland. *Meerjarenbeleidsplan 2017-2021*. Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2016.

Jeugdhulp Friesland. *Onderzoekslijn Jeugdhulp Friesland*. Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2017.

Keyes, Corey L.M. "Social well-being." *Social Psychology Quarterly* 61 (1998): 121–140.

Kohnstam, Rita. *Kleine ontwikkelingspsychologie III. De puberjaren*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum, 2009.

Kolen, Michael. *Zingeving en ethiek in de jeugdzorg. Omgaan met levensvragen, ethische vragen en cultuurverschillen*. Maarssen: Elsevier, 2001.

Kuyk, E. "Geestelijk verzorgers in de Jeugdzorg." In *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging*, red. Jaap Doolaard, 119-129. Kampen: Kok, 2006.

Lans, J. van der. *Religie ervaren. Godsdienspsychologische opstellen*. Tilburg: KSGV, 2006.

Leijssen, M. "Zingeving en zingevingproblemen vanuit psychologisch perspectief." In *Wetenschappelijk denken: een laboratorium voor morgen? Lessen voor de eenentwintigste eeuw*, red. Bart Raymaekers en Gerd van Riel, 241-268. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2004.

Marcia, James E. "Identity six years after: A follow-up study." *Journal of Youth and Adolescence* 5 (1976): 145-160.

Meer, Tjeerd van der. *Onderzoeksvoorstel voor het domein zingeving en spiritualiteit en geestelijke verzorging*. Leeuwarden: Jeugdhulp Friesland, 2016.

Mönks, Franz J., en Fons M.P. Knoers. *Ontwikkelingspsychologie. Inleiding tot de verschillende deelgebieden*. Assen: Koninklijke Van Gorcum, 2009.

Mulder, André, en Vrerink, J.D.M. "Speelruimte voor zin. Jeugdzorgwerkers bekwamen zich in levensbeschouwelijke communicatie." *Kind en Adolescent Praktijk* 14 (2015): 36-41.

Mulder, André. "Op zoek naar zingevingsgerichte interactie in de jeugdzorg." *Psyche & Geloof* 25 (2014): 167-182.

Mulder, André. *Rapport zingeving in de praktijk. Metaperspectief op basis van elf casussen*. Zwolle: Windesheim Lectoraat Theologie & Levensbeschouwing, 2013.

Ooyen-Houben, Marianne van, Arja Schiewold, Susanne Schneider, en Rob Smeets. *Jonge uithuisgeplaatste kinderen nader bekeken. Een follow-up onderzoek naar hun ontwikkeling*. Den Haag: CWOK, 1990.

Ploeg, Jan D. van der. *Knelpunten in de jeugdzorg. Onderbelichte onderwerpen*. Rotterdam: Lemniscaat, 2003.

Ploeg, Jan D. van der, en Evert M. Scholte. *Analyse vraag en aanbod jeugdzorg regio Rotterdam*. Rotterdam/Amsterdam: Nippo/GGD, 1997.

Pot, Anne Margriet, Yolande Kuin en Marja Vink. *Handboek Ouderenpsychologie*. Utrecht: De Tijdstroom, 2007.

Ranst, Nancy van, en Alfons Marcoen. "Meaning in life of young and elderly adults: An examination of the factorial validity and invariance of The Life Regard Index." *Personality and Individual Differences* 22 (1997): 877-884.

Rijksen, Henri, en Annelies van Heijst. *Levensvragen in de hulpvraag. Een werkboek voor hulpverleners en pastores*. Eindhoven: Damon, 1999.

Rutter, Michael. "Pathways from childhood to adult life." *The Journal of Child Psychology and Psychiatry* 30, nr. 1 (1989): 23-51.

Read, Sanna, Gerben J. Westerhof, en Freya Dittman-Kohli. "Degree and Content of Negative Meaning in Four Different Age Groups in Germany," *Aging and human development* 61 (2005): 95-104.

Smit, Job. *Antwoord geven op het leven zelf. Een onderzoek naar de basismethodiek van de geestelijke verzorging*. Delft: Eburon, 2015.

Spaendonck, Jan van. *De verborgen tiener. Alleen zijn, dagdromen en zingeving in de jeugdijaren*. Kampen: Kok, 1995.

Stroeken, Harry. *Zoeken naar zin. Psychotherapie en existentiële vragen*. Amsterdam: Boom, 1999.

Taal, Margot. *Handboek kinderen & adolescenten. Problemen en risicosituaties*. Houten: Bohn, Stafleu van Loghum, 2007.

Tilma, Jeltje. *Zingeving bij jongeren in de jeugdhulpverlening*. Utrecht: Ongepubliceerde masterscriptie Universiteit Utrecht, 2013.

Veenhoven, Ruut. "Welbevinden in Nederland." *Speling* 63 (2011): 8-12.

VGVZ. *Beroepsstandaard geestelijk verzorger*. Amsterdam: Vereniging van Geestelijk VerZorgers, 2015.

Vreede, J.H.I. de. *Zingeving bij jongeren in de behandelsetting*. Utrecht: Masterscriptie Universiteit Utrecht, 2014.

Alberts, Warren, Amy Eva, Richard M. Lerner, en Erin Phelps. *Thriving and Spirituality Among Youth: Research Perspectives and Future Possibilities*. Amerika: John Wiley & Sons, 2011.

Westerhof, Gerben J., en Ernst T. Bohlmeijer. *Psychologie van de levenskunst*. Amsterdam: Boom, 2010.

Windesheim. "Zin in Jeugdzorg." Geraadpleegd op 9 juni 2018. <https://www.windesheim.nl/onderzoek/onderzoeksthemas/theologie/zin-in-jeugdzorg/>.

World Health Organization. "Adolescent development." Geraadpleegd 2 augustus 2018. http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/development/en/.

World Health Organization. "Infographics on adolescent health." Geraadpleegd 24 juli 2018. http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/graphics/en/.

World Health Organization. *Promoting mental health: concepts, emerging evidence, practice* (Summary Report). Geneva: World Health Organization, 2004.

Bijlagen

Bijlage 1: Informatiebrief jongere

Bijlage 2: Toestemmingsformulier jongere

Bijlage 3: Informatiebrief onderzoek ouder(s)/verzorger(s)

Bijlage 4: Toestemmingsformulier ouder(s)/verzorger(s)

Bijlage 5: Informatiebrief begeleiders

Bijlage 6: Interviewschema

Informatiebrief onderzoek "ervaring van geestelijke verzorging bij Jeugdhulp Friesland"

Beste,

Jij krijgt deze brief omdat je wel eens praat, of hebt gepraat, met Tjeerd van der Meer. Hij is de geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland. Ik ben benieuwd wat jij van deze gesprekken vindt. Ik doe daar onderzoek naar voor mijn opleiding geestelijke verzorging, die ik volg aan de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Met deze brief wil ik je vragen of je mee wilt werken aan een interview voor mijn onderzoek.

Waarom dit onderzoek?

Met dit onderzoek wil Jeugdhulp Friesland uitzoeken of het contact dat jij met de geestelijk verzorger hebt, jou helpt en waarom het jou helpt. Met deze informatie kan Jeugdhulp Friesland kijken of de hulp misschien beter of anders kan.

Wat betekent meedoen aan dit onderzoek?

Als je mee wilt doen aan dit onderzoek, kom ik bij je langs om een interview te doen. We praten dan maximaal een uur met elkaar. Ik stel vragen over het contact dat jij met Tjeerd van der Meer hebt (gehad) en hoe jij dit ervaart. Wat je zegt in het gesprek blijft vertrouwelijk. Het heeft geen invloed op je contact met de geestelijk verzorger en/ of andere begeleiders. Het geluid van het interview wordt opgenomen, omdat dit handig is voor het schrijven van mijn onderzoeksverslag. Ik gebruik jouw naam niet in dit verslag. Je krijgt van mij een samenvatting van het interview, zodat jij kunt kijken of ik je goed begrepen heb. Het is natuurlijk jouw verhaal. Meedoen is vrijwillig. Als je met het onderzoek wilt stoppen, dan mag dit. Je hoeft dan niet te vertellen waarom. Alle gegevens die ik dan al van je heb gooi ik weg. Ben je zestien jaar of jonger, dan vraag ik je ouder(s) en/of verzorger(s) ook of je mee mag doen aan dit onderzoek. Alle gegevens van het onderzoek worden tien jaar bewaard - op een beveiligde schijf - door de Rijksuniversiteit Groningen.

Als je mee wilt doen, dan mag je het formulier voor toestemming* invullen dat bij deze brief zit. Heb je toestemming gegeven, dan neem ik met jou en/ of je ouder(s)/verzorger(s) contact op om samen kijken wanneer we het interview het beste kunnen houden. Als je mee hebt gedaan krijg je als dank voor je inzet nog een kleinigheidje. Alvast bedankt voor de moeite.

Met vriendelijke groet,

Majelle Hoek,
student geestelijke verzorging Rijksuniversiteit Groningen

*Bijlage: formulier voor toestemming jongere

Formulier voor toestemming jongere

Onderzoek: "ervaring van geestelijke verzorging bij Jeugdhulp Friesland"

Onderzoeker: M.G. Hoek

In te vullen door deelnemer:

Ik begrijp dat:

- Meedoen aan dit onderzoek vrijwillig is en ik mijn deelname ieder moment kan stoppen.
- Deelname aan dit onderzoek geen invloed heeft op mijn contact met de geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland en/ of andere begeleiders.
- Het interview voor het onderzoek wordt opgenomen.
- Mijn gegevens zonder mijn naam te noemen in een verslag worden verwerkt.
- Gegevens van dit onderzoek tien jaar worden bewaard door de Rijksuniversiteit Groningen.

Ik verklaar dat:

- Ik vrijwillig aan dit onderzoek meedoe.
- De uitkomsten van dit interview zonder mijn naam mogen worden verwerkt in een verslag.
- Ik toestemming geef om het geluid van het interview op te laten nemen.

Handtekening

Naam

Datum

In te vullen door onderzoeker:

Ik heb uitgelegd waarom ik het onderzoek doe en wat deelname betekent voor de jongere(n).

Doen er zich naar aanleiding hiervan vragen voor, dan ben ik bereid deze naar vermogen te beantwoorden. Vragen of opmerkingen kunnen gestuurd worden naar: xxxxx@student.rug.nl. Appen mag ook op nummer: 06-xxxxxxx.

Handtekening

Naam

Datum

Informatiebrief toestemming onderzoek "ervaring van geestelijke verzorging bij Jeugdhulp Friesland"

Geachte ouder(s)/verzorger(s),

U krijgt deze brief omdat uw kind kortgeleden toestemming heeft gegeven mee te doen aan een onderzoek. Dit onderzoek gaat over de vraag wat jongeren van Jeugdhulp Friesland vinden van het contact met de geestelijk verzorger. Dit onderzoek doe ik vanuit de opleiding geestelijke verzorging die ik volg aan de Rijksuniversiteit Groningen (RUG). Omdat uw kind zestien jaar of jonger is, wil ik u via deze brief toestemming vragen voor het meedoen van uw kind aan mijn onderzoek.

Waarom dit onderzoek?

Met dit onderzoek wil Jeugdhulp Friesland uitzoeken of het contact dat uw kind met de geestelijk verzorger heeft, helpt en waarom het helpt. Met al deze informatie kan Jeugdhulp Friesland kijken of de hulp misschien beter of anders kan.

Wat betekent meedoen aan dit onderzoek?

Als uw kind mee mag doen aan dit onderzoek, dan kom ik langs voor een interview. We praten dan maximaal een uur met elkaar. Ik stel dan vragen over het contact met Tjeerd van der Meer, de geestelijk verzorger. Wat tijdens het gesprek wordt gezegd, blijft vertrouwelijk. Het heeft geen invloed op het contact met de geestelijk verzorger en/ of andere begeleiders.

Het geluid van het interview wordt opgenomen, omdat dit handig is voor het schrijven van mijn onderzoeksverslag. Ik noem geen namen in het verslag. Uw kind krijgt van mij een samenvatting van het interview, om te zien of ik goed begrepen heb wat is verteld. Gegevens van dit onderzoek worden tien jaar bewaard- op een beveiligde schijf - door de Rijksuniversiteit Groningen.

Meedoen is vrijwillig. Als uw kind met het onderzoek wil stoppen, dan mag dit. Uw kind hoeft hier geen reden voor te geven. Als u wilt dat uw kind met het onderzoek stopt, mag u dit ook aangeven. Ook u hoeft dan niet te vertellen waarom. Alle gegevens die ik dan al van uw kind heb gooi ik weg. Als u het goed vindt dat uw kind meewerkt, dan mag u dit op het formulier voor toestemming* aangeven dat u bij deze brief vindt.

Alvast bedankt voor uw moeite.

Met vriendelijke groet,
Majelle Hoek,
student geestelijke verzorging Rijksuniversiteit Groningen

*Bijlage: formulier voor toestemming ouder(s)/verzorger(s)

Formulier voor toestemming ouder(s) /verzorger(s)

Onderzoek: "ervaring van geestelijke verzorging bij Jeugdhulp Friesland"

Onderzoeker: M.G. Hoek

In te vullen door ouder(s)/verzorger(s):

Ik begrijp dat:

- Mijn kind vrijwillig meedoet aan dit onderzoek en zijn of haar deelname ieder moment kan stoppen.
- Deelname aan dit onderzoek geen invloed heeft op het contact van mijn kind met de geestelijk verzorger van Jeugdhulp Friesland en/of andere begeleiders.
- Het geluid van het interview dat mijn kind heeft met de onderzoeker wordt opgenomen.
- Gegevens zonder namen te noemen worden verwerkt in een verslag.
- Gegevens van dit onderzoek tien jaar worden bewaard door de Rijksuniversiteit Groningen.

Ik verklaar dat:

- Ik toestemming geef om mijn kind vrijwillig aan dit onderzoek te laten deelnemen.
- De uitkomsten van het interview zonder namen te noemen verwerkt mogen worden in een verslag.
- Ik toestemming geef om het geluid van het interview dat mijn kind heeft op te laten nemen.

Handtekening

Naam

Datum

In te vullen door onderzoeker:

Ik heb uitgelegd waarom ik het onderzoek doe en wat deelname betekent voor de jongere(n).

Doen er zich naar aanleiding hiervan vragen voor, dan ben ik bereid deze naar vermogen te beantwoorden. Vragen of opmerkingen kunnen gestuurd worden naar: xxxxx@student.rug.nl.

Handtekening

Naam

Datum

Informatiebrief onderzoek "ervaring van geestelijke verzorging bij Jeugdhulp Friesland"

Beste begeleider,

Graag wil ik weten hoe jongeren van Jeugdhulp Friesland (JHF) het contact met de geestelijk verzorger, Tjeerd van der Meer, ervaren. Vanuit mijn opleiding Geestelijke Verzorging aan de Rijksuniversiteit Groningen (RUG), doe ik hier onderzoek naar. Om bovenstaande vraag goed te kunnen beantwoorden, wil ik diverse jongeren interviewen. Om te zorgen dat dit slaagt, heb ik ook uw hulp nodig als begeleider. Hieronder leg ik daarom uit wat mijn onderzoek inhoudt en wat medewerking betekent voor de jongere(n) en voor u.

Waarom dit onderzoek?

Met dit onderzoek wil Jeugdhulp Friesland uitzoeken of het contact dat jongeren met de geestelijk verzorger hebben, hen helpt en waarom het hen helpt. Met deze informatie kan Jeugdhulp Friesland kijken of de hulp misschien beter of anders kan.

Wat betekent meedoen aan dit onderzoek?

Elke jongere die is benaderd heeft een informatiebrief over het onderzoek gekregen en een toestemmingsformulier om aan te geven of hij /zij mee wil werken ja of nee. Zijn jongeren zestien jaar en jonger, dan hebben ook hun ouders een informatiebrief met toestemmingsformulier gekregen.

Wil een jongere meedoen, dan kom ik op de plek waar hij/zij woont langs om een interview te houden. We praten dan maximaal een uur met elkaar. Wat in het gesprek gezegd wordt blijft vertrouwelijk. Het heeft geen invloed op contact met de geestelijk verzorger en/ of andere begeleiders.

Het geluid van het interview wordt opgenomen, omdat dit handig is voor het schrijven van mijn onderzoeksverslag. De naam van de jongere wordt niet in dit verslag gebruikt. Van het interview maak ik een samenvatting, zodat de jongere achteraf kan lezen of ik hem goed begrepen heb. Meedoen is vrijwillig. Wil de jongere niet meer meedoen, dan mag deelname zonder reden gestopt worden. Alle gegevens van de desbetreffende jongere gooi ik dan weg. Alle gegevens van het onderzoek worden tien jaar bewaard door de Rijksuniversiteit Groningen.

Waar kunt u bij helpen?

Met jongeren die mee willen en mogen werken, wil ik een afspraak maken voor een interview. Omdat u de directe begeleider van deze jongere(n) bent, wil ik deze afspraken in overleg met u maken. Voordat het daadwerkelijke interview plaatsvindt, kom ik graag eerst bij de jongere(n) en u langs om kennis te maken. Zo kan ik het onderzoek nog eens goed uitleggen en samen met u en de jongere(n) overleggen wanneer ik het best kan langskomen om het interview af te nemen. Ik neem binnenkort contact met u op voor het maken van een afspraak.

Heeft u nog vragen? Stel ze gerust via de mail: xxxxx@student.rug.nl, of telefoon: 06-xxxxxxx. Alvast vriendelijk dank voor uw medewerking en tijd.

Met vriendelijke groet,
Majelle Hoek

Onderzoeksvraag

Hoe ervaren jongeren die onder behandeling van Jeugdhulp Friesland staan hun contact met de geestelijk verzorger, en draagt het bij aan hun welbevinden?

Onderzoeksdoel

Verhelderen of de zorg van de geestelijk verzorger effect heeft op het welbevinden en aansluit op de (zingeving)behoefte van jongeren van Jeugdhulp Friesland.

Deelvragen

- Wat beweegt deze jongeren om contact te zoeken met de geestelijk verzorger?
- Waarover gaat het contact met de geestelijk verzorger?
- Hoe ervaren de jongeren de houding en werkwijze van de geestelijk verzorger, ook in vergelijking met andere begeleiders?
- Wat voor veranderingen merken de jongeren bij zichzelf na hun contact met de geestelijk verzorger?
- Hoe ervaren jongeren door het contact met de geestelijk verzorger een bijdrage aan eventueel herstel/terugkeer naar de maatschappij?

Interview

De interviewvragen zijn ingedeeld per deelvraag. Inventarisatie voorafgaand aan daadwerkelijke interview: naam, leeftijd, geslacht, hoe lang al bij Jeugdhulp Friesland, hoeveel gesprekken met geestelijk verzorger (Tjeerd) gehad. Duur van het interview: maximaal een uur. Tijd per interviewblok (verdeeld in deelvragen): 10 minuten.

Introductievraag

Kun je eerst iets vertellen over de reden dat je bij Jeugdhulp Friesland zit?

1. Wat beweegt deze jongeren om in contact te komen met de geestelijk verzorger?

- Hoe ben je bij Tjeerd terechtgekomen?
- Weet je wat Tjeerd precies doet, wat zijn werk betekent?
- Wat maakt het dat je met Tjeerd wil(de) praten?
- Kun je daarmee niet bij een andere hulpverlener terecht?
- Hoe vind je het om met Tjeerd te praten?
- Wat maakt dat je het ... vindt om met Tjeerd te praten?
- Denk je dat het praten met Tjeerd jou helpt?
- Wat maakt dat je denkt dat praten met Tjeerd jou wel/niet helpt?

2. Waarover gaat het contact met de geestelijk verzorger?

- Als je met Tjeerd wil praten, waarover wil je dan praten?
- Kun je vertellen wat je tijdens een gesprek met Tjeerd bespreekt?
- Zijn er onderwerpen die vaker terugkomen in de gesprekken met Tjeerd?
- Geef jij zelf aan waarover je wilt praten, of helpt Tjeerd jou daarbij?
- Wat zijn onderwerpen die jij zelf meestal aangeeft?

3. Hoe ervaren de jongeren de houding en werkwijze van de geestelijk verzorger, ook in vergelijking met andere begeleiders?

- Kun je vertellen met wat voor verschillende hulpverleners jij wel eens praat (bijv. psycholoog, etc)?
- Vind je praten met Tjeerd anders dan bijvoorbeeld een begeleider? Waarom?
- Hoe vind je hoe Tjeerd met jou omgaat?
- Is dat anders dan andere begeleiders/hulpverleners? Waarom?
- Praat je met je begeleider over dezelfde dingen als met Tjeerd?
- Wat maakt het dat je met Tjeerd wel over die dingen praat, en bijvoorbeeld niet met je begeleider?
- Hoe zie jij Tjeerd? (Bijv. als hulpverlener, begeleider, maatje...)
- Kijk je tegen Tjeerd hetzelfde aan als een begeleider?
- Heb je het gevoel dat Tjeerd naar je luistert?

4. Wat voor veranderingen merken de jongeren bij zichzelf na hun contact met de geestelijk verzorger?

- Helpen de gesprekken van Tjeerd jou? Waarmee helpen ze jou?
- Kun je concreet iets noemen wat praten met Tjeerd jou heeft opgeleverd?
- Voel je je anders na een gesprek met Tjeerd?
- Wat voel je dan precies (en hoe)? Hoe komt dat?
- Denk je nog na over de gesprekken met Tjeerd als ze geweest zijn?
- Krijg je ook (praktische) tips van Tjeerd? Zo ja, wat voor tips, en helpen ze ook?
- Kun je vertellen wat het praten met Tjeerd met jou doet?

Zingevingaspecten

- Vind je jouw leven de moeite waard?
- Kun je vertellen wat jou hoop geeft in het leven?
- Als je het moeilijk hebt, kun je daar dan met Tjeerd over praten?
- Hoe ga je om met situaties die je vervelend vindt?
- Hoe helpt Tjeerd jou daarbij?
- Wat vind jij belangrijk in het leven?
- Praat je daar ook over met Tjeerd?
- Wat maakt dat jij het leven volhoudt?
- Wat geeft jou moed?

5. Ervaren jongeren door het contact met de geestelijk verzorger een bijdrage aan herstel/terugkeer naar de maatschappij?

- Ga je anders met dingen om door gesprekken met Tjeerd?
- Denk je dat je later - als je niet meer bij Jeugdhulp bent - ook wat hebt aan de gesprekken met Tjeerd?
- Hoe komt dit?
- Helpen de gesprekken je anders te kijken naar dingen die je moeilijk vindt?
- Stel je bent straks 'klaar' bij Jeugdhulp. Heb je dan wat gehad aan de hulp van Tjeerd als je hier weg bent? Wat heb je er precies aan gehad?
- Hoe heeft Tjeerd daarbij geholpen?

